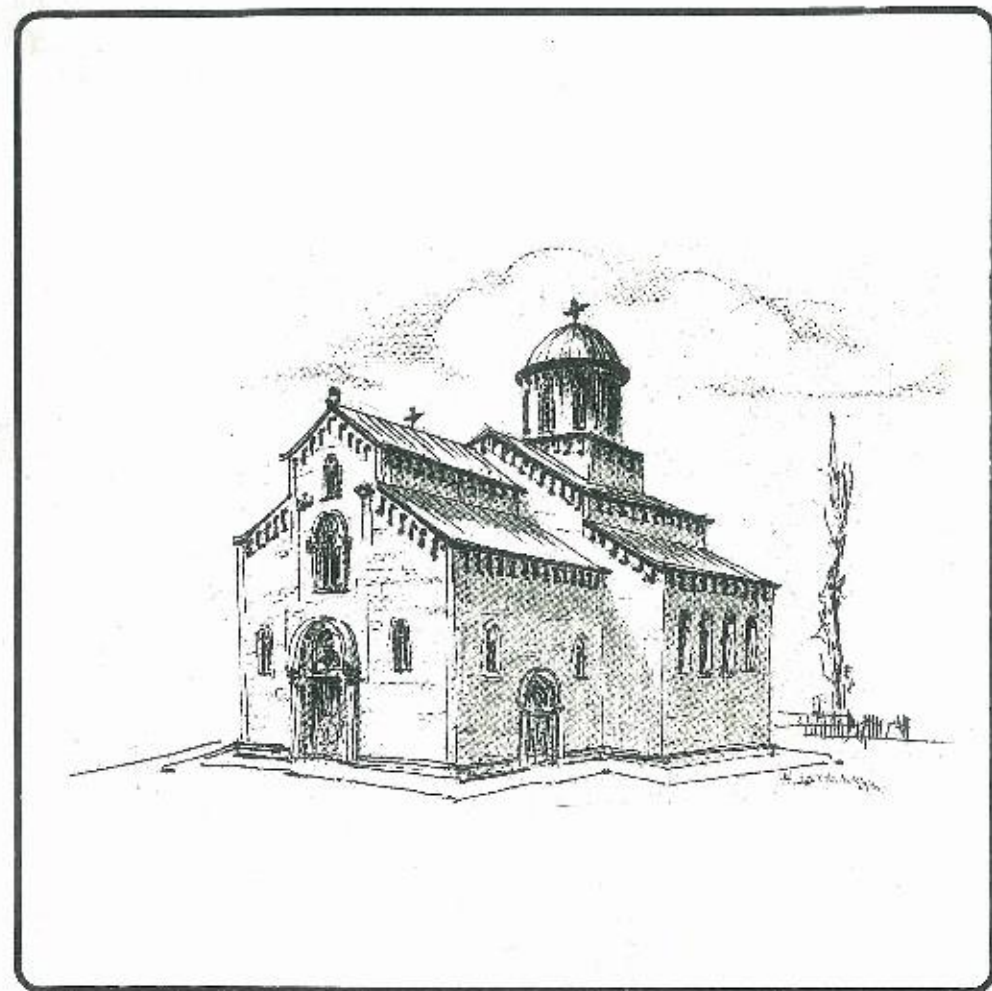

СВЕТЪТЪН КЪЕЗ ЛАЗАР

ЧАСОПИС РЪШКО-ПРИЗРЕНСКЕ ЕПАРХИЈЕ

ЗА ДУХОВЕН ПРЕПОРЪД

ГОДИНА 1 ПРИЗРЕН 1993. БРОЈ 3

СВЕТЪТЪН КЪЕЗ ЛАЗАР

ГОДИНА 1

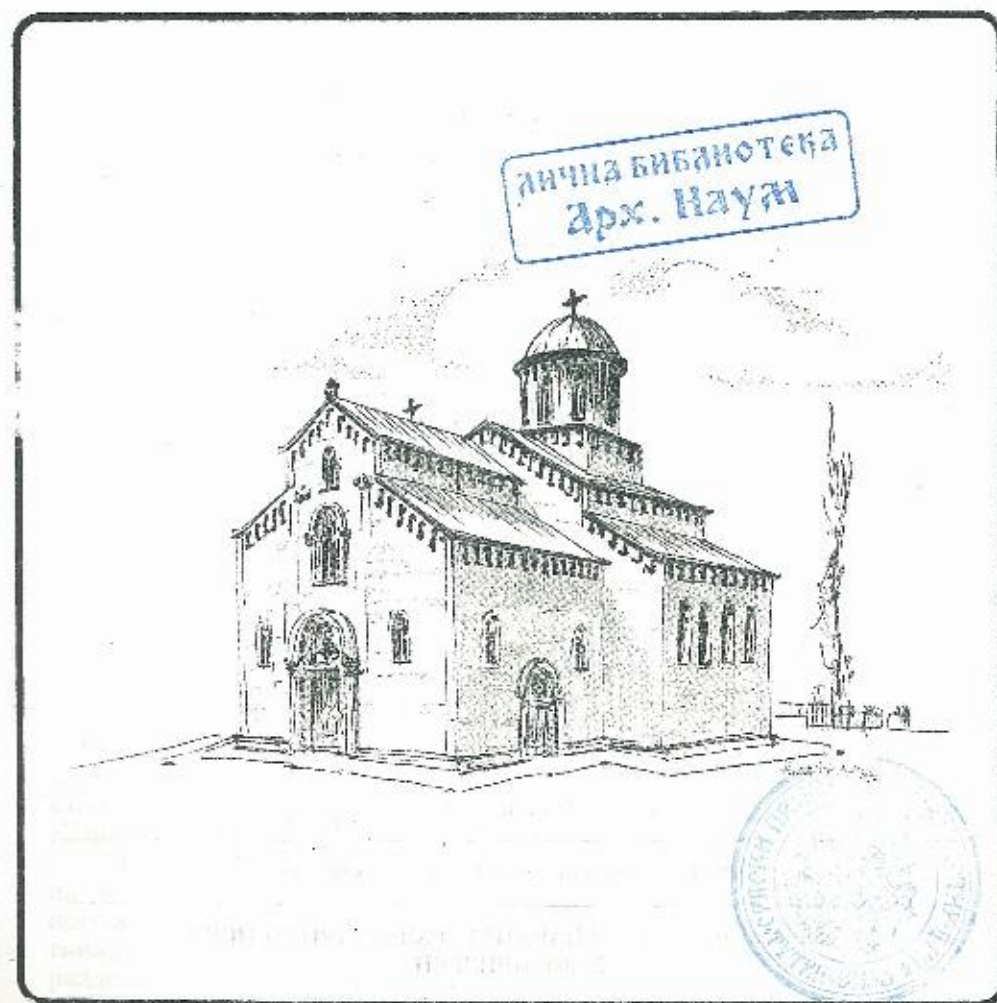
БРОЈ 3

ISSN 0354-3927

СВЕТЪ КНЕЗ ЛАЗАР

ЧАСОПИС РАШКО-ПРИЗРЕНСКЕ ЕПАРХИЈЕ

ЗА ДУХОВНИ ПРЕПОРОД

Година 1 ПРИЗРЕН 1993. БРОЈ 3

Издаје: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА

Главни и одговорни уредник:
Протосинђел Атанасије Ракита

Уреднички одбор:
архимандрит Јован (Радосављевић)
протојереј Зоран Грујић
о. Сава (Јанаћ)
о. Симеон (Виловски)
Г. Живко Подгорац

Технички уредник:
Јованчић Војислав

Тираж: 2000

Часопис излази четири пута годишње

адреса издавача: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА
38400 ПРИЗРЕН

Штампа: РО „НОВИ ДАНИ“, Београд, Војводе Бране 13

УМЕСТО УВОДА

ИЗ ДО САДА НЕПОЗНАТЕ РИЗНИЦЕ СВЕТОГ ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА

Ако је ико у српском роду правилно схватио и прихватио поруку и савет светог апостола Павла: „ИСКУПЉУЈТЕ ВРЕМЕ“ (Еф. 5, 16), онда је то, нема сумње, свети Владика Николај. Он је знао сваку прилику (и неприлику) да употреби на славу Божју, на добро свога народа, па самим тим, и на своје лично спасење. У томе га нису могле спречити ни тешке године рата и заточеништва у окупаторским логорима, ни тешка судбина изгнаника. Чак и у злогласном логору смрти ДАХАУ-у он је смогао снаге и нашао начина да се јеремиским гласом обрати своме народу „кроз тамнички прозор“, иако је српски народ тек недавно чуо тај глас, када су те поруке Владике Николаја објављене у истоименој књизи.

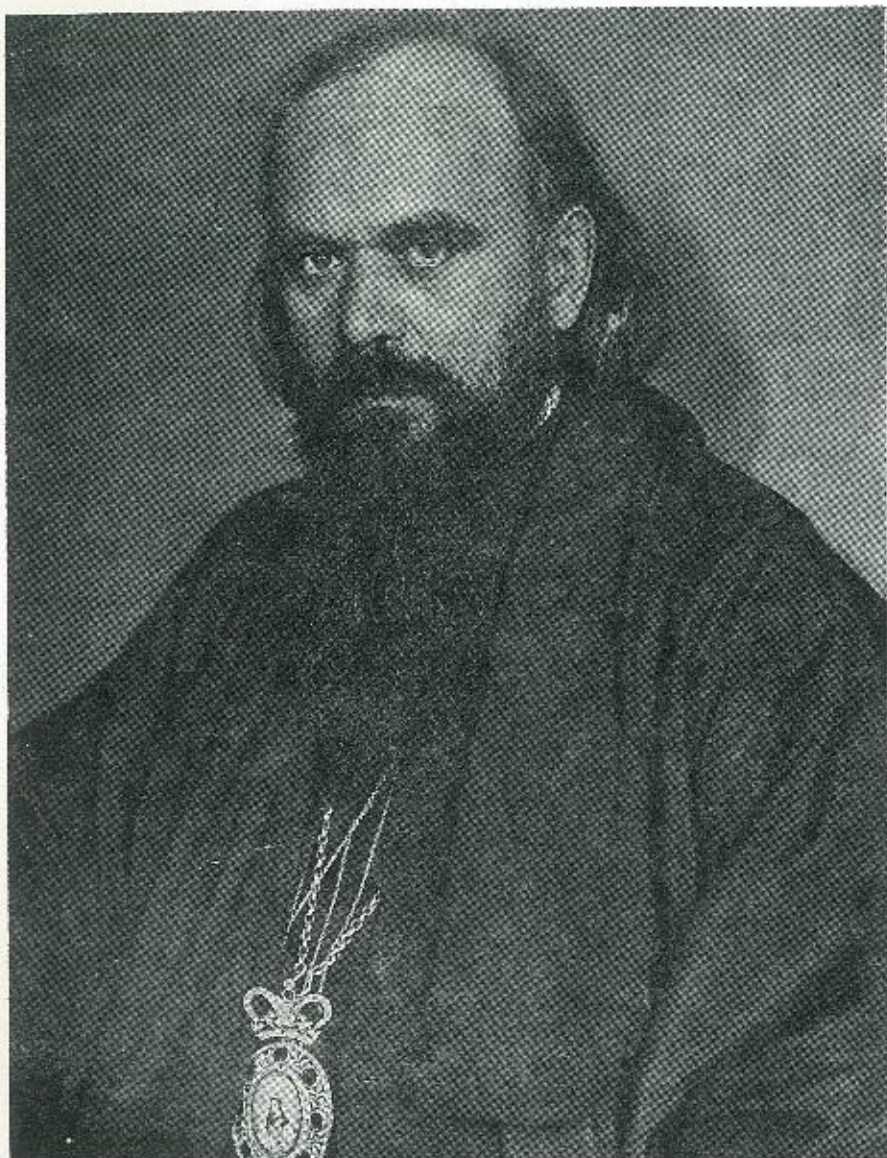
Али и док је био у заточеништву и интернацији у нашим манастирима — Љубостињи и Војловици, свети Владика је користио сваки тренутак да корисно послужи својим ближњим. Као плод такве његове несебичне бриге и труда, остале су руком исписане бројне његове свеске „посвећиване“ и поклањање појединим лицима, обично игуманијама неких наших манастира.

Недавно је фототипски објављена таква једна његова свеска, посвећена љубостињској игуманији Варвари, иако је садржина те свеске укључена и у „САБРАНА ДЕЛА“ Владике Николаја, у издању Епархије западно-европске.

Пред нама се, пак, налази друга једна, слична свеска, писана у манастиру Војловици 1943. године за време његовог заточеништва од стране Немаца, а поклоњена, како на свесци пише: „Свом духовном чеду монахињи Сарри“, сестри манастира Љубостиње и каснијој игуманији манастира Белија и Копорина.

Вредност ове свеске је у толико већа што њена садржина до данас нигде није објављена, па тиме и непозната нашем побожном народу. Садржина, пак, ове свеске је изузетна и оригинална. У њој има: песама, размишљања, порука, савета, а све подељено и везано за поједине дане у седмици. Свеска је писана топло, осећајно, нежно. Некад пером и мастилом, а некад обичном оловком. Са колико љубави је рађена показује и летицичан поглед на свеску. Сва је украшена цртежима, ликовима, орнаментима, цветићима бојеним дрвеним бојицама (бачким), све у зависности од пратећег текста. Ако Бог благослови, можда ће

се у догледном врмену и ова свеска појавити у целости у фототипоком издању.

Владика Николај

Наша је намера сада да у Часопису „СВЕТИ КНЕЗ ЛАЗАР“ постепено објавимо целу ову свеску, онако како је свети Владика оставио, доносећи у сваком броју по „један дан“.

Овде пред наше читаоце стављамо „ПОНЕДЕЉАК“.

ПОНЕДЕЉНИК

Песма ангелима
О пресјајни архангели,
Архангели и ангели
Што у Христа предстојите
За Србе се помолите:
Да би Срби свети били
Од греха се очистили
Па Господу послужили
И свој завет испунили.

Пјесн Богородице
Пјесн Тебје воспоју
Мати Божија
Из Тебе нам Божиј Син
Христос возсија.

Агнец Божиј кротчајшиј
Из Тебе родисја
Бог во плоти сладчајшиј
Тобоју јависја.

О радујсја Царице
Царја носјашча
Кадилнице златаја
Огнем горјашча.

ИСПОВЕД

Ја сам црв, Боже чуј,
Господе помилуј!
Ја сам прах, Боже чуј,
Господе помилуј!
Ја сам пепел, Боже чуј,
Господе помилуј!
Ја сам сен, Боже чуј,
Господе помилуј!
Ја сам лишта, Боже чуј,
Господе помилуј!
Ја сам сујета, Боже чуј,
Господе помилуј!
Ја сам сав лаж, Боже чуј,
Господе помилуј!
Ја сам сав грех, Боже чуј,
Господе помилуј!
Но ја сам сав Твој, Боже мој,
Боже мој,
Ти ме чуј
И помилуј!

МОЛИТВА СВЕТОМЕ ДУХУ „Сокровишчу благах“

Царју небесниј, утјешитељу мој
Твојим животом напој мја напој
Твојим животом напој мја напој

Царју небесниј!

Царју небесниј, Царју пребогатиј
Златом истини мене позлати
Златом истини Ти мја позлати.

Царју небесниј!

Царју небесниј от Отца исходјај
И мене грјешна в небо возводјај
И мене грјешна в небо возводјај.

Царју небесниј!

Царју небесниј на Дјеву сходјај
И нас грјешних во Рај возводјај
И нас грјешних во Рај возводјај.

Царју небесниј!

Царју небесниј даруј нам дари
Најпаче очисти грјехи нам стари
Најпаче очисти грјехи нам стари.

Царју небесниј!

Царју небесниј дажд нам чистоту
И свјату правду, милост, доброту
И свјату правду, милост, доброту.

Царју небесниј!

Царју небесниј еште дажд нам вјеру
Наду и љубов но не на мјеру
Наду и љубов но не на мјеру.

Царју небесниј!

Прежде же всего дажд нам Ти себе
С Тобоју всја всја, ничто ж' без Тебе
С Тобоју всја всја, ничто ж' без Тебе.

Царју небесниј!

РАЗМИШЉАЊА

I

У понедељник

Понедељник је посвећен анђелима. Размишљај о анђелима. То су твоја првостворена браћа. Разлика је између њих и нас у томе што су се они одржали:

Прво у сталном гледању у Господа Створитеља свога, а ми смо се колебали и окретали овамо онамо.

Друго у сталној љубави према Богу, ненаситој, безобзирној, јединој и јединственој — док се ми развенчавамо често од Бога и Божје љубави а венчавамо се са пролазним и тружежним и варљивим туђицима.

Треће у чистоти светлијој од сунца, белој од снега, мирисијој од нарда и босиљка — док се ми као глупа деца прљамо и дајемо се прљати.

Плод овог размишљања нека буде наша одлука да с помоћу Бога и свстих анђела хранитеља:

1) и ми одвратимо поглед од вашарског паренила овога света, и управимо око ума свога на Господа Творца и Оца нашега;

2) и да би се оставили љубакања са смрадом пролазних и тружежних твари и управили срце своје овецело тамо горе ка Господу отијудуже приидет помошч моја. И

3) да би заволели чистоту душевну како би се удостојили стати у ред са најстаријом браћом својом, т.ј. са светим анђелима, чистим пречистим, а да се они не згнушају од наше нечистоте и не побегну од нас смрадних.

Понедељник

Начала
Престоли
Власти

Господства
Силе
Серафими

Херувими
Арханђели
Анђели

Да размишљамо о тим узвишеним чиновима и ликовима првостворених бића, која даноноћно славе величанственог и страшног и лучезарног Господа Створитеља свога појући и кличући из милијарде и милијарде грла: Свјат, Свјат, Свјат Господ Саваот! Томе појању радује се и Створитељ и створени. Узајамна радост — то је однос Бога к анђелима и анђела к Богу. Радост с обе стране.

Спремај се да постанеш члан тог небеског хора када те омрт раздвоји, и земља узме ти тело. Учи душу твоју и вежбај ју стално да анђелски *гледа*, да анђелски *љуби*, и да анђелски *пева* Творцу неба и земље. Чим се одвоји од тела да иде право на своје припремљено место у хору анђелском.

Понедељник

Да размишљамо о деци. Јер је подесљник дан анђелски, а деца су најсличнија анђелима.

Пустите децу нека приђу к мени, рекао је Господ. И још је рекао: Ако се не повратите и не будете као дјеца не ћете ући у Царство небеско. Још је рекао да треба да се чувамо да не презремо једног од ових малих „младоћу бо вам јакко ангели их на небесјех вино видјат лице Отца моего небеснаго“.

Заиста су деца као анђели (уколико се очувају од зна утицаја зле околине), јер „нити се жене нити се удају“ нити су свесна разлике полова нити су заробљена страстима људским.

Зато Бог и узима тако много децу: и узима их све више у колико је старији свет више покварен. Да их сачува и спасе. Да их узнесе међу анђеле своје.

Невешчественија и умнија ангели составил еси преже видимих всјех непрестано тебје зовушчих: благословите всја дјела Господња Господа, појте и превозносите его во вјеки.

Глас Г. пјесн И.

Буди пред Богом као дете и бићеш као анђел.

„Жизн проходја отче на земљи ангелскују, ангелскаго на небесјех оподобилсја јеси житија”

Канон св. Софронију, 11. марта.

„Рачитељ љубве Иисусови бил отразил јеси сласти и житјскиј мјатеж, и монашествовав пожил јеси на земљи јако ангел”

Канон св. Јевтимију Новгород. 12. марта.

БОГОРОДИЦИ:

Всјех скорбјашчих радости
И обидимих предстатељнице
И убогих питатељнице,
Страних утјешеније
И жезле слјених
Немошћних посјепченије
Труждајушчихсја покрове
Грјешних заступнице,
Сирих помошћнице,
МАТИ БОГА ВИШЊАГО —
Ти јеси Пречистаја
Потшчисја молимсја
Спаси раби твоја.

Света девица Лукија (13. децем.)

Кад је судија рекао да је он чувар царског закона коме се и она мора покорити, одговори му света Лукија:

„Ти пазииш на законе твога цара а ја пазим на законе мога Бога. Ти се чуваиш да не прогневииш цара, а ја се чувам да не прогневим Бога. Ти желиш да угодиш цару а ја желим да угодим Христу. Чини дакле што ти се чини корисно за тебе, а ја ћу чинити што знам да је корисно за мене”.

САВЕТИ МОЛИМ КБЕРИМА

У понедељник

У понедељник мисли о анђелима Божјим.

Анђели немају ни тела ни телесних потреба. Они осећају одвратност према оном чиме се ми хранимо и појимо. Они се не хране храном која труне и која се најзад мора са запливеним носом избацити далеко од куће. Они се хране струјама

светлости и љубави, које струје од Господа Бога излазе и у њих улазе. Нахрањени и напојени тим божанским струјама они као у неком стању слаткога сна или вансебности певају и кличу: Свјат, Свјат, Свјат Господ Саваот! Анђелска храна је бесмртна и не труне никада.

Кхери моје златне, ви сте пошли путем анђела. Да будете у телу као безтелесни.

Да ли је то могуће? Није, без Божје помоћи није могуће. Али Богу всја возможна, па и то.

Питаиш ли: како ћу бити у телу као без тела?

Одговор: То ћеш бити кад умреш. Буди и сад, у колико је то могуће. Буди то на три начина:

1. МИСЛИМА. Мисли често да је твоје тело само кавез у коме се налази тица голубица, душа твоја. Непрестано разлучуј душу од тела. Буди сама себи анђеол смрти и врши улогу анђеола смрти сваки дан и сваки час, то јест разлучуј душу од тела. Да увек двојиш душу од тела; да их не сједињујеш и не венчаваш.

Тело је туђин; тако мисли. Моја душа која је с неба дошла наша је моје тело од прашине земаљске и у њега се уселила. На крају изаћи ће из тог свог стана и опет се вратити на небо.

У чему је дакле разлика између тебе и анђела? Само у томе што су анђели птице изван кавеза а ти си птица у кавезу. Када се ослободиш кавеза, разлике неће бити. Тад ћеш бити анђеол као и други анђели.

2. ОСЕЋАЈИМА. Пренеси срце своје у небо и предај га у руке Божје, по речи Божјој: „Сине дај ми срце твоје”. Па кад ти тело каже: ја осећам глад и жеђ, ти му одговори: и ја осећам глад и жеђ, само моја храна и пиће с неба а твоја од земље.

А кад ти тело каже: ја имам љубав према свему земаљском, ти му одговори: а ја имам љубав према свему што је бесмртно и небесно. Ти љубииш пролазно а ја непролазно. Ти си тело и љубииш телесно, док духовно не појимаш, а ја сам дух и љубиим духовно, док све телесно заудара ми тешком воњом.

3. ДЕЛИМА. Чини добро сваког дана и сваког часа. Испуњавај заповести Божје непрестано.

Чини добро према даним приликама: залуталог упути на прави пут; ожалошћеног утеши; малодушна охрабри; слаба подржи; сироче помилуј.

Чини добро милостињом и молитвом. Ако имаш подај, ако ти немаш помози се Богу да Он свебогати даде.

Услужи сестру своју и кад зна и кад не зна. И моли се Богу за своју сестру као и за себе.

Пости за сестру која је нешто згрешила. Пости и за ону која тебе увреди.

Све су то дела нељудска, анђелске природе. Тако ћеш бити анђел во плоти: мислима, осећајима и делима.

ТРОПАР

Св. архангелом: глас д:

Небских воинств архистратизи
 Молим вас присно ми недостойнии,
 Да вашими молитвами оградите нас
 Кровом крил невестничества вашеја слави,
 Сохраняюще ни припадающе прилежно и
 вопиюще: вопиюще:
 От бед избавите ны, яко чиновначальници вышних сил.

КОНДАК, глас в:

Архистратизи Божии, служители божественна слави,
 Ангелов начальници и человеков наставници,
 Полезное нам просите и великую милость,
 Яко безмолвних архистратизи.
 Святissimi архангели и ангели, молите Бога о нас.
 Пресвятая Богородице, спаси нас.

За штампу приредио
 ÷ Еп. Артемије

ДОГМАТСКО БОГОСЛОВЉЕ

ТАЈНА И СМИСАО СТРАДАЊА
У ПРАВОСЛАВНОЈ ТЕОЛОГИЈИ

„... Страдање је атмосфера тужне планете”.
 (О. Јустин, Дост. о Евр. и сл.).

Живот човеков је једна велика тајна. Свет у коме живи јесте свет тајни. Човек у малом и бедном људском телу испуњен је и опкољен је безбројним тајнама и проблемима. Тајна до тајне, проблем до проблема, загонетка до загонетке, то је атмосфера у којој човек живи са делујавом светиљком ума свога. Светиљка је мала и светлост преслаба да осветли и одгонетне све те проблеме и загонетке у човеку и око човека, да их схвати и разуме, да им нађе узрок и смисао. А нека неодољива сила тера човека тајнама и проблемима који га окружују, он им прилази са сваке стране, поставља их себи и мучи се да их схвати и разреши. И у томе је сва трагедија човека, што он не може да се не мучи тим, како их велики ум Достојевскога назива „вечним проблемима”. Човек се мучи њима од кад се човек зове, решава их и разрешава, али никако да им нађе коначно решење, решење које би човекову мисао умирило и успокојило. „И управних срце своје да тражим и разаберам мудрошћу све што бива под небом; тај мучни посао даде Бог синовима људским да се муче око њега” (Екл. 1, 13), признаје немоћно човек устима старозавестног Пророка. А као плод ове те муче и напора јесте искрено и тужно признање: „Чудно је то за мене те не могу знати” (Јов 42, 3). Но и поред тог признања, човек није престао да се мучи тим проблемима, трудећи се на овај или онај начин да им нађе решење.

Нема тога човека, који је воле нормалан, а да себи никада није поставио та „проклета питања”. Али исто тако ни један проблем није озбиљно постављен ако није постављен истински и опасно, тако да од сусрета са њим у прозницу пада и разум човечији, и душа, и срце. Тако суштински животне проблеме постављају само челници људске мисли: Јов, Соломон, ап. Павле, Шекспир, Достојевски и др. Ипак, људи могу само уочити и поставити проблеме, али не и дати им коначно решење, које у крајњој консеквенци зависи од апсолутног смисла и циља људске историје.

Централни животни проблем, проблем који синтезира у себи све проблеме и сву трагичку бића што се човек зове, проб-

лем од чијег решења зависи вредност и смисао самог живота, јесте проблем страдања и смрти. Да је то тако види се по томе што тај проблем мучи сваког човека, од првог до последњег. Чак и за најмање људско сазнање, очигледна је чињеница: страдање је свуда присутно; све што постоји страда; сва је васељена потопљена у страдање; страдање је просто нека кобна необходимост овог тродимензионог света.

У нашем српском роду нико није тако дубоко завирио у тајну страдања као свети пустињак Белијски, отиц Јустин, свдећи сва страдања на смрт као врхунац и кулминацију свих. Отуда, по њему, „једна је стварност стварница од свих стварности у свету; то је: смрт”. А људски живот на земљи шта је, ако не: стално грчевито отимање од смрти, борба са смрћу, и најзад — пораз од смрти? Баш зато једно оцу Јустину, трагично бити човек, јер ма колико се напрезао да превазиђе трагику људског живота, човек не може не осећати и не сазнавати да стално остаје затвореник у неотворљивој тамници смрти, тамници која нема ни прозоре ни врата.

Због тако и сувише блиске и свудаприсутне своје реалности, проблем страдања и смрти задавао је највише муке духу човековом. Тај проблем су себи постављали многи мученици мисли у роду људском, тражећи му прави смисао и решење. Но овај проблем није могуће решити, док се не нађе прави одговор на питање: одкуд страдање и смрт у овом нашем свету и у човеку?

Ово питање нас враћа на прве странице Библије и на сами почетак хришћанске антропологије. По библиско-светотачком учењу Бог је створио првог човека по „лику својем и по подобију” као родоначелника човечанског света. Створио га је мало мањим од Анђела, а много већим од остале твари. Телом створеним од земље, човек припада материјалном свету, а душом, коју му је Бог удахнуо, свету духовном, те собом представља мали свет у великоме (микрокосмос) или — велики у маломе (макркосмос). Створен по лику Божјем, човек је изашао из руку Творца непорочан, безстрастан, безазлен, свет, безгрешан, бесмртан. Но сва та својства првотвореног човека, била су колико дата, толико и задата, јер човек је створен као биће позвано на усавршавање до богоподобности и обожења. Образ Божји човек је примио при стварању, а подобија је добио као задатак да га стекне и оствари вежбањем себе у подржавању Богу. То и јесте богодани циљ живота човековог: да сву садржину, сва својства бића свога уподоби Богу, да постане савршен као што је Бог савршен (Види: Мт. 5, 48), да постигне обожење (theosis) целокупне природе своје заједничарењем у Божјој природи (II Петр. 1, 4). Отуда произилази јасно да је човек имао мисију да сједини се са Богом, приведе са собом и у себи целокупну творевину Богу и да је сједини с Њим, тако да на крају „буде Бог све у свему” (I Кор. 15, 28).

Међутим, први човек није испунио своје назначење, него се кроз пад у грех удаљио од њега, а самим тим и од свог праобраза Бога. Грех је помрачио небеско и узвишено назначење човека, и спречио његово извршење у Богу. Могућност греха лежала је у слободној вољи човековој, управо у оном елементу бића човековог, који му је био дат да би вољен њиме, достигао своје пуно назначење кроз природно кретање свих дарованих му душевних и телесних сила.

По светом Максиму Исповеднику, као и у целокупном црквено-библиском светоотачком учењу, грех првог човека и почетак зла у видљивом свету, састоји се управо у исприродном кретању природних сила душе. Човек уместо непрекидног кретања ка своме Творцу, као једиственом извору живота и обожења као циљу свога постојања, окренуо се према чулним добрима, као према нечему „стварнијем”.

Последице пада, дакле овог погрешног кретања душе човечије, биле су многобројне и страпне за све силе душе и тела. Све силе човечије, уместо да се хране и утврђују духовном храном која им је била одређена, почеле су да траже ослонац у гресима и страстима, или како би рекао свети владика Николај: „Човек је напустио јединога живота Бога, као хлеб живота, и отишао да тражи себи храну на њивама глади”. Човек, отпавши од духовне истине и знања, потражио је у чулима задовољење и замену за изгубљено духовно блаженство, и њиме су почеле владати телесне страсти.

Због ових страсти, тело човечије, које је требало да се продухови анђелским начином живота, постало је облак и завеса за разум (вољу душе); разум пак човека, прекинувши нит која га је повезивала са његовим извором (божјанским Логосом) изгубио је силу моралног управљања неразумним силама душе (као што су жељни и афективни његов део), и од некадашњег господара постао је роб. Отуда разум рописки служи неразумним покретима ових сила (жеље и афекта), које га гурају да тежи само ка задовољствима (сладострашћу = ηβονη), а да избегава колико је год могуће непријатности и страдања (δβινη).

Свети Максим придавао је изузетно велики значај односу између уживања (= ηβονη) и страдања (= δβινη) у човеку. Прво је узрок другом, а друго је последица првог. Међутим, божанска правда, поставила је границе тежњи човкове воље према греху. Бог, из превеликог човекољубља, пресецајући исприродно расположење и кретање човкове воље, удружио је са неправедним задовољством (ηβονη) праведну казну — страдање (δβινη), које се пројављује управо у телу, према коме је човек управно сву своју грешну чужњу. То је Бог учинио, вели свети Максим, икономишући наше спасење.

Достојно је пажње мишљење да свети Оци, посебно свети Григорије Богослов и свети Григорије Ниски, сматрају све последице греха које се односе на тело, као облачење „кож-

них хаљина" (I Мојс. 3, 21), дајући сваки од њих овом библијаском појму различиту садржину. Међутим, сви се слажу да под „жонским хаљинама“ треба разумети све оно што изражава и кроз шта се пројављује страдалност, пролазност и смртност тела, тј. збир свих оних својстава које имају неразумне животиње.

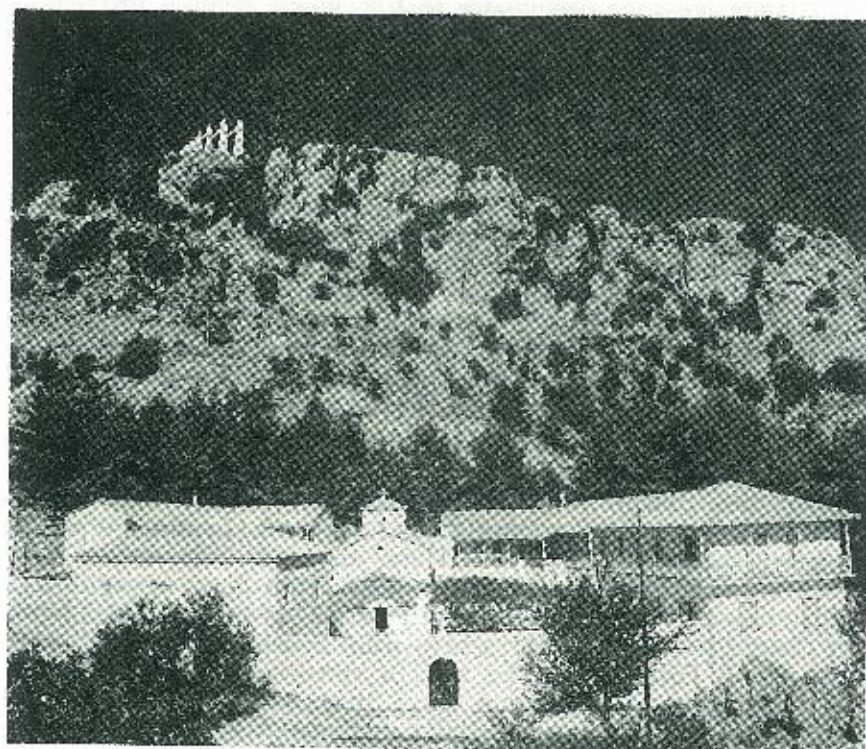
Али, по светом Максиму, плата човеку за грех не налази се само у страдалности и смртности његовог тела. Човек кроз пад није изгубио само нетљечност своје природе, него је и осуђен на страшно рођење од семена, попут животиња. Исто тако и свети Григорије Ниски, говорећи о последицама пада, постепено развија учење о осуди човека на семено рабање.

Грех, као што смо видели, увео је у човека и твар пропадљивост и смрт. Смрт представља, као што је познато, крај живота јединке. Међутим, човек је позван да живи. Тога ради закон греха, да би сачувао равнотежу према закону смрти и да би задовољио, макар у малом, нагон живота, изразио је себе у најнижем облику сладострашћа, што је имало као последицу „у гресима“ рабање (Пс. 50, 5). Даље, по светом Максиму, управо кроз то „у гресима“ рабање, од првог Адама предат је свима људима и грех воље (сладострашће = *ηβουνη*), као и грех природе (страдалност њена = *οβινη*), будући да се у сваком из семена рођењу предаје целокупни прародитељски грех. Адам је све који су од његовог тела настали кроз неправедни почетак сладострашћа, увео са собом у праведан крај кроз бол у часу смрти.

Пошто сви људи воле порекло од Адама, то је првородни грех путем наслеђа прешао и пренео се на све људе. Адам је рабао децу „по образу својему“. Само у том контексту могуће је разумети речи многострадалног Јова: „Ко ће бити чист од прљавштине? нико, па макар само један дан проживео на земљи“ (Јов 14, 4—5). Примајући од Адама људску природу, сви ми са њом примамо и преховну исквареност. Отуда, чиме је пострадао Адам, тиме смо пострадали и сви ми који происходимо од семена Адамова. То показује да је последица првородног греха свеопште, па отуда и свеопшта страдалност и смртност. Извор смрти је грех, а претече смрти су болест и страдање. Тело је грехом постало трулежно, „а смрт трулежношћу царује над свима људима“, вели свети Атанасије Велики.

Став Цркве по питању свеопштности првородног греха, манифестује се од почетка праксом крштавања мале деце, при чему се кум у име деце одриче Сатане, што сведочи да се деца, која не учинише личног греха, налазе под теретом првородног греха, јер су рођена са огреховљеном природом у којој дејствује Сатана (Бл. Августин). А и само страдање деце не долази због њихових грехова, него је то пројава казне коју је праведни Бог изрекао над природом људском палој у Адаму (Исто).

Тек после овог, укратко изложеног православног учења о генеалогии греха и страдања, могуће је говорити о покушајима решавања вечног проблема страдања и смрти кроз историју људске мисли. Будући да је тај проблем највећа мука духу човском, човек није могао не мучити се њиме, тражећи му коначно решење. Проблем смрти, по оцу Јустину, јесте пробни камен на коме се пробају сви богови и сви људи. Суочени са проблемом смрти пали су на испиту не само сви људи, као појединци, него и сви колективни изрази духа човског: наука, философија, уметност, техника, цивилизација, и све такозване природне религије. Сви ти домети духа људског у најбољем случају прате човска само до гроба, трудећи се, безуспешно, да му торку тајну живота који се завршава смрћу, бар мало засладе, да би се и они, раније или касније, стропоштали у гроб разједени и уништени микробима смрти и трулежности.

КОЛО СМРТИ. За време грчког устанка против Турака Грциње су скакале у провалију да им не падну у руке

Проблем страдања и смрти постављан је и решаван и у Старом Завету на више места, али нигде дубље и испржније, као у књизи о Јову. Нема ни једне књиге ни у Библији, ни у светској књижевности која би тајни страдања пришла тако

просто и тако дубоко, као књига Јова. Са њом се не може мерити ни једна философија туге и жалости људске, па стајали иза њих Шопенхауер или Хартман, Данте или Гете, јер их она све далеко премача по дубини своје проблематике.

Главни проблем ове књиге је проблем страдања праведника у овом свету. Она не третира питање страдања уопште, пошто се сматра, као општепозната истина старозаветног закона, да свако страдање долази као директна последица греха, односно гажење закона Божјег. Страдање дакле тих преступника закона је јасно, и не представља никакав нерешив проблем за старозаветног мислиоца, пошто они страдају за своје преступе. Овде је питање: зашто страдају они који нису преступници закона, који су сав закон испунили и живели по њему „безпрекорно“. На то мучно питање труди се да даде одговор цела ова књига, а да ли је успела, и колико, видеће се из даљег излагања.

Главна личност ове књиге је Јов, ипак велики праведник Божји, јер „бијаше добар и праведан, и бојаше се Бога, и уклањаху се од зла“ (1, 1). О његовој праведности говори и пророк Језекиљ, наводећи га као пример праведности са праведним Нојем и пророком Данилом (Јез. 14, 20). За ту своју праведност Јов је био изобилно обдарен од Бога овоземаљским добрима. Имао је Јов огромна стада камила, волова, оваца и друге стоке. Јов је био врло сретан и у породици. Имао је седам синова и три кћери, што се такође сматрало за велики благослов Божји. Но, по непознатом узроку за Јова, њега изненада сналазе велика и тешка искушења, све једно веће од другог. За врло кратко време Јов, по допуштењу Божјем, постаје пуки сиромах. У исто време када дознаје о својој економској пропасти, он дознаје и за смрт све своје деце. У једном тренутку руши се благослов Божји, исчезава потомство, нестаје богатство.

То све Јова сналази из зависти свелукавог врага, који га напада код Бога, као да је Јов богобојазан не из љубави према Господу, него, вели, зато, што си му Ти, Господе, даровао земаљска блага, мимо осталих људи. Зато он, бојећи се да не изгуби та блага, поштује Те. „Ниси ли га Ти оградио и кућу његову и све што има свуда унаоколо? Доло руку његових благословно си, и стока се његова умножила на земљи. Но, пружи руку Твоју, и коси се свега што има, псоваће Те у очи“ (Јов 1, 10—11). А Господ, знајући веру и трпљење слуге свога Јова, допушта Сатани да га лиши свега што има да би га на тај начин посрамио за клевету. Баво кушање Јова није могао извести само по својој злој вољи, „Јер он не може ништа чинити, каже свети Златоуст, ако не допусти Бог“.

Тако дакле, по допуштењу Божјем, Баво лишава Јова свега богатства, и када је, по његовом очекивању, Јов требао да похули на Бога, догађа се нешто што га је страховито поразило: Јов паде на земљу, поклони се и рече: „Го сам изашао из утробе матере своје, го ћу се и вратити онамо. Господ даде, Господ

узе; да је благословено име Господње“ (Јов 1, 20—21). Каква духовна снага и какав диван лик праведнога Јова! Јер, „уза све то не сагреси Јов нити рече безумља за Бога“ (Јов 1, 22).

Но, зли врат ипак је претрпео пораз, ипак не одступа. Он опет тражи повод да би оклеветао праведника пред свезнањем Божјим. И он дроко иступа пред Бога са изјавом: „Све то што је Јов изгубио, само је спољашња вредност; но ево, коси се самог њега, псоваће те у очи“ (Јов 2, 5). А Господ рече Сатани: ево ти га у руке само му душу чувај“ (Јов 2, 6), тј. ево ти њега, ради с њим шта хоћеш, само сачувај му живот. И заиста, Баво показује сву своју сатанску злобу и умешност у пакошћењу људима. Он наводи на Јова опаку и тешку болест губу, због које је морао бити изолован из насеља. Избачен изван града, седео је на бубришту и препом стругао гној са тела свога, које се живо распадало у љутим боловима. Баво је Јова мислио победити страшношћу проказом, но да би му победа била што сигурнија, он наводи на Јова још једно искушење, које је за његову богољубиву душу било теже од свих телесних мука. Наиме, Баво за своје оруђе користи Јовову жену, која као сажалевајући га, говораше му: „Докле ћеш трпети... Но реци цеку реч Господу и умри“ (Јов 2, 9). Али Јов се и овде показује као духовни горостас, прозира циљ жене, или боље рече Сатане, због чега јој и одговара: „Говориш као луда жена; добро смо примили од Бога, а зло зар нећемо примати?“ (Јов 2, 10). Јов је тачно успоставио дијагнозу своје жене кад тако говори — лудило. Јер сваки ум људски, ако је поседнут Баволом, грехом, злом, он је у лудилу. Грех није ништа друго до мало лудило ума људског, душе људске, а бити Бавоиман, носити Бавола у души својој — ето потпуног лудила (Мт. 8, 28—34). „И уза све то Јов не сагреси уснама својим“ (Јов 2, 10). И овога пута Јов односи победу над Сатаном, који будући потпуно посрамљен, више се не усуђује да клевета праведника.

Истина, Баво је успео да лиши Јова имовине, порода и здравља, али није постигао свој циљ. Није га успео изнудити да каже богохулну реч, и тиме упропастити добродетели његове душе. У тој борби Јов се показао као гранитна стена, о коју су се поломили све стреле лукавога. Њега нити је раније богатство учинило гордим, нити га је садашња беда сломила, нити је био доведен у забуну и очајање, него је свуда показао своје јунаштво.

Но драма Јова ту се не завршава. Бубриште, на којем је Јов седео у љутим патњама, постаје најчувенија светска катедра, постаје место где се решава најтежи животни проблем — проблем страдања. Пред језивом стварношћу људских страдања човеков ум скопада грозница и он занеми, као што нам показују и ова три пријатеља Јовљева, који су дошли да га теше. Кад су видели у каквом је јаду њихов пријатељ, посуше се прахом по глави и плакаху седам дана, не проговоривши ни једне речи, „Јер вибаку да је бол врло велик“ (Јов 2, 12—13).

Гледајући страдање изражено у таквим димензијама, њихова се мисао покреће и они се труде да реше проблем страдања, да објасне откуда страдање долази и зашто човек уопште страда. Мишљења свих људи до Јова или после Јова, сасвим свеједно, могу се сумирати у три врсте мишљења, а која су заступљена у књизи о Јову, као што ћемо даље видети. Сви учесници ове, у историји света јединствене полемике, напрежу се и труде да реше тај, за људски ум нерешив проблем. Ипак, у тим разговорима и дијалозима, они су проблем страдања толико расчланили и изанализирали, да после њих људски ум не може по том питању да каже ништа ново. Последи на страдање које даје књига о Јову, јесу једини могући погледи са људске тачке гледишта.

Дискусију отвара Јов својом јадиковком, у којој проклиње дан свога рођења (Јов 3, 3—4), чиме даје повода својим пријатељима да и они проговоре и изнесу своја мишљења у погледу страдања.

Пријатељи Јовови: Елифас Теманац, Вилднат Сумшанин и Софар Намаћанин, по договору дошли су сваки из свога места „да га пожале и потеше“ (2, 11). Они су имали добре намере и били су људи верујући који су имали страхопоштовање пред Богом, те им је јадиковка Јовова, која је била прилично смела (види: Јов 3, 20—26), изгледала помало и богохулна. Они су људи законског поретка и старозаветне психологије, по којој страдање долази као казна за грех учињен према Богу, нарушавањем Његовог закона. Њихово је резоновање у сагласности са речима Божјим које Мојсије саопштава народу: „Ако узаслушаш глас Господа Бога својега, држећи и творећи све заповести Његове, које ти ја данас заповедам, узвисиће те Господ Бог твој више свих народа на земљи. И учиниће Господ да си обилан сваким добром, плодом утробе своје, и плодом стоке своје, и плодом земље своје“ (V Мојс. 28, 1 и 11), док за неизвршење Његових заповести Бог прети најљућим казнама (V Мојс. 28, 15 и даље). Уз то, сигурно да су имали доста примера на којима су се те речи обистиниле, због чега их они примењују и на Јова, говорећи: „Опомени се, ко је прав погинуо, и где су праведни истребљени?“ (Јов 4, 7). Они, не знајући да је Јов грешан, и који су греси на њему, изводе логички закључак из његових страдања, аналогно старозаветном закону и тврде да је он грешан. Они знају само то да страдања долазе за грехе, знају да у Бога нема неправде, а виде великог страдалника пред собом и закључују: „Јов је крив, јер иначе не би страдао“. У том смеру они развијају своје говоре и убедију Јова да призна своју грешност и да се покаје, како би му Бог опростио, јер, веле они, „Бог не одбацује доброга, али не прихвата за руку зликовца“ (Јов 8, 20).

Но Јова не задовољава та упрошћена шема његових пријатеља, који наговне душу његову да ћути пред Богом. Душа његова не може да ћути док не схвати оно што не зна, и зато

тражи да се излије пред Богом својим. Јов зна и целом душом својом осећа да пријатељи његови говоре апстрактно, теоретски. А он тражи доказе: „Поучите ме и ја ћу мучати; и у чему сам погрешио обавестите ме“ (Јов 6, 24). Јер Јов, познавајући себе добро, био је свестан да се о закон Божји није огрешио и да га је целог испунио, због чега га и сам Бог назива „добрим и праведним, који се боји Бога и уклања се од зла“ (Јов 1, 8; 2, 3). А и сам Јов, сећајући се свог пређашњег живљења, смирено исповеда: „У правду се облачих и она ми бијаше одело, као плашт и као венац бијаше ми суд мој. Око бијаше сисичу и нога хрому. Отац бијаш убогима...“ (Јов 29, 14—15).

Ипак, иако Јов овако говори, он не сматра себе потпуно слободним од греха. Наслућује он, као кроз маглу, оно што је касније у Новом Завету постало јасно „као у огледалу“, да се природни грех наслеђује, и да нико од њега није слободан, па резонује: „Ко је слободан од нечистоте? нико па макар један дан поживео на земљи“ (Јов 14, 4—5). Јов, дакле, не сматра себе безгрешним, не оправдава себе пред Богом, него само указује на несразмеру која постоји између његових страдања и његових грехова. У томе и јесте суштина Јововог погледа на проблем страдања, јер само тврди да страда више него што заслужује. По том питању и он остаје у нормама старозаветне логике, иако нешто друкчије од његових пријатеља.

Јов познаје своје бесконачно ништавило и празнину свих својих речи, он осећа да човек „као цвет ниче, и отсјеца се и бежи као сјен, и не остаје“ (Јов 14, 2), али као човек, мучен многим недоумицама, поставља извесна питања и тражи решење истих. Њега страховито мучи то што се у његовој души зародила мисао, која је довела у питање праведност Божју, која може да дозволи толику несразмеру страдања у односу на његове грехе. Та мисао је подгревана и распиривана тиме, што он види и другу страну живота: благостање које безбожници уживају (Јов 21, 7), јер поред свих зала које чине ближњима својим, ипак „мирне су колибе љупешке, и без страха су који људе Бога, њима Бог даје све у руке“ (Јов 12, 6).

И не само то. Јов је седећи у гноју и пепелу извршио анализу и реиницију целог управљања светом, и напао много нескладнога и несумеснога. Главни од тих мрачних места тог „светског безиоретка“, нема сумње представља та пуна беспомоћност целог човечанства пред лицем смрти, као синтезом и врхунцем свих страдања којима је изложен цео род људски. (Види: Јов 14, 7, 10, 12 и 14).

Не видећи у свету, у себи и око себе, никакве сврхе и циља свему томе, Јова разлику мучна и тешка питања. Ако зло побеђује, као што изгледа, и не види се крај његовим побздама, то није ли оно прави закон постојања? Можда Бог и не управља светом? Можда следовати закону Божјем није боље од заблуде? Своја лична страдања Јов овде уопште не поставља на првом месту. Неправилност, неприродност поретка ствари више од све-

га мучи душу праведника. Јов је жељан истине, жељан је Божјег одговора на своје душевне патње, јер зна, ако пође за људском логиком, лако може довести у питање праведност Божју и основни поредак ствари у свету, а то значи порећи промисао Божји, и признати да овим светом управља нека слепа сила.

Мучен тим проблемом до очајања, а не видећи његово решење ни код себе, а још мање код својих пријатеља, он осећа да одговор може добити само од Бога. Он се не задовољава спољашњим схватањем „правде“ и „закона“ како му излажу његови пријатељи, него кроз маглу, некако тамно осећа, да његова тајна страдања може бити решена само у његовом личном сусрету са Богом — Оцем. Без тога ми не можемо познати ни тајну наших страдања, ни дубину нашег живота. Него само када схватимо да смо ми деца Оца Небескога, када осетимо Њега, чујемо Његов глас, само тада — предосећа Јов, можемо наћи одговор на сва наша земаљска питања. Зато праведна и чиста душа Јова жели да изађе на суд пред Бога, и он вапије: „О, кад би човек могао имати правдање с Богом... о када би ја знао, где да га нађем, и када би могао доћи престолу Његовом! ја бих изложио пред Њим ствар своју, и уста би моја напунило разложима; сазнао би речи којима би ми Он одговорио, и схватио бих шта ми Он каже“ (Јов 23, 3—4).

У преживљавању те последње глади духа човечијег, Јов долази у полуочајање, које би се могло назвати „протестом“, но протестом не у том смислу, у каквом протестују многи људи без љубави према Богу, када устају против Творца са злоробом противљења, са грчком мржњом. Људи са таквим осећањима никада не могу да познају истину. Но када се чисто и смирено тражи истина, када се човек бори са ћутањем Божјим, то такву борбу, борбу тражења истине, Господ воли више него неразумну и слепо механизовану покорност. Зато Јов, иако осећа све своје ништавило, као и ништавило човека уопште, пред Богом, каже: „Ипак бих говорио са Свемогућим, и рад сам с Богом правдати се“ (Јов 13, 3), но не у том смислу, да би се он равнао с Богом, него би само био рад да Га пита, да говори с Њим, да излије пред Њим сву жалост своју, као дете пред родитељем својим.

Јов овде није богоборац, атеист, како неки неосновано желе да га прикажу. Јов тражи Бога, он је богоискатељ, и он страда када се осети удаљен и остављен од Бога. Но Јов јасно увиђа и то да пред Богом, пред највишом светостију, пред којом су „и небеса нечиста“ (Јов 15, 14), који „и у анђела својих налази недостатака“ (Јов 4, 18), човек се не може сам правдати, и као човек не може сазнати своја страдања. Зато шибан неодољивошћу проблема који га мучи, Јов најзад открива због чега је проблем нерешив: „Нема међу нама посредника, који би ставио руку на нас обојицу“ (Јов 9, 33). На две хиљаде година пре рођења Христовог, пре свих Пророка, бедни и проказани старац, седећи на бубришцу у арабијској пустињи, пред-

видео је и осетио оно, што човечанство тако животно потребује и што треба да се збује. Он је провидео да пали свет гледи за посредником, који би, као нека карика, сјединио небо и земљу.

Јов је ту потребу човечанства у посреднику не само осетио, него је био свестан да само преко њега човек може добити решење свих вековечних проблема, па и проблема страдања и смрти. Тај посредник између Бога и света, осећао је Јов, могао би бити само Онај ко би био свет као Бог, и имао учешћа у страдањима као човек. Једном речи, посредник је могао бити само Богочовек, што се после две хиљаде година и збило у чудесном лицу Исуса Христа, јединог правог посредника између Бога и човека.

Јов таквог посредника жели и таквога тражи. А њему се за посредника нуди самовољно његов четврти пријатељ Елијуј Вузићанин, трудећи се да Јову реши проблем страдања на свој начин, који се много не разликује од ранија три пријатеља Јовљева. Ипак он сматра да је главни грех Јова у томе што се прави праведнији него што јесте, и зато га укорева, говорећи: „Ето у томе ниси праведан“ што си рекао „чист сам, без грехе, прав сам и нема безакоња у мени“; „јер је Бог већи од човека“ (Јов, 33, 12).

Истина, Елијуј доцњита могућност да не мора страдање увек бити казна за грех, него да Бог може страдање допустити и из других разлога: да сачува човека од моралног зла, од охолости или да казнама лечи духовне ране (Јов 33, 17—18). На све досадашње напаје Јовове и на његова правдања, Елијуј гледа као на неке бунтове, те саветује Јова да се тако не односи према Богу „у кога је јачина и мудрост“ (Јов 12, 16) и неговештава му за то опет срећу (33, 23). Јов пак свим бићем својим осећа да је и овај четврти пријатељ сличан оној тројици, те ако је он и рекао шта боље од њих, он ништа ново није открио, те није Јова ни могао утешити. Зато неутешни страдалник говори: „Не дао Бог да пристанем да имате право; докле динем нећу одступити од своје доброте“ (Јов 27, 5), тј. од свога тражења одговора на ова општечовечанска питања. Кроз Јова је ту проговорило цело човечанство које заиста није престало да тражи решење, док га коначно није добило у осмишљењу страдања Христом.

Нерешен проблем страдања, страдање неосмишљено, баца човека у најочајнији песимизам. Историја нам пружа безброј примера. Тако на пример Буда, који је само посматрајући ужасе страдања дошао до своје философије црног песимизма. Отуда, како вели отац Јустин, Будизам није ништа друго до муњетство очаја. То је не само философија него и религија црног песимизма. Тајна небића је за Буду пријатнија од прегорке тајне бића, која је проткана црном нишом страдања.

Кад је Буда, само посматрајући страдања, дошао до оваквих закључака, како онда да се Јов одржао да не падне у оча-

јање и песимизам Буде у мору својих страдања. Несумњиво, само нагом на Искупителја. Он пам са пророчком вјером и надом говори оно што је као кроз маглу наслућивао: „Али знам да је жив мој Искупителј, и Он ће у последњи дан подићи из праха ову кожу моју која се распада, и ја ћу у телу моме видети Бога. Ја ћу Га сам видети; моје очи, не очи другог, видеће Га” (Јов 19, 25—27). По великој благодати Божјој Јов је дошао не само до сазнања „сведока”, не само „посредника”, но и „Искупителја”.

Та пада у Искупителја, кога је он поцрвенелим очима од бола и суза називао, и спасла је Јова од очаја и самоубиства, који се у таквим приликама показује као једини и најбољи излаз за људе без вере и без Бога. Јов трициљиво подноси своје несреће и не отпада од Бога не зато што он мисли о награди, него просто зато што он верује у Бога. Зато он, још у почетку, у одговору својој жени и не помиње о будућој награди, него просто још једном исповеда своју веру у Бога: „Добро смо примили од Бога, а зла зар нећемо примати?” (Јов 2, 10).

Јов иако није добио одговор на своја питања, ипак није остао неутешен. Када је чаша Јовљевих страдања испуњена до врха, када су умукле ове речи човечије, немајући више шта да кажу, Јову се јавља Господ у вихору и у бури. Господ се не јавља Јову да сада и овде реши проблем страдања, јер се такви чворови проблема не решавају буром, него се јавља да покаже важност самог проблема, као и његову коначну нерешивост без Бога. Бог у овом јављању у виду разних питања из устројства света, показује Јову своју премудрост и своје свемогућство. Тиме он указује Јову да Он промишља о свему, те да и на њега није заборавио, што значи да Јовова страдања имају неки смисао и значај на општем плану Божјем. Схвативши из овог јављања Божјег да је тражио више него што може поднети, Јов са смирењем говори: „Где, ја сам малец, шта бих Ти одговорио? мећем руку своју на уста своја. Једном говорих, али нећу одговарати; и другом, али нећу више” (Јов 39, 37—38).

Када се дакле Господ јавља и открива своју величину, Јов се баца у прах и пео пред свемогућством Божјим, и потпуно умирени, кличе: „Ушима слушах о Теби, и сада Те око моје види. Зато поричем и кајем се у праху и попелу” (Јов 42, 5—6). Тиме је његова вера нашла неопорив доказ, он сада зна да „истина побеђује”. О избављењу од страдања Јов више и не помишља, јер његов Бог, у самој ствари, јесте Бог, јесте Истина, за њега је то главно.

И тек сада се догађа чудо. Када је Јов коначно смирио себе и предао се у руке Божије, Бог потврђујући исправност Јовљевог става у препирци са његовим пријатељима, и награђујући га за потпуно омирење, сада излива на Јова сугуби благослов, јер „умножи Господ Јову двојином све што беше имао” (Јов 42, 10). Но никако се не сме узети да је у овом умножавању Јовљевог богатства решен проблем страдања. Не. Овим је

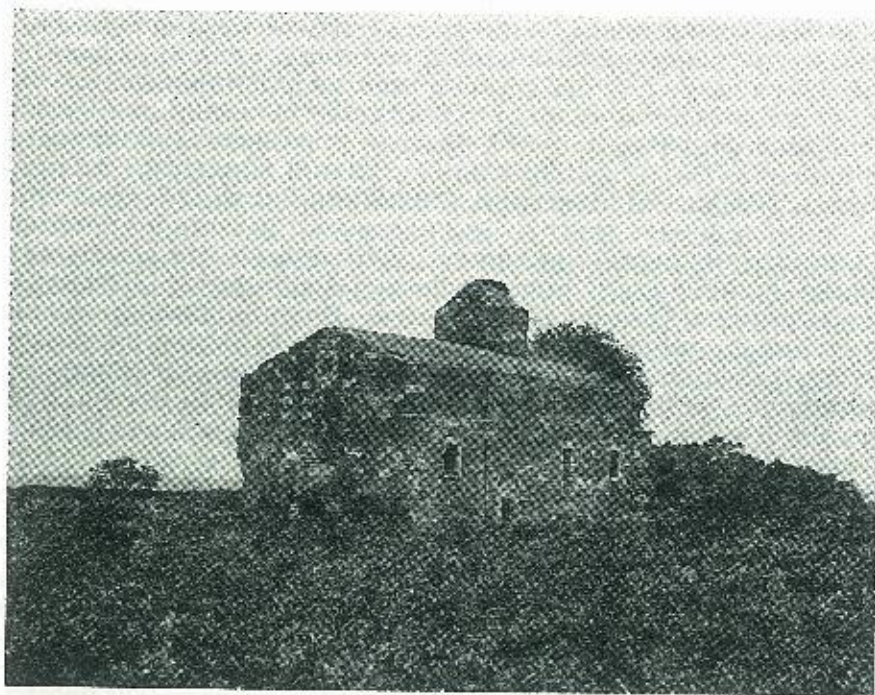
само Јов утешен и уверен у овоју законску праведност, док његови вајари за решењем проблема страдања остају и даље недовољни. Књига о Јову тај проблем није решила коначно, него само показује немогућност и неспособност старозаветног човека да реши те основне проблеме живота.

Плод свих дискусија Јова са његовим пријатељима, и уопште, плод голе мисли људске своди се на искрено признање Јовљево: „Чудесно је то за мене, те не могу знати” (Јов 42, 3). Кроз ове речи Јовове проговорило је цело човечанство и коначно признало своју немоћ у решавању вечних проблема. Људска мисао је и суншце мала да обухвати све путеве Божјег промисла. Зато сваки човек, који задаје себи оваква метафизичка питања и тражи разумно оправдање свога живота, дужан је пре свега да рачуна на слабост свих својих човечанских способности и сила за сазнање. Грех, којег је човек добровољно усвојио и учео у своју дупку, деловао је разорно на наше органе сазнања. Он је онеспособио и унаказио људски ум за схватање и усвајање Истине. Или, како би рекао отац Јустин, грех је релативизирао човека на свим нивоима. За њега су престале да постоје апсолутне вредности, што показује трагичном судбином својом човек релативистичке филозофије. „Истина је трансцендентна човеку и вселеници. Непремостива провалија зјапа између човека и истине. Човек је с ове стране провалије, на овој обали, и никако да пронађе средство које би га пренело и искрцало на ону обалу, где живи трансцендентна истина. Али, на немоћ с ове стране, одговара свемоћ Истине с оне стране” (Гнос. Ис. Сир).

Из огромне љубави према палом човеку у овом свету се јавља сама оваплоћена Истина у лицу чудесног и ничим заменивог Господа Исуса Христа. „Ја сам Пут, Истина и Живот” (Јн. 14, 6), рекао је Он. Дакле, Он је не само Истина, него и пут ка Истини и Живот у Истини и са Истином. Са то троје „Једини Човскољубац” решава коначно све проблеме који муче човекову мисао. Тек у Христовој светлости, коју је Он својим доласком излио на свет, ми можемо да сагледамо и правилно оценимо не само узрок Јовљевих страдања, него проблем страдања и смрти уопште.

Тек, дакле, у новозаветној светлости, обасјан Богочовеком Христом, цео проблем страдања, посебно страдања праведника и деце, постаје потпуно јасан и решив. А репоње тога проблема, као уосталом и свих других, јесте у његовом осмишљању. Питање: Зашто ја страдам? тражи у одговор не толико узрок, колико сврху, циљ, смисао мога страдања. Сипуши ум људски, уз то помрачен греком, мора признати да није у стању осмислити и оправдати страдања, а посебно смрт. То нам показује како књига о Јову, тако и целокупна историја Старог Завета, али и историја човечанства. Стари Завет, дакле, то није могао да учини јер је он био само педагог, само васпитач и вођа ка Христу:” (Гал. 3, 24). Он само води човека од проблема до про-

блема, као на некој чудној изложби, а човек измучен и изгрован њима, пита свога вођу: шта је ово, а зашто је ово овако? На ова та питања и запиткивања Стари Завет као да одговара: „Ја видим те проблеме као и ти, али зашто је то тако, ја не знам. Него знам ко ће нам сигурно на то одговорити: Христос. Идемо к Њему да Га питамо“. И тако, Стари Завет држећи човека за руку, као васпитава дете, да се не угува по урвинама страховитих проблема, води га између њих, као између Сциле и Харибде, ка једином решитељу свих тајни у свима световима — Богочовеку Исусу Христу.

Симбол страдања истинске вере у Турској

Насупрот старозаветној логици Јовових пријатеља, по којој је грешник увек кажњен, а праведник награђен, стоји новозаветна Богочовечанска логика, по којој напротив „сви који побожно хоће да живе у Христу Исусу биће гоњени“ (II Тим. 3, 12), а то значи: страдаће овде на земљи. Ово је несместиво у главу такозваних логичара, јер се не слаже са Божјом правдом. Међутим, Богочовек Христос, који се не руководи људском логиком, осветљава овај проблем новом божанском светлости, и изјављује: „Благо прогнанима правде ради, јер је њихово царство небеско“ (Мт. 5, 10). Он преноси тежиште тога проблема из ове „долине плача“ у царство небеско, на које ставља пуни акценат, и тиме даје смисао страдању, претварају-

ћи ту прегорку реалност у неисказану радост: „Радуйте се и веселите се, јер је влика плата вапа на небесима“ (Мт. 5, 12).

Богочовек Христос је једино сигурно и непогрешиво решење свих вечних проблема: проблема света, човека, добра, зла, живота, смрти па и страдања. Без Њега сви ти проблеми остају заувек тајне запечаћене са седам печата, које нико други не може распечатити.

Проблем страдања, дакле, може решити једино Бог који је одболовао све људске болове, отстрадао сва људска страдања и није пао у очајање, Бог који је прошао кроз смрт и није се препао, Бог који је осмислио, оправдао, облаговестио, засладио и свет, и човека и смрт, и живот. Само Бог који је био у човеку, живео животом човека, отстрадао сва страдања, препатио све муке, савладао све смрти, осмислио свет и човека, могао је решити потпуно и Јовов проблем, и од Јова бунтовника створити онако смиреног и кротког покајника, који посипа главу пепелом и говори: „Једином сам говорио више него говорити“ (Јов. 39, 38).

Такав Бог био је, јесте и биће само Богочовек Исус Христос, једини осмислитељ, и зато једини спаситељ овога света и човека. Једино, дакле, Господ Христос, који је својим страдањем, смрћу и васкрсењем осмислио страдање, претворио га у сладост, учинио то да људи жуде за страдањем, јесте и има право да буде једини и истинити Бог. Да Спаситељ није страдао, и да није умро, најмучнији проблем људског живота: страдања и смрти, остао би нерешен, и тиме највећа мука неолакшана и највеће зло неуништено. По Христос је и дошао зато, не да нас остави и даље у оковима страдања и смрти, које смо ми сами на себе наметнули, него да нас од њих ослободи и да нас веже за себе везом своје слатке љубави.

Смисао страдања и смрти открива се у потпуности тек онда када страдање и смрт постану Божији, када Богочовек прође кроз њих. Господ је одстрадао сва страдања којима је страдала природа људска од Адама до последњег његовог потомка, и то потпуно невин, као једини прави и апсолутни Праведник, јер „Он преха не учини, нишан се нађе превара на устима Његовим“. Кроз једнога човека — Адама који је погрешно, ушло је страдање и смрт у овај свет; а кроз страдање другог невиног — Христа, они су истерани из света.

Наравно, не треба схватити да је Христос проблем страдања и смрти решио на тај начин да њих нема више у овом свету. Не, они су и даље ту, само што су сада добили свој смисао и своју сврху у Христовим страдањима. Да је Христос страдање и смрт протерао из овога света феноменолошки, то би значило стварање „царства земаљског“ и обесмрћење човека оваквог какав јесте. Христос то није хтео, јер је имао неупоредиво узвишенији циљ за човека. Он проблем страдања решава на тај начин, што даје смисао страдању овде на земљи, ако се исто подноси у имс Христа и за Христа, јер та и таква страдања

овле на земљи осигуравају нам у оном свету вечни и бесмртни живот. Богочовек проблем страдања решава у овом свету за овај свет. Кроз своја богочовечанска страдања Господ Христос води људску природу спасењу најпре од греха, као узрочника зла и смрти, и као нови представник целог човечанства, јер је био истински Бог и истински човек, уводи нове односе и принципе у живот човека. Крсно страдање Богочовека постало је, по човекољубивом промислу Божијем, средство којим се дарује људима живот вечни. Христос нас спасава својим невиним страдањима, којим је обожио човека, сјединивши људско обличје са небеским. Због тога свети Григорије Богослов, Нови Завет, новозаветни закон назива „тајном страдања“. На врло прост и једноставан начин ту тајну спасења извршену Богочовечанским страдањем, света Православна Црква изражава кроз своју богослужбену поезију, у једној јединој реченици: „Страстију твојеју Христосе, от страстеј свободихомсја...“ (Стихира на стиховље гл. 1).

Но, ни само страдање Христово, ни његова крсна смрт не би били никакво решење, да после свега тога није дошло тријумфално и славно Његово васкрсење. Тек светлим васкрсењем Христовим разломљени су тајанствени исцати на проблему страдања и смрти, и кроз васкрсење Христово човечанство је угледало царство небеско у коме је живот вечни, правда вечна, истина вечна, љубав вечна. У томе је смисао и осмишљање свих страдања овде на земљи, и то је коначно и једино могуће исправно решење тога проблема. Пренети људску природу из вечне смрти у вечни живот могао је само Бог, а учинити њеним вечни живот (усвојити га) могао је само човек. Отуда само Богочовек може бити и јесте наш Спаситељ.

Својом крсно-васкрсном жртвом Господ је осветио људска страдања, засладио их и орадостио, те су она постала радост за христовосце. Отуда она задивљујућа смелост хришћанских Мученика у погледу страдања и смрти. Хиљаде и хиљаде њих су са песмом на уснама одлазили и на најљуће муке. За доказ тога треба отворити било коју страницу Житија Светих, па се уверити да су страдање и смрт за хришћане радост и добитак. За њих то није биле онај страшни љиташи паук који је разапсе своју отровну мрежу по свој, од греха почаћавалој планети, те лови људе у њу као немоћне мухе. За следбенике Христа распетог и Васкрслог страдање и смрт је само капија кроз коју се пролази у вечно и блажено царство Господа Христа, где нас очекује оно „што око не виде и ухо не чу и у срце човеку не дође“ (1 Кор. 2, 9).

Педесетница 1993. год.

Епископ рашко-призренски
† АРТЕМИЈЕ

ВЕРА У БОГА КАО ЖИВОТ

ПРАВОСЛАВНИ АСПЕКТ

Објашњење шта је то вера код најширег слоја данашњих Хришћана се темељи на њеном супротстављању знању. Верујем у оно што не видим, тј. оно што не познајем. Будући да се знање заснива на логичким категоријама и искуственом доживљају, објект вере је све оно што не знам, не видим не осећам. Ако овоме додамо да све оно што не подлеже логичкој доказљивости спада у свему несазнајног и парадоксалног, апсурдног лако је доћи до дефиниције вере Западног типа: „Credo quia absurdum est“.

Дакле, у Бога се једино и може веровати управо зато што је он несазнајан, невидљив, непостижан.

С друге стране, поставља се озбиљан проблем да ли се у нешто што је апсолутно несазнајно може уопште веровати? Јер, ако најелементарније знање и познање неких значајних констатацију пре свега да он постоји, вера није могућа без знања. Зато се, опет на Западу, и постављао овај проблем, код Августина на пример, не да ли се вера и знање искључују, већ шта коме предходи, вера знању или обрнуто.

И у једном и у другом случају ради се о једном проблему који се јавио на Западу и који је и решен у оквиру Западне теологије. Констатовано је да су вера и знање две стварности различите међу собом.

У оквиру Православног Хришћанства проблем сучељања вере и знања није постојао све докле док он није увезен са Запада. И то из простог разлога што се у Православљу знање није третирало као производ чисто логичких, рационалних категорија, нити је оно значило имати о Богу знање као о објекту, о природи као што је то био случај на Западу и то почевши од периода средњовековне схоластике.

У православној традицији вера у Бога се поистовећивала са животом у Цркви, са личним заједништвом са Богом, као што је и знање било нераздроживо од начина живота човека у Цркви и од његове заједнице са Богом. Зато у Православној Цркви вера не искључује знање, нити се пак може говорити о томе да једно другоме претходи. Пре би се могло рећи да је вера и знање једно те исто.

Међутим, данас се и у крилу Православља све више, а под утицајем Западног начина мишљења, о вери говори као о нечему што је супротно знању. Чак шта више, вера се не поистовећује ни са животом, или, ако се о томе и говори (о вери

као животу), то се често не схвата правилно. На који начин се вера поистовећује са знањем у Православном искуству? О овом проблему Богопознања вером говорићемо, ако Бог да, у једном посебном чланку. У овом ћемо покушати да објаснимо, шта значи вером живети и који је то Црквени начин живота који се поистовећује са вером у Бога? Прво да почнемо од онога шта није вера, а што се данас најчешће усвојило као да јесте и да је то, чак шта више, Православно веровање, за разлику од Западног, јер, тако ћемо лакше разумети шта је то права вера.

ШТА НИЈЕ ВЕРА, ШТА НИЈЕ ПРАВОСЛАВНИ НАЧИН ИЗРАЖАВАЊА ВЕРЕ

Схватање вере у категоријама Западног искуства довело је до тога да данас веровати, тј. Хришћански живети значи много тога: а) или да је вера прихватање и слагање са оним што Црква говори а што се по природи ствари не да разумети зато што не припада искуственој сфери човековог живота, б) или логички, рационално се слагати са оним што Црква говори о Богу, човеку и спасењу, покушавајући да се то на свој начин делимично и разуме, будући да је у целости несазнајно те је зато и објект вере, али, и то пре свега, веровати значи осећати и доживљавати или, пак в) веровати у Бога значи испуњавати заповести Божије и живети морално, тј. бити добар, не красти, не лагати итд. За људе који спадају у ову последњу категорију схватања вере обично кажемо да они верују у Бога, или просто да нису неверници, и ако чак нису ни кршћени, а о доласку на Литургију да и не говоримо. И то само зато што су добри. У овом случају вера је везана или само за праксу и практични морални живот који је опште прихваћен данас у Европи и зато су већина људи верујући, или за осећање сваког појединца о томе шта је то добро те и ко је верник а ко није. Из овога следи закључак да није нужно да неко буде Кршћен и да учествује у свим изразима Црквеног живота да би веровао у Бога.

Овакво погрешно схватање вере, на сву срећу, данас је све ређе па се њиме овде нећемо бавити. Оно што је још присутно као дилема да ли неко верује у Бога или не јесте прво и друго наведено схватање.

Многи данас мисле да је вера слагање са свим оним што Црква учи у једној форми вербалног понављања (као кад читамо или изговарамо „Символ Вере“, или молитву Оче наш без потребе да то разумемо). Неверници су они који то не чине или не прихватају онако како пише. Међутим, да ли се оваква вера може поистовестити са оним што у Православној Цркви називамо вером? Мислим да не може. Јер, да је ово вера, сложићемо се сви, тада не би било потребно да постоји нити Црква нити било шта од онога што данас чинимо у Цркви и као Црква, као и оно што је кроз векове чинило Цркву; овде ми-

слим пре свега на Богослужење Цркве, као и на њену целокупну делатност у односу на свет у коме постоји. Но и поред тога опасност од оваквог схватања вере, као што је она схваћена у Протестантизму, није још увек прошла. О овоме ће бити речи опширније у даљем чланку.

Међутим, овај други израз где се вера поистовећује са срцем и осећањем је све присутнији у Православљу и прети, да у једној конфронтацији са овим првим изразом, потпуно замагли право Православно схватање вере. Наиме, код неких људи који се карактеришу као прави верници, вера се поистовећује са осећањем и доживљавањем, преживљавањем онога о чему Црква говори и што ради. Дакле, веровати по њима значи не само слагати се логички са оним што Црква учи, нити само испуњавати прописане заповести Божије и Црквене (ако се ове могу уопште десити на Божије и не Божије, Црквене), нити опет само присуствовати на Литургији и на другим богослужењима, већ пре свега то доживети. С тога, ко не преживљава оно што се у Цркви учи не може бити прави верник. Вера је израз срца, осећања а не логикс и праксе само. Као плод оваквог схватања вере данас се све чешће срећу људи који се за време Литургије повлаче по ћошковицама и тамо клече, или који чак и избегавају да долазе на Литургију, или који теже да Литургију служе сами а све у циљу како би били концентрисанији за преживљавање онога што се тога дана слави и чита. Вера је за оне који је овако схватају дакле, унутарње расположење човека изазвано Црквеним догађајима или богослужењима, тј. Св. Тајнама.

Више је него очигледно, да је овакво схватање вере продукт Пиегистичког покрета на Западу, конкретно насталог прво у протестантским круговима, а затим и међу Католицима. Он је имао за циљ да се разуму и његовој доминацији у верском животу као продукту схоластике супротстави осећање. У односу на осећање онога што је Црква говорила стварала су се психолошка расположења на основу којих се градио однос са другим људима и са Богом. И то је називано правом вером, њеним живљењем.¹ Овај покрет је доста утицао и на ово схватање тога шта значи живети веру, а које се данас све чешће среће и у крилу Православне Цркве. И по правилу она се тако исто развила и код многих Православних Хришћана, као осећање или вера срца која је основ за однос са Богом и другим

¹ Да би објаснили шта под овим изразом вере разумемо навешћемо пример Великог Петка. Велики Петак као успомена на страдање Г. И. Христа треба у овом контексту „праве вере“ да доживљавамо тужно и трагично. На западу, а касније и у неким Православним Црквама, практиковала се пропесија у црним одеждама и са мртвачком, жалосном музиком. Тако је било и са другим празницима као што је период поста, где се служило у црним одеждама да би се показало да ми саосећамо и састрадавамо са Христом. На тој основи су и празници некако подељени на тужне и радосне.

људима, тј. за прави хришћански живот, у супротстављању уму и вери учењака. Ово је породило такав облик вере, и живот у складу са њом, која се прво, исцрпљује у лепом понашању, према другом, а друго ово је вера индивидуе, појединца која нема потребе за постојањем заједнице, Цркве, (а овде мислимо на све црквене структуре), да би постојала. Међутим, да ли се чак и овакав начин Хришћанског живота може поистовестити са оним што је Црква подразумевала под вером?

Колико год парадоксално и чудно звучала констатација да ово нема никакве везе са Православним искуством вере, она је ипак тачна. То није вера, то није Православни Хришћански живот. Јер, Православна вера је вера Цркве, заједнице а не оно што појединац осећа или разуме. Међутим, како ово треба разумети? Шта је вера Цркве у Православном начину живота?

Да би одговорили на ово питање морамо најпре потражити у контексту историје Цркве праксу или, начин живота, за коју је везано исповедање вере.

КРИШТЕЊЕ КАО ПРЕДУСЛОВ ЗА ИСПОВЕДАЊЕ ВЕРЕ

Као што најновија научна истраживања показују прва исповедања вере у формама кратких симбола који су послужили као основ за састављање јединственог Никео-Цариградског Симбола Вере, потичу из праксе Крштења и директно су везана за Крштење. То најочигледније показује и заповест Г. И. Христа ученицима записана на крају Матејевог Јеванђеља, „идите дакле, и научите све народе крстећи их у име Оца и Сина и Св. Духа, учећи их да држе све што сам вам заповедио“ (Мат. 28, 19—20). Међутим, шта значи „веровати“ у све оно што је садржано у Символу вере у контексту Крштења?

По сведочанству Св. Јустина Мученика, а касније и Св. Кирила Јерусалимског² да би неко могао да буде Крштен најпре су му читане молитве за изгонисање злог духа, а што је све било праћено једним посебним начином живота који се у односу на тај дотадашњи карактерисао као Покајање. Ово се до дана данашњег сачувало литургијски у пракси Крштења. Нико не може бити крштен, тј. нико не може да верује у Бога ако се претходно не одрекне злог духа и не окрене се од Запада ка Истоку. У чему се састојало покајање које изражавамо овом литургијском радњом окретања од Запада ка Истоку, и зашто је оно било везано за исповедање вере?

Одрицање од Сатане као и видљива радња окретања од Запада ка Истоку била је израз промене начина живота онога који се крштавао, од природног на Црквени. То је један нови и другачији став у односу на Бога и на целокупни живот који сада заузима новокрштени. А тај став је свакако различит од

онога који је неко имао пре крштења, притиком природног рођења. Зато се Крштење и назива друго рођење. И без те промене природног начина живота на један другачији, а видљиво касније који, нико није могао да исповеди веру.

Ова чињеница јасно наводи на закључак да је вера повезана са једним посебним начином живота. Које су главне разлике овог природног начина живота у односу на нови, Црквени начин, и какве везе има то са Хришћанском Православном вером?

Приликом природног рођења сваки човек долазећи на свет улази у једну већ постојећу заједницу, која је узрок не само његовог физичког постојања, односно постојања његове природе, већ је узрок и његове вере у Бога као и његовог идентитета, његове личности. А та заједница је првенствено породица. У односу на породицу, оца, мајку, брата или сестру, као и њиховог начина живота, тј. њиховог односа према свету и другим људима, за коју ако је човек везан љубавном везом стиче сазнање о Богу, веру у Бога, као и прво своје „Ја“, свој идентитет. Унутар породице дете одређује себе, одређује ко је, а то одређење није независно, како од начина живота унутар породице, тако и њеног односа према свету и другим људима. То да неко добија свој идентитет најпре из односа према својим родитељима, се најбоље види када тај жели да се одрекне породице мењајући своје презиме. Тиме несвесно човек тежи да се одрекне оног идентитета који је добио у заједници са својим родитељима. То чак и не мора да се одвија на овај начин. Онога тренутка када човек слободно заволи једну другу личност, нпр. женидбом, аутоматски мења и свој идентитет али и однос према породици. Зато што оно „ко“ је неко, зависи од односа са другом личношћу. И то не из било које врсте односа, већ из љубавне, слободне заједнице. Зато постојање једне личности, са свим оним што личност подразумева а то је: конкретност, уникатност, непоновљивост, је незамисливо без друге личности и љубави међу њима. Јер, једино љубављу можемо учинити некога личношћу; једино кад некога волимо он постаје за нас један јединствен, непоновљив, неупоредив, а затим и непроцењив вредности, извор живота и нашег постојања. Ниједна категорија у људским односима, нити закони, нити богатство било које врсте, нити корист, нити било шта од онога што присуствује и регулише односе међу људима не може да учини некога за нас личношћу. То може једино љубав.

Што се пак тиче вере у Бога и она битно зависи од тога у каквом односу стојимо са светом и другим људима. У колико волимо свет и људе који нас окружују, у односу на њих добијемо и свој идентитет, постајемо то што јесмо, али и њих сматрамо, у неку руку, за свог бога, и свако исповедање вере у Бога у контексту Хришћанског симбола вере постаје апсолутно мртво слово на папиру. Вера у Једнога Бога Оца као и у Једнога Исуса Христа Сина Божијег и у Једнога Св.

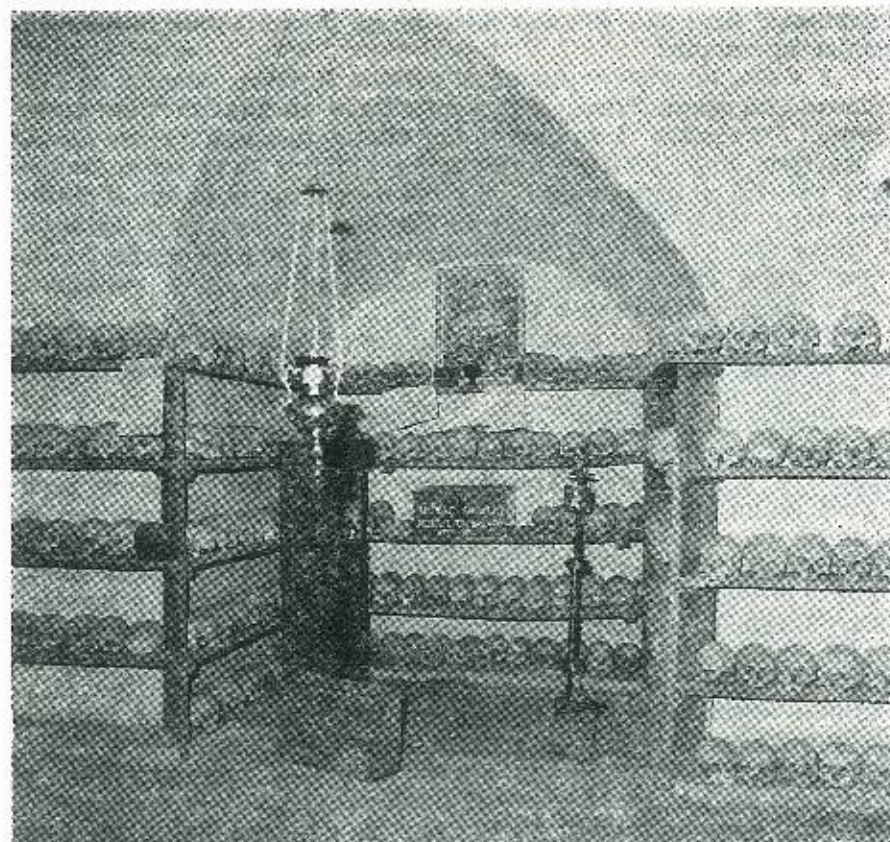
² Види његове Катихезе, Атина 1986. г.

Духа није могуће без једне љубавне заједнице са Богом. Само ако слободно волимо Бога он за нас постаје апсолутан, што значи један, јединствен, нема других, као и извор нашег живота, тј. Отац, сведржитељ, творац без кога нам нема живота. Једном речју Бог постаје за нас Личност. Али истовремено из оваквог љубавног односа са Богом и ми добијамо свој идентитет, тј. одређујемо себе (али нас и други људи одређују) ко смо; хришћани, синови Божији. И будући да човек у свом животу у сваком моменту прпи свој идентитет у зависности од тога кога воли јер, без тога никад не може да постоји, његов однос према свету и другим људима је пресудан за његову веру у Бога. Ту веру, као и свој идентитет човек мења, а то значи губи један идентитет а добија други, или замењује једног Бога другим у контексту промене односа према свету што га окружује, и Богу, тј. у зависности од овог начина живота. Јер, живот је увек живот у свету, што значи да његова вера у Бога зависи од односа према том свету и људима који га окружују. Управо зато је од новокршћеног, да би могао да исповеди веру у Бога у контексту Символа вере, тражено да промени свој начин живота, тј. свој однос према свету, својој породици и друштву. Остављање света зарад вере у Бога буквално није могуће али је могућ нов однос према њему. И из тог новог односа са светом рађала се вера у Бога, постајао је неко Хришћанин.³ А тај однос се састојао у томе што је неко сада више волео Бога него ли оца, мајку, жену и децу, једном речју свет. Јер, свака радикална промена живота се управо састоји у замени предмета љубави, што подразумева и мењање идентитета једног човека.

Ова промена односа према Богу, првенствено се збива у промени односа према породици, оцу, мајци, жени и деци, а затим и према свему ономе што смо досад волели. Зато се ова промена може окарактерисати и као криза дотадашње вере, а депава се у доба сазревања човека и мимо крштења и то не случајно. У доба сазревања човек испољава своју слободу да бира друге личности, нпр. заљубљивање и женидба, или друге заједнице изван породице у којима жели да постоји као неко други. У том периоду човек стиче свој нови идентитет управо из другачијег односа према другим људима. И то је неминовно повезано и са кризом вере која се у овом узрасту први пут појављује. И то не губитка вере, већ променом дотадашње вере. (Ово је још један доказ да нови живот условљава, како нову веру, тако и нови идентитет једног човека и да и вера и идентитет произлазе из његових нових односа са другим личностима). Сада, будући да је Бог, што је најчешће случај, био поистовећиван са родитељем, без обзира којим, из простог разлога што дете љубављу својом родитеља чини богом, постаје други или, друг-

чије изгледа. Дотадашњи облик вере у бога у овом узрасту најчешће се мења, што значи губи, управо зато што младић кроз љубав према другој особи види другчије и свет и Бога.

Међутим, питаће се неко: ако из љубави према Богу једино извире права Хришћанска вера у Бога, шта бива са љубављу према људима и заповешћу Христовом да љубимо ближњег свога као самога себе?

Ко је овдје праведник а ко грешник? (костурница манастира Хиландара)

Свакако да идентитет једној личности даје једна љубавна веза, са једном личношћу. Један човек може истовремено да воли многе људе. Међутим, љубав према једном од њих ће на крају одлучити о његовом идентитету. И из те љубавне заједнице ће и личност бити апсолутна, непоновљива, извор живота, и кроз ту личност се сада воле и сви други људи и све оно што нас окружује. То исто важи и за љубав према Богу. Она не искључује љубав према људима, већ се кроз Божију личност која је сад пресудна за наш идентитет и за наше постојање воле и сви други, читав свет. Али оно што је важно то је да та

³ Види Лук. 14, 26—27.

личност која се води мора да буде реална, стварна са којом се на крају може остварити реална заједница. Идентитет који проистиче из једне љубави заједнице не може бити базиран на непостојећој личности, на нечему са чим се не може остварити реална заједница. Зато, када један човек изгуби једну вољену личност мора је заменити са другом, у противном је у опасности да изгуби свој идентитет, да полуди. (Људост је у ствари оснивање свог идентитета на реално непостојећим личностима и стварима.)⁴ Али ако је тако како се са Богом може остварити реална заједница?

У овом контексту ни вера у Бога, која се оснива на љубави човека према Богу, ни она није била могућа без претходног Божијег откровења. Зато што је Бог по својој природи невидљив, несазнајан, и са њим се није могла остварити те врсте заједница која би се изражавала оваквом вером каква је она у „Символу вере“. Потребно је било да Бог сам себе открије људима. И то на такав личностни начин, да постане човек будући да су у видљивом свету личности једино људи. То се и догодило. Бог се оваплотио и постао човек.

Дакле, можемо констатовати да се Хришћанска вера у Бога заснива управо на овом догађају; на оваплоћењу Бога и на љубави према њему.

Међутим, као што смо у претходном параграфу навели само љубав према Богу, а сада љубав према Господу Исусу Христу је једини основ Хришћанске вере. А ова и оваква вера у Бога гради Цркву, заједницу и то заједницу у Христу. Јер је Христос Господ, једини Бог који се јавио на земљи, који је постао човек. И зато је сада вера у Бога као љубав према Богу, у којој је Бог за нас све оно што ми у символу вере и исповедамо: Један, Отац, Створитељ, неминовно повезана са љубављу према Христу.⁵ На крају, то је, можемо слободно рећи, и исти начин изражавања вере у Бога који се среће и код Христа у његовом земаљском животу. Христос сво време свога живота сведочи да он није од овога света, што треба схватити и у том смислу да је његова љубав према Богу Оцу приоритетнија у односу на љубав према свету. Ту љубав Христос је посведочио и својом крсном смрћу. Није хтео да одрекне да је он Син Божији ни под претњом смрти, показавши тиме да је Бог заиста његов Отац, извор његове Личности и постојања; Један, Апсолутан и непоновљив. Тај исти смисао имају и речи Г. И. Христа упућене ученицима, да они нису од света и зато свет на њих мрзи. Зато што су ученици Христови подредили љубав према свету љубави према Христу, према Богу. А ово се може разумети једино ако смо имали искуство љубави према неком.

⁴ Упореди М. Пруст, Трагање за изгубљеним временом, Бгд. 1983.

⁵ Види Гал. 4, 4-9. Овде Ап. Павле управо потврђује да у заједници са Христом можемо назвати Бога Оцем, Авом. И да се кроз оваплоћење Христово наша вера у Бога радикално променила у односу како на многобоштво, тако и на Ст. Завет.

Никакве логичке категорије ни објективне чињенице то не могу објаснити, да је Бог Личност за нас, Једино љубав и искуство љубави. Међутим, после вазнесења Христовог на небо, зар се не појашљује поново проблем наше вере у Бога ако признамо да је она једино исправна кроз љубав према Христу као конкретној личности која би требала да је присутна међу људе?

ВЕРА У БОГА КРОЗ ЛИТУРГИЈСКО САБРАЊЕ

После вазнесења Христовог на небо заиста се појавио проблем, какав је сад однос Хришћана према Богу. То сведочи Св. Писмо Н. Завета и то није тешко приметити. Међутим, Нови Завет даје и одговор на овај проблем: после вазнесења Бог је послао другог утешителя, Духа Светог који сада чини Христа реално присутног на земљи и после његовог вазнесења на небо. Како и у којој форми?

Делатност Духа Светог у свету је везана за охристовљење људи. Миропомазанье које се врши одмах у наставку Крштења није ништа друго до видљиво преношење Св. Духа на новокршћеног. Јер, израз „Христос“ значи помазаник, а помазаник је онај на коме је Дух Божији. Тако дакле, кроз Крштење и Миропомазанье Христос је кроз конкретне крштене личности присутан и даље на земљи.

Закључак после ове констатације у контексту проблема љубави према Христу а ради исповедања Праве вере у Бога био би да је то сада могуће једино кроз љубав према људима, и то према људима који су крштењем и миропомазаньем Духом Светим постали Христос.

Међутим, и поред тога што сви крштени људи поседују Духа Божијег, те су стога сви живе иконе Христове и његово конкретно присуство на земљи, по учењу и искуству Православне Цркве, посебни носиоци Духа Светог у Цркви су свештеници, тј. Епископ. На тој основи је Епископ у свести Цркве, а то најбоље сведочи Св. Игњатије Богоносац када постојеће је Епископа са Христом, пре свега тај и исти Христос. Зато Епископ једино и има власт давати Духа Светог као што је то и Христос учинио, или ако коме овај дозволи, свештенику кроз рукоположење. О овоме најречитије сведочи управо пракса рукоположења коју може вршити једино Епископ у Православној Цркви а којом се на нескот своји Дух Свети. И зато љубав према Богу, Христу као реална заједница са Њим, а која је извор праве вере није могућа без заједнице са Епископом, и оним који су крштени.

Кад смо код праксе рукоположења као давања Духа Светог а који чини кроз овај чин Христа присутног на земљи и после његовог вазнесења у рукоположеним личностима, треба указати на једну важну чињеницу а то је: да је рукоположење

у Православној Цркви једино могуће на Св. Литургији. Уз присуство дакле, свега крштеног народа Божијег (а Крштење је увек у Цркви било повезано са Литургијом) у догађају приношења бескрвне жртве Богу, Дух Свети силази у свет чинећи Литургијску заједницу Христом, Телом Христовим — Црквом. На овај начин Христос у лицу Епископа и свих скупљених на Литургији постаје та једна личност кроз коју читава Црква, сви њени чланови, добија свој идентитет. (Као доказ за ово служе и имена која су давала Цркви а она сва носе Христово обележје.) Што се пак тиче вере у Бога она је на овај начин, пројављена кроз Св. Литургију, истовесна са Литургијом и односом Христовим са Богом Оцем; то је једном речју вера Цркве зато што се Христос поистовећује са Црквом.

Стога, исповедање вере у Бога сада подразумева, или тачније речено једино је могуће кроз љубав према људима у Цркви и то конкретно у догађају Литургијског сабрања. Јер једино се у овом догађају испуњују сви услови потребни за право изражавање вере у Бога кроз Христа, а које смо већ у предходним параграфима навели. Такво је Литургијско исповедање вере у Бога, које најсадржајније изражава молитва Господња, „Оче наш“... (јер тамо ми исповедамо да је Бог за нас Отац, дакле непоновљива Личност и извор нашег живота), а она се чита управо на Литургији. Дакле, ако ми верујемо као Црква у Бога, тада добијамо свој идентитет, постајемо синови Божији. Међутим, може неко поставити питање: да ли је то права вера, и наш прави идентитет, а самим тим и идентитет Цркве, а на основу чињенице да је Црква у Литургијском сабрању сад и овде икона Христова. Будући да физички Христос не присуствује на земљи, већ кроз Духа Светога као Литургијска заједница, да ли ми, тј. Црква не оснива свој идентитет на личности која је замишљена а не реална?

Ово је врло озбиљно питање и потребно би било да се на њему мало дуже задржимо.

Наиме, тачно је то да је Црква у свом Литургијском сабрању икона Христова. Објективно и физички она не би могла да се поистовести са Христом. На тој основи највероватније су и први Хришћани као и потоњи били гледани од стране спољнег света као неко посебно друштво. Као, како каже Ап. Павле „људи за овај свет“. Међутим, ако имамо у виду чињеницу да се љубав било које врсте, а и према Богу, поистовећује са слободом, и као таква не подлеже природним нормама кроз које се углавном изражава нешто објективно и реално него управо она чини да нешто буде реално, личност; јасна ће нам бити и дефиниција вере код Апостола Павла, једина у Светом Писму Н. Завета: „А вера је основ свега чему се надамо, потврда ствари невидљивих“. Вера је дакле поистовећена са љубављу, са слободом која може од нечега и што није физички присутно сад и овде по опште прихваћеним мерилима да учини да буде присутно као личност. Као на пример кад ми волимо неког он

може и поред своје одсутности физичке да буде међу нама лично присутан. Но свакако ми тада не заборављамо да је он физички одсутан, и да ће наша љубав према њему имати пуноћу само онда када он и физички буде у заједници са нама. Тако је исто и са вером у Бога израженом кроз Литургију сад и овде док Христос поново не дође у свој својој реалности. На основу овакве вере Хришћани и пројављују присуство Христа као личности сад и овде на земљи, али су и свесни да то није пуноћа и зато га очекују да поново дође.

Ово би можда требало још подробније објаснити како може Христос да буде као личност присутан на земљи после свога узнесења на небо и поред тога што је физички одсутан.

Ако се сложимо са чињеницом да једног човека као личност чини слободна, љубавна заједница другог са њим, онда човеково природно постојање није од пресудног значаја за његово постојање као личности. На пример, када волимо неког човека без обзира на његов физички изглед, ми га видимо као савршено лепог, апсолутног у свему. Међутим, сложимо се да тај његов физички изглед у многоме отежава нашу љубав према њему као личности. И то не само зато што је он ружан по природи, већ пре свега зато што је он ту пред нама као датост. Ми би најрадије кад би могли да га сами створимо и учинимо како ми то желимо, волимо. Међутим, нико од људи не може да постоји без да је по природи, и по природном свом изгледу детерминисан. Чак и тада када некога из љубави рабамо. Он је као личност зависан од наше љубави према њему, али не и по својој природи нити физичком изгледу.

Међутим, са Христом је сасвим други случај. Он као Син Божији, тј. као Личност постоји и без људске, видљиве природе. Зато га ми својом љубављу према њему чинимо сада својом личношћу. Он постаје и наша личност. И будући да неко ко воли једну личност од ње добија и свој идентитет, јасно је да љубав Цркве према Христовој Личности чини Цркву Христом. Христос је дакле присутан као Личност, али и као тело на земљи кроз Литургију, Цркву с тим што ми из љубави чинимо, сачињавамо, грађимо његово тело од својих. (Упореди Кор. 6, 15.)

Дакле, да би вера у Бога заиста била и извор постојања наше личности, дакле онаква каквом је она окарактерисана у Православној предању, она мора да је слободна од сваке детерминисаности, од сваке датости. Једино тако се она и поистовећује са љубављу, са слободом. Јер, тамо где постоји друга личност од које нам зависи наше постојање као датост ту престаје да постоји љубав, престаје да постоји дакле, вера. Али ту нема ни личности.

На тај начин је вера наша у Бога изражена Литургијом и реалност наше личности сад и овде, али ће она бити и извор

вечног постојања наше природе. Зато што је ипостас-личност реално постојање природе, и без личности нема природе.⁶

ЗАКЉУЧАК

Из свега досад реченог можемо закључити да је вера у ствари љубав према Богу, тј. конкретно љубав према Христу. Међутим, пошто се Христос по свом вазнесењу Духом Светим поистовећује са Литургијом, која је Христова вечна Личност присутна на земљи док он и физички то не постане, то управо и олакшава љубав према Богу како би она била слободна, права. Јер, права је слобода по Хришћанском схватању управо она која није детерминисана објективношћу, тј. датомшћу. Пре би могли рећи да тамо где је датост тамо нема слободу, нема љубави, нема Личности.

Дакле вера у Бога кроз Христа, Цркву је наш једини живот који нас чини и конкретним личностима. Веровати у Бога значи бити његов син, а то се остварује у Св. Литургији где се кроз причешће и заједницу са свима људима у њој поистовећујемо са Христом и постајемо Духом светим синови Божији.

јером. Игњатије (Милић)

⁶ Ако погледамо дефиницију вере Св. Апостола Павла у грчком оригиналу, видећемо да се вера назива „Ипостас“ ономе чему се надамо, а у Цркви се надамо и очекујемо вечно постојање тела, наше природе кроз васкрсење.

ПРАВОСЛАВНА ИКОНА СВЕТЕ ТРОЈИЦЕ

„Ако те незнабожац пита за твоју веру, одведи га у храм и постави га пред икону Свете Тројице“.

Св. Јован Дамаскин

Православна икона Свете Тројице јесте икона Бога, Онак-вог Каквог Га доживљава и проповеда Света Православна Црква.

* * *

Бог није неки небески самац Који седи на небесима и мирно гледа како се род људски пати. Бог је Света Тројица. Бог Отац је родио Сина. Из Бога Оца исходи Дух Свети, а Њега у овај свет одашље Син у сагласности са вољом Очевог. Бог је Света Тројица, неисказана, јединосусштинска, неразделива. Бог Отац, Бог Син и Бог Дух Свети имају исту суштину, исту природу, исту вољу, исто савечно величајство, исту славу, част и поштовање, а међу Њима кружи и од Њих зрачи иста љубав, која је изнад сваке љубави по садржини, по јачини и по трајности.

У Светој Тројици постоји потпуна равноправност између три неразделива Лица, па ипак међу Њима постоји нека хијерархија по којој је Бог Отац као безпочетни, безузрочни, нестворен и нерођени почетак свега. По учењу светог Дионисија Арсопатита, изнешеном у делу *Περί Ουρανίου Τεταρχείας* (О небеској хијерархији), у Светој Тројици постоји неки хијерархијски ред по којем је Бог Отац најстарији и праузрок свега. Иако ова три лица Свете Тројице неразделиво и синхроно делују у правцу спасења људског рода, ипак је Бог Отац као архетипна личност најупућенији у тајне свршетка свега и, са тим у вези, са неминовним општим суђењем који запечаћује судбину човечанства. А о времену и часу када ће се то збити по сведочењу самога Сина, другог лица Свете Тројице, нико не зна, ни Син, до Оца.

Тајна Свете Тројице је најузвишенија и људском уму најнедоступнија тајна. Бог се не може у разум сместити, али се може срцем и вером доживети.

Бог је врхунска слобода човскова. У свом свакидашњем животу, када осећује себе крстим знаком, православни хришћанин непрестано исповеда своју веру у Бога као Свету Тро-

јицу. Наиме, када се крстимо, ми стиснемо прва три прста десне руке и тиме показујемо да је Бог Света Тројица, али да је Он Један, а не три бога; да је Он један Бог у три Ипостаси или три лица.

* * *

Првог од Свете Тројице, Бога Оца, никад и нико није видео. Зато и не можемо иконографски изображавати његов лик. Ово потврђују оци Седмог Васељенског Сабора који усвајају основне доказе папе Гргура упућене цару Лаву Исавријанцу: „Зашто не описујемо и не сликамо Оца Господа нашег Исуса Христа? Зато што не знамо оно што Он јесте... А да смо Га видели и да смо Га упознали, као што смо видели и упознали Његовог Сина, онда бисмо могли покушати да Га опишемо и да Га уметнички претставимо”.

Велики Сабор у Москви (1666—1667) недвосмислено забрањује сликање Бога Оца: „Заповедамо да се од сада па убудуће не слика икона Господа Саваота (тј. Оца), јер Саваота нико никад није видео у телу... Није добро и не приличи да се на иконама слика Саваот са седом брадом и Јединородни Његов Син у утроби Његовој и међу Њима голуб, јер ко је видео Оца по божанству? Отац нема тела и Син није у телу од Њега рођен пре свих векова...”

Западна теологија покушава да оправда антропоморфно представљање Бога Оца на основу два старозаветна сведочанства пророка Исаије „Видех Господа где седи на престолу високу” (6, 1) и пророка Данила „Гледах докле се поставише престоли и старац седе; на ком бејаше одело бело као снег и коса на глави чиста као вуна” (7, 9). Међутим, икона Бога Оца као старца у беле хаљине обучена је теолошки неоправдана, јер је Бог Отац, вап Христа, људима заиста недокучив, па је зато иконографски неописив. „Бога нико није видео нигде” (1. Тим. 6, 16). Али, Бог Отац се открива кроз Сина и посредством Сина. „Ко је мене видео, видео је Оца” (Јов., 14, 9) „Ко види мене, види онога који ме посла” (Јов., 12, 45). Бог Отац је дакле, појмовито и иконографски докучив само у Сину. Отуда се може тврдити да иконографско изображање Сина носи у себи и слику Оца.

* * *

Друго Лице Свете Тројице, Бог Син, је у превечности рођен од Оца и ово равање непрекидно траје кроз све векове трајања Неба. Бог Син је у Староме Савету иконографски изобразио у антропоморфном облику. Он се тамо не појављује у људском, већ само у ангелском лику. Његово старозаветно име је Ангео, Ангео Божији или Великог Совјета Ангео.

Друго Лице Свете Тројице, Који је превечни Бог, улази у овај наш огреховљени свет са именом Исус тек рођењем од једне Јеврејке Девојке, Пресвете Богородице Марије. Тек од овог догађаја Њега смемо иконографски изображавати као Богочовека.

У иконографском лику Богочовека Христа је садржана сва пуноћа божанства Свете Тројице. Посматрајући икону Исуса Христа ми гледамо икону Бога Оца и Бога Духа Светог. Као што је у теолошком смислу у божанству Сина, у лепоти Његовој, у снази Његовој, у величанству Његовом... смештено сво божанство остала два лица Свете Тројице, сва лепота Њихова, сва снага Њихова, сво величанство Њихово... тако је исто у икони очовеченог Бога Сина смештена и икона Бога Оца и икона Бога Духа, дакле икона Свете Тројице.

* * *

Теолошки и иконолошки гледано, икона — лик Свете Тројице, поред пуноће свог израза у икони Господа Исуса Христа, о чему је већ било говора, се може изразити на основу открићења, како Старог, тако исто и Новог Завета.

* * *

Старозаветни модел иконе Свете Тројице јесте посета три ангела у виду три човека Авраму код Мамвријског Дуба, или Мавријског Грма (1. Мојс., 18).

Аврам и Сара су већ запли у године, у Сарс је давно престало оно што у жена бива, а Бог није испунио обећање да ће потомства њиховог бити као песка у мору, или као звезде на небу. Двоје старих са неком зебњом, али и са надом очекују испуњење обећања. И док је једном у подне Аврам седео на вратима пред шатором својим у Мамвријској Долини крај великог грма „подицавши очи своје погледа, и гле, три човека стајаху према њему. И угледавши их потрча им у сусрет испред врата шатора својега, и поклони се до земље и рече: Господе, ако сам нашао милост пред тобом, немој проћи слуге својега” (1. Мојс., 18, 1—4). Онда је Аврам отрчао да донесе воду да се, по старом правилу гостопримства, оперу ноге гостима, као и да нареди да се зготови теле младо и лепо и да се испекну три копање брашна да би угостио Тројицу придошлица. И док је обед трајао „један између њих рече: до године у ово доба опет ћу доћи к теби, а Сара ће жена Твоја имати сина” (1. Мојс., 18, 10).

Аврам ова три човека оловљава са „Господе”. Три човека су три Ангела, Сам Господ Бог у Своја Три Лица, дакле Света Тројица. Сем пријатне благовести да ће Сара родити Сина, Господ открива Авраму и Своје планове у вези са, огрезлим у грехе, градовима: Содомом, Гомором, Адамом, Севоимом и Заго-

ром, Света Тројица ће и даље у историји Аврамове послушности Богу општити са њим и управљати стопе његове.

Сусрет Аврама са Тројицом Ангела и гостопримство под Мамвријским Грмом је још од најранијих времена узимано за иконографско представљање Свете Тројице. До данас је на зидовима катакомбе на Via Latina у Риму сачувана фреска из IV века на којој се јасно оцртава Аврам како седи под грмом и благосиља тројицу људи, који му се приближавају. У великој катедрали Santa Maria Maggiore у Риму блиста мозаик из 432. године компонован из две сцене: на једној се Аврам клања тројици Ангела од којих је средњи у центру блистајуће мандорле, а на другој сцени, која је у крупнијем плану, Ангели седе за трпезом, Аврам их служи, а Сара меси хлеб.

Много, много касније, 1415. године, је монах Андреј Рубљов, недавно уврштен у сабор светитеља Руске Земље, за Тројице-Сергијеву Лавру која је недалеко од Москве, насликао икону Свете Тројице коју је само стотедесетак година касније, велики Московски „синод од сто глава“ кроз своја акта „Стоглав“ прогласио за узор, архетип теолошког решења иконе Свете Тројице. О овој икони ће још бити говора.

* * *

Новозаветни модел иконе Свете Тројице је вишеструки.

Он је, пре свега, Богојављење при Христовом крштењу у реци Јордану (Мт., 3, 13—17). Христос је дошао на Јордан к Јовану да Га крсти. „И крстивши се Исус изиђе одмах из воде, и гле, отворише му се небеса, и виде Духа Божијега где силази као голуб и долази на њега. И гле, глас са небеса који говори: Ово је Син мој љубљени Који је по мојој вољи“ (Мт., 3, 16—17).

У овом светом и свештеном приказу постоје два догађаја: један је само крштење Господње, а други је Светотројично јављање Бога у овај свет. Док се Син крштава, Дух Свети лебди над Њим у виду голуба, а Отац се објављује у виду гласа, који долази са неба. Он може иконографски да се представи и као испружена рука која благосиља.

Сва три лица Свете Тројице учествују и у Теофанији на Гори Преображења, Теофанији кроз коју је извршено откривење вечне Нестворене Светлости (Мт., 17, 1—9; Мк., 9, 2—9).

Господ Исус Христос је узео само три од ученика својих: Петра, Јакова и Јована, извео их на гору високу и преобразио се пред њима, тј. дозволио је да се овост и светлост Његовог Божанства пробију кроз поре Његове коже, да хаљине Његове постану беле као снег и да сав засија као сунце. А кад се слави Његовој придружише Мојсеј и Илија, дојави се облак те их закони; и дође глас из облака говорећи: ово је Син мој љубљени, Њега послушајте“ (Мк., 9, 7).

У овом догађају се на Сину извршава воља Очева, Отац говори из облака, а Дух Свети обитава и дејствује кроз облак.

Велики празник Педесетнице, или силазак Духа Светог на Апостоле је још једно Богојављење уз учешће Свете Тројице у пуном саставу (Дела, 2, 1—4). Силазак Светог Духа на Апостоле је излив Божијег огња како на Апостоле, као представнике рода људског, тако исто и на Цркву Христову кроз векове. Света Педесетница је „Духа дејство“, кроз њу се познаје Света Тројица. Ово „познање“ Свете Тројице је причешћивање Њоме, причешћивање Тројичним битијем. Дух Свети је на Педесетницу сишао на Апостоле. Он од Оца исходи, а на Апостоле Га, по своме обећању, шаље Господ Исус Христос, Божији Син. Силазак Духа Светог на Апостоле је најузвишеније спајање створеног са нествореним, он је залог вечног живота у Светој Тројици.

* * *

Сва пуноћа божанства Свете Тројице може се наћи у то-
тово свим акцијама које Она предузима у историји, а као до-
шана о спасењу рода људског. Иконографски представљена ова
пуноћа божанства даје слику Свете Тројице. Напоменимо овде
само још симболичку представу Свете Тројице на иконограф-
ским изображењима Припреме Трона (Ἐτοιμασία τοῦ Θρόνου).
Једна од најстаријих изображења Припреме Трона се налази на
мозаику већ поменутог храма Santa Maria Maggiore у Риму из
V века, а свакако најлепше изображење је било на мозаику
величанственог храма Успенија Пресвете Богородице у Никеји
из VII века, који је на жалост 1922. године срушен.

„Господ увек живи; спремио је за суд престо свој. Он ће
судити васиономе свету по правди, усудиће народима право“
(Пс., 9, 7—8). Он за суд припрема Свој трон, а у представи тро-
на је обухваћена цела Света Тројица: Отац на небу Који седи
на Трону, Син симболично као Еванђеље, а Дух Свети као го-
луб који се ослања на Еванђеље...

Икона Свете Тројице пресподобног Андреја Рубљова

Свети Сергије Радонешки, велики отац Руске нације и ос-
нивач Светотројичког Радонешког манастира, је сав живот свој
посветио Светој Тројици. Упостojiо се 1392. године. Његов на-
следник и његов ученик свети Никон је само петнаестак година
после његове смрти, у знак сећања на свог претходника и учи-
теља, наручио двојици монаха Андрониковог манастира, Андре-
ју Рубљову и његовом верном другу и саподвижнику Данилу
да насликају икону Свете Тројице, као и Иконе за иконостас
истогименог храма. Икону Свете Тројице је насликао сам Андреј
Рубљов око 1415. године. Ову икону је, неких стотедесетак го-
дина касније, као што је већ речено, „Синод од сто глава“ про-
гласио за узор иконографског решења иконе Свете Тројице.

Монах — иконописац је морао добро да познаје догму Свете Тројице. Да, он је живео њоме, он је дисао њоме. Она је Божанска искрица излетела из његове душе и засветлела његовим срцем.

Три прелепа витка ангела седе за столом. Њихова тела су веома издужена. Она су четрнаест пута, уместо уобичајених седам до осам пута, већа од главе. Ово је, не само Рубљовски, већ и типично Руски начин пропорционисања главе и тела. Ноге ангела једва додирују мала постоља под њима, као да хоће да дочарају лакоћу тела које носе. Покрет крила такође указује на неземаљку тежину тела ангела, који усталом и припадају небеском свету, па су само из љубави према људима дошли у овај свет да изврше своју Божанску мисију.

У здели пред ангелима је глава Јагњета, символ Божанског Јагњета жртвованог пре постанка света. У позадини су обриси брда око Хеврона, ту је и Мамвријски Грм, ту је зграда, која би могла да симболише Цркву Христову на земљи.

Три ангела представљају три лица Свете Тројице: Бога Оца, Бога Сина и Бога Духа Светог. Десни анђео на икони је Дух Свети, а у погледу идентитета друга два ангела постоје два мишљења.

По једном мишљењу први анђео са лева представља Бога Оца Који даје „богочасни“ замах руке. Син Божији је средњи анђео у црвеној и плавој хаљини, Који извршава покрет Очеве воље, а трећи анђео је Дух Свети, Који довршава, запечаћује Очеву вољу. Ово мишљење заступа Леонид Успенски у свом тумачењу иконе Свете Тројице, а ослања се на тврдњама Св. Јована Златоустог и Св. Јована Дамаскина. (Види *The meaning of Icons*, L. Ouspensky and V. Losby, URS CRAF-Verlag, Olten, Switzerland, 1952, стр. 204).

По другом мишљењу први анђео са леве стране представља Божијег Сина, Господа Исуса Христа, Који је глава Цркве, а Она је тело Његово, па се, баш због тога, зграда која би могла да симболише Цркву и слика иза Њега. Средњи анђео је Бог Отац начелник живота и свескупне ствари. Иза Њега је насликан Мамвријски Грм који симболише дрво живота, а ово је дрво, по светом Исаку Сиријанцу, извор љубави Свете Тројице од којег је Адам отпао због греха својег. Десни анђео је Дух Свети. Иза Њега је насликано брдо, символ Горе Преображења и пророчких висина, а преко пророка је говорио Дух Свети. Ово мишљење заступа Павле Евдокимов у тумачењу иконе Свете Тројице Андреја Рубљова у својој књизи *L'art de l'icône, Théologie de la beauté* Deselée de Brouwer, Paris 1972. која је 1986. преведена и штампана на грчком језику (види стр. 186—196). Евдокимов своје мишљење базира на сведочанству Св. Стефана Пермског, савременика Андреја Рубљова и пријатеља Св. Сергија Радонешког. Св. Стефан је у Перм донео икону Свете Тројице насликану на сасвим исти начин као и икона Андреја Рубљова, али су на орсолима ангела били исписани натписи на сиријском језику: Син левом ангелу, Отац средњем и Дух Свети десном.

Сам Андреј Рубљов нам није оставио сведочанство о идентитету својих ангела као лица Свете Тројице.

Нас на Андрејевој икони осваја пуноћа љубави трију ангела Њихово јединство, Њихова једнакост, Њихови благи, али сасвим извесни покрети једног према другоме и један заједнички покрет према доле, према земљи, која је предмет Њихове заједничке љубави. Три ангела разговарају. Као да је предмет њиховог разговора припрема за свангелску тврдњу Св. Јована Богослова да је „Бог толико заволео свет да је Сина Свог Јединородног дао да сваки који верује у њега не погине него да има живот вечни“ (Јов., 3, 10).

Андрејеве боје на икони су веома ситније, прозрачне. Испод једног тачаног слоја се назиру други слојеви, а испод ових поглед продире до основних тонова, рекло би се чак и до основе препаратуре даске. Овакав начин напорења боја у тој мери даје прозрачност икони, да се стиче утисак како је она живо биће и како дише.

На лицима и хаљинама ангела не постоје сенке. Игре боја, које изиру из умела иконописца, дају икони једну светлосну димензију. Иконописац не осветљава икону својим бојама, већ постиже ефекат да сама икона зрачи светлотињом. А у овој светлости се дочарава и светост иконе.

Дубока црвена боја доње хаљине средњег ангела је боја Божанске љубави која пламти као огњ. Плаветнило хаљина је карактер уметничког израза Андреја Рубљова, па се може и назвати „Рубљовско плаветнило“ и она дочарава боју небеског обиталишта Свете Тројице и боју раја, који се спрема за оне који ће се животним подвигом очистити од свега земаљског.

Како је морало бити блажено размишљање Андреја Рубљова док је сликао своју икону Свете Тројице, икону Бога свога, икону душе своје! Да, било је то радосно и свесно размишљање. Зато је Црква Андреја Рубљова и прогласила за свеца.

ОСВРТ НА ПОГРЕШНО, ПАПСКО СХВАТАЊЕ ИКОНЕ СВЕТЕ ТРОЈИЦЕ

По питању вере, по питању догмата, слободе духа, иконографских представа лица и догађаја, па чак и по питању здравог разума православни хришћанин се не сме ослонити на учење Западне Цркве. Јер, ако само започне дијалог, ушловио је у мутне воде из којих неће изићи без траума.

Од седамнаестог века Западна Црква проплатира две нове иконе Свете Тројице. Једна је такозвано „Очишћење“ где се Бог Отац слика као седи старац, док је Син у наручју Његовом, а Дух Свети у наручју Сина. Друга представа је такозвана „Новозаветна Света Тројица“ на којој Отац (седи старац) и Син седе на једнаким престолима, а Дух Свети у виду голуба лебди изнад и између њих као да је Он „Веза љубави“ између Оца и Сина. Синовићеву плаву краси ореол, а Очево троугао. Оваква икона је сушти израз филиоквистичког богословља које је Западну Цркву удаљило од једине и најсветије истине у тој мери да јој скоро и не припада право да се назове Црква.

Писац ових редова поново подсећа благочестиве хришћане на тврдњу Св. Јована Дамаскина: „Покажи ми твоје иконе пред којима се молиш Богу и ја ћу ти рећи какав си хришћанин.“

Поклонити се Папској икони Свете Тројице значи сам себе убројати у јеретике, а ови су лишени општења са Божанством и у будућем веку осуђени на таму најкрају.

Мошахиња МАКАРИЈА Соколичка

ОДНОС ТЕОЛОГИЈЕ И МУЗИКЕ

УВОД

„Музика је уметност која се служи тоновима као средством свог израза“.¹ Већ је из ове школске дефиниције музике јасно да она, својим изражајним средствима пружа публици оно што бисмо могли назвати „уметничким погледом на свет“. При формирању овог погледа значајну улогу играју уметничко искуство, машта, степен усвајања уметничке традиције и признање — које је веома важна чињеница у животу уметника, јер он, као биће заједнице, посредством свог дела остварује комуникацију са публиком, трудећи се да јој наметне сопствени доживљај света.

Световна уметност је, иако одевена у рухо естетике и материјализована под разним видовима, усавари само лепо унаковани израз неспособности њеног ствараоца да одговори на основна онтолошка питања. Уметников осећај да нешто „зна“ и то знање саопштава другима, после првог успешног разрешења емоционалне напетости која се неизбежно јавља између њега и публике,² замењује осећај незадовољства оствареним, који је вечити узрок обнављања стваралачког процеса.

Заједно са философијом и религијом, световна уметност досеже само до другог спрата цивилизације, спрата културе, и не успева да се отргне душевној сентименталности.³ До њеног изворишта можемо доћи следећи „ход људског духа препуштена самом себи“.⁴

Трајност уметничког, философског и религијског поимања стварности (коме је основ, у човску дубоко усабена, тежња ка бесмртности) лежи у његовој директној супротстављености тој истој стварности. Свет, сворен низачега вољом и љубављу Творца, необјаснив је и непознатив изван тог Творца, а сваки покушај човека, који је део целокупне твари, да открије и задобије „живот по себи“ — бесмислен је и представља трагање за животом изван живота. Световна уметност, стога, не даје одговоре на питања о смислу, о непролазности. Она вековима тапка у месту, без чврстог темеља на коме би изградила властити стос и пролазећи, привидно, кроз периоде развоја, формирањем нових праваца, заправо потврђује своје лутање.

О тајни непролазности, насупрот уметности, науци и религији, поучава нас православна теологија, „философија у Духу Светом“, која је, по речима светог Јована Дамаскина: „уметност над уметностима и наука над наукама“.⁵ У лику Богочовека Христа откривена је сва пуноћа теологије, као божанске

мудрости о Богу, свету и човеку,⁷ а кроз његово ипостасно сједињење са људском природом остварена је божанска намера о животу света у вечној заједници са Оцем, посредством Духа Светог. „Ова пак заједница и општење не може а да се не испољава и изражава у молитви Богу и славословљењу Његове славе и љубави, доброте и лепоте, тј. у непрекидном молитвено — литургијском општењу са Богом у Христу”.⁸

И управо тај литургијски живот у Цркви, Телу Христовом, подразумева и обухвата сва главна уметничка изражајна средства, употребљена овога пута од новог, преображеног човека, на сасвим нов начин. Тон, боја и светлост добијају небеску прозрачност и постају средство остварења искуства саборности „са свима светима” у историјскоме „вечном сада”, сведочећи истовремено о пуноти долазећег Царства. На тај начин, ова „керигматичка” теологија, под видом православне музике, иконографије и архитектуре, остварује се као уметност у Духу Светом. Она је, будући супротноски различита од сваке профане уметности, једина истинска уметност (уметност истине).

Музика у Духу Светом, једина је истинска музика под капом небеском!

РЕЧ БОЖЈА И ЊЕНА МУЗИКА

„Ко има уши да чује нека чује!”
(Мт. 13, 9)

Интиму музички обдареног човека карактерише неуобичајено велика осетљивост на звучне импулсе. Својим доласком на свет он постаје „професионални слушалац”, а највећи део његовог укупног искуства формира чуло слуха. Другим речима, он је несвесно опредељен за аудио доживљај свега око себе. За њега оно што чује не представља пуку „звучну илустрацију” свакодневнице, но начин мишљења и средство остварења свога ентитета. При том он, осим што чује, треба и да „разуме”, односно да има способност разликовања артикулисаног од неартикулисаног, хармоније од дисхармоније.

„Откровење је глас Бога који говори човеку.”¹⁰ Напрегнуто слушаоцу овај глас је доступнији, он је за њега пријемљивији. Слушање је, дакле, за онога који музиком живи — извор живота. Зато он често наилази на неразумевање људи који у музици виде само „уживање чула”. О томе пише и блажени Августин. Исповедајући своју наклоност према музици, он каже: „Јер ми који не осећамо, вас ово не дира”.¹¹

„Сам је космос свеопшта огромна музика, сачињена од безбројних мелодијских делова... Све је бескрајно богата и разнолика похвална химна упућена Богу и Богом створена”.¹² За „слушисту”, ова хармонија природе је прва реч Божја коју у свом животу чује, али она куди камо заостаје за песмом опше-

ваном, након тајне вечере, богочовечанским гласом самог Бога Речи! (Мт. 26, 30), (Мк. 14, 26), (Лк. 19, 37—38). Какво је то неизрециво савршено сазвучје вечних истина морало бити и каква срећа за присутне! При помисли на тај еванђељски догађај, човек не може а да не зажали што му није био сведок.

Још у Старом завету, говорећи људским језиком Бог се обраћа изабранима, а прско њих своме народу и свим људима. У овом личном сусрету са Богом, човек, као једино словесно земаљско створење, има моћ словљења са Богом и о Богу. Људски говор најприсније је повезан са дисањем. „Дунути некоме у лице код Јевреја (и Семита уопште) био је одувек чин са дубоким симболичким смислом: значило је да се на другога преноси свој дах, нешто дубинско из себе, своју самосвест, свој дух. Дисање је уствари, начело живота, својство које човека чини делатним бићем”.¹³ Старозаветни човек је начело свога живота уносио у мелодију свога гласа, у музику своје речи која није могла имати миловучности. То је била пророчка реч и она је имала да добије своју пуноту испуњењем очекиваног доласка обећаног Месије. Тек када је Реч постала тело, када се са људском природом сједини онај „кроз кога је све постало” (Јн. 1, 3) — човек је проговорио богочовечанским гласом, а његова је реч постала стваралачка.

Историја откровења не познаје случајност. „Израил није прихватио Христа Бога и обећање је прешло на многобошце”.¹⁴ Новозаветно Откровење се послужило језиком грчке философије. Његова изабраност говори нам „да је у овом језику било снаге и средстава да изрази и искаже истину откровења”.¹⁵ „Ако се божанска истина искаже на људском језику и речи језика се мијењају”.¹⁶ „То су вјечне и другима незамењиве ријечи”.¹⁷

Уколико је Стари завет пророчанство и праслика Новог завета, а недовољност јеврејског језика да изрази сву истину откровења добија свој преображај у новозаветноме грчком језику, онда се сви наговештаји садржани у старозаветном певању — испуњавају у православном појању. Јеврејска сакрална музика је вокална — инструментална, док је православна искључиво вокална. Мелодија бесловесних инструмената „може да погрузи верника у несигурно осећање недефинисане дубине, у коју се сви могу утопити”.¹⁸ Дах новог човека пројављује душу која је Духом Светим уведена у бесмртност, која људско тело издваја од трулеживе твари. „Бог је у оно време дозволио (Јеврејима) да се служе музичким инструментима због њихове слабости... јер у својој премудрости Он је смислио да их на тај начин продума из њиховог грубог тромог стања клонучности”.¹⁹ „Ми певамо божанске хвале живим инструментом, одуховљеним и кроз духовна појања”.²⁰

На крају овог одељка желели бисмо да, бар донекле, одговоримо на питање: зашто се човек изражава певањем и како је уопште оно настало? У ту сврху изнећемо једну претпоставку

коју потврђују најновија научна истраживања у области етно-музикологије.

Претпоставка гласи: певање је спонтано произашло из говора, као израз човечанске потребе да искаже повим изражајним средством своја најтананија емотивна и духовна стања, која иначе није могао да смести у логичке појмове. Човек је створен

Свети владика Николај

као изразито музикално биће. Израз његове музикалности је, као што смо рекли, његов глас. Говор, сам по себи, садржи рудиментарне облике музике и њом открива карактер и расположење онога који говори, а некада потпуно мења смисао текста, уколико га изговарамо на различите начине. Пратећи три основна елемента говора и музике, мелодијску линију, ритам

и метар у народној поезији и поредећи их са истим текстом, отпеваним од стране истог лица, етномузиколог открива да се сва три наведена елемента у потпуности поклапају!²¹ Ово је, наравно, само зачетак и рабање једне потпуно неиспитане области, али свакако довољан подстрек и пут за разрешење многих дилема. У народном стваралаштву је превише дијалеката и сваки има специфичну акцентуацију, те је неопходно „обрадити“ све крајеве да би се добили одређени поуздани резултати. Такође, ваљало би испитати и разне језике.

Први се међу нама овим питањем занимао песник Момчило Настасијевић. Повезаност поезије и музике доживљавао је и сматрао изузетно важном. Говорио је о „матерњој мелодији“ која потиче из говора. Ми бисмо је назвали прамоделом или архетипом музике. Он је први учинио и практичан покушај да ово своје тврђење докаже. Мелодију једне говорне реченице записао је нотним писмом и на тај начин добио музички мотив.²² Оваква открића коришћена су у уметничкој музици. Ми, међутим, подвлачећи разлику између народне поезије и народне и уметничке музике, с једне стране, и богослужбене поезије и црквеног појања, с друге стране, као између профаног и сакралног, не можемо да се не запитамо: не би ли било изузетно корисно обавити иста ова истраживања управо на примеру грчког новозаветног језика, на коме је писана сва химнографија хришћанске цркве, и византијског појања које је наградило ову химнографију? Папа је претпоставка, наиме, да је функција певане мелодије да да семантици текста једно додатно значење. Мелодија, дакле, у свим својим елементима прати текст молитве и нераскидиво је са њом повезана. Она је директна последица структуре и свих особености језика кога смо у претходном тексту називали изабраним, Богом освешћеним и променивим. Не губи ли се онда значење мелодије њеном изменом? Треба се, такође, питати да ли језик губи своју изражајну и стваралачку моћ насилним акцентским изменама и грабљем нових дијалеката под утицајем страних језика? Може ли се текст исте молитве певати другачије, а да при том не скрнавимо светост тога текста, не одузимајући му смисао? То су све питања која ваља себи поставити, нарочито када се зна да је последњих векова извршен пагубан франачко — латински утицај на Православну цркву у свим њеним видовима? Најзад, није ли се онај кога сматрају једним од најутуцајнијих црквених отаца на римокатоличком западу управо обратио у хришћанство захваљујући ромејском појању које је слушао у цркви св. Амвросија Миланског? Овај слухом обдарени човек, блажени Августин, такође се помно бавио питањима метра и версификације. Цитираћемо његов став према нашем малопребављеном питању: ... „осећам да само свете речи побожности и страстије покрећу душе наше на пламену побожности кад се тако певалу, по кад се не би тако певале, и да сва осећања душа

наших према својој разноликости имају одговарајући израз у гласу и певању, и њихова их некаква тајанствена сродност узбуђујући подстиче."²³

РОМЕЈСКА СВЕТООТАЧКА МУЗИКА — ТЕОЛОГИЈА ТОНОВА

Црква је есхатолошка икџна и све што је у њој — постоји на икџничан начин. „На небу Бога прославља анђелска војска, а на земљи људи, служећи у цркви и који, подржавајући им (анђелима), произносе исто славословље."²⁴ Отуда, унутрашња архитектура храма, икџне и појање подлежу законитостима стварности која ће доћи након историје, тако да простор и време у Цркви добијају „обрнуту перспективу“ којом посматрача и слушаоца „увлаче у себе“. То значи да ми своју везу са будућим Царством исказујемо тоновима или бојом на начин који је ништа мање догматичан него када то чинимо речима. Православна је икџна, према томе — теологија боја, а православно појање — теологија тонова! Ово се, свакако, односи на православно уметност створену и чувану од стране јединих истинских теолога, чија је догматска основа живота било библијско искуство обожења целог човека — монаха и подвижника православног светог Предања.²⁵ Штавише, свети Оци и учитељи свих верних, потврђују својим искуством да је и бездушна материја способна за преображај. То се догодило са Христовим хаљинама које су засјале нетварним божанством, а такође су преносиоци благодати материјални елементи святих Тајни, свете одежде, сасуди, иконс и мошти.²⁶

Тон, који настаје треперењем ваздушног стуба, односно понашањем ваздуха према одређеним физичким законима, састоји се, дакле, из честица које су голим оком невидљиве, али тиме ништа мање материјалне од остале твари. Јасно је да и појање итекако привлачи обожавајућу благодат. Мелодијски архетипови овог појања примљени су као „предање Пророка“, његова музичка теорија је настала по узору на јелинску, али је светоотачко појање созерцајући дар Духа Светог, кога су се подвигом и љубављу удостојили: свети Роман Мелод, свети Јован Дамаскин, свети Козма Мајумски, затим бројни монаси Студитског манастира, а касније свети Јован Кукүзел, Мануил Хрисаф и други. Музика коју данас називамо византијском, тачније ромејском, никада се није изменила у својој унутрашњој суштини коју карактерише једноставност, чистота без ичега чулног, разметљивог и неискреног. Њена икџничност и догматичност условиле су њен спољни облик који је такође неизменљив, од првих векова до данас.

Пре свега, ромејска музика почива на природном лествичном систему, од кога се разликује европски вештачки или тзв. темперовани систем (као вештачка људска творевина настала

у оквиру непрквеног искуства). Овај последњи, услед скучености (сиромаштва) свога спектра, као језик тонова, није у стању да изрази истину Откровења. (Поређења ради, у сликарству би то значило признавати постојање само одређених боја и нијанси, а преостале прогласити непостојећим.)

Поред искључиве вокалности коју смо у претходном одељку објаснили и о којој је код светих Отаца довољно писано, још једна важна карактеристика ромејског појања је — монофоност, односно једнозвучност. Она је утемељена појањем самог Христа, као и речима апостола Павла: „А Бог трпљења и утјехе нека вам да исто да мислите међу собом по Христу Исусу, да би једнодушно, једним устима славили Бога Оца Господа нашега Исуса Христа“. (Рим. 15, 5—6).

Унијасно, дакле, појање оличава саборност свих верних у којој мислећи сви у основи на исти садржај и саопштавајући га истом мелодијом „сваки се јача силом свих у заједничком мишљењу са другима, у заједничкој љубави према истом Богу.“²⁷ Свети Јован Златоусти, тумачећи 41. псалм каже: „Ништа, ништа не уздиже душу толико и не даје јој крила, ослобађајући је од земље и од привезаности телу, ништа толико не покреће душу ка премудрости и ка презирању свих брига овога света као једногласна мелодија и ритмичне свете песме.“²⁸

Полифонија је, пак, симбол разједињености, раскола. Она је у супротности са једноставним, смерним и озбиљним карактером Христовим јер уводи недозвољену испреплетеност, шепурење и лакоумност.²⁹ Светоотачко је појање доксологија, узрастање, молитва. Најбољи је појац онај који има најусрднију молитву, а никако онај који се истиче само лепотом свога гласа и тиме храни сопствену гордост и истовремено омета друге у молитви. Свети Оци, знајући добро важност и текста и мелодије, наглашавају да се мора одржати правилан темпо у појању, да на слушаоце треба пренети сваки стих целовито и савршено појући без неправилног дисања, пресецања стихова на недозвољеном месту, погрешног акцентовања.³⁰ Молитавост при појању је недопустива, а 75. канон Трулског сабора осуђује претерано гласно и усилено појање речима: „Хоћемо да они који држе певницу у црквама не изводе забрањено дерање, ни да присиљавају свој глас на викање“.

Идеалан појац је свакако онај који поред смерности, духовне трезвености и свести о високом циљу коме је одређен да служи, поседује и одличан глас и смисао за музику, као и одлично познавање ромејског појања. Све је то канонизовано одлукама васељенских и помесних сабора. Тако су Апостолским правилима, правилима Лаодикијског и Трулског сабора, појци убројени у клирике за које је прописан строги начин живота него за ланке, а 15. правило Лаодикијског сабора наређује да само канонски појци могу певати за певницом.³¹

За разлику од страствене полифоније која, пошто нема мистичку дубину, не сведочи есхатолошку стварност, своју

иконичност светоотачко појање остварује и односом између катафатике у певаном тексту и апофатике у исходу (хорском брујању на један тон). Језиком симбола, исон представља исто што и злато на ромејској икоци — божанску истварну светлост. Он је ћутећа визија неизречивог и заједно са певаним текстом казује божанску стварност која се не може обухватити логичким појмовима што може бити исказана језиком догми.

Антифонио (паизмично) певање две певнице још једна је важна особина појања хришћанске цркве. Оно потиче још из доба Апостола, а црквени историчари кажу да га је први у црквену употребу увео свети Игњатије Антиохијски, који је живео од средине првог до почетка другог века. Поред практичних разлога за увођење оваквог начина певања, постоји и симболика: антифонио појање представља наизменично појање ангела које је у визији видео свети пророк Исаија, како кличу: „Свет, свет, свет је Господ над војскама, пуна је сва земља славе његове“ (Ис. 6, 2—3).

Важно је истаћи да православна светоотачка музика, као једина могућа музика Цркве Христове, одсликава активан динамички човеков став према стварности у којој су верни — настављачи Христовог дела победе над смрћу. У покајању је садржана нада. У Цркви нема статичности која је својствена римокатоличкој теологији. Стога је православно појање музика покајничка, а никад — очајничка. „Полифонија или хармонизација византијског појања према западним правилима хармоније и контрапункта у супротности је, дакле, са светим Предањем хришћанске Цркве. То је новотарија која је процрла у руске цркве осамнаестог века и, касније, у остале православне цркве... Ова новотарија... из корена мења спољни облик византијске свептене музике, а тиме и њену унутарњу суштину. Овим се разара њена чистота и узвишеност, њено мистичко својство, њена моћ да уноси у душу скрушеност — а претвара се у нешто површно које служи више за уживање и забаву.“¹² По нашем мишљењу, исти učinak има и свака измена освештаних мелодија у мелодици, ритмици и метрици.

Без наведених особина, црквено појање губи своја иконична и догматска својства, оно постаје твар непријемљива за обожавајућу благодат и престаје да буде — Откровење на језику тонова. Певајући друкчије од онога како нам је од Бога дато преко прималаца, чувара и предавалаца Залоза Предања,¹³ људску реч од божанској подобних, „јесам“ и „хоћу“ — претварамо у шизофренично „можда“. Појање као и говор, губи тиме стваралачку моћ о којој свети Јован Златоусти каже: „Желиш ли да сазнаш какву силу имају химне узнете Богу? Тројица младича певајући угасила су вавилонски пламен; боље рећи нису га угасили, него што је још чудесније, ходати су по јарком пламену као по земљи. Једна је Павлова песма разре-

шила тамничке окове, отворила врата тамнице, потрести темеље и страшно уплашила чувара“.¹⁴

Ето, то је сила православне теологије појања!

ЗАКЉУЧАК

Не може се говорити о односу теологије и музике уопште. Уметничка музика је област људског стваралаштва у домену културе и, као таква, резултат је црквеног искуства. Самим тим, она псема додирних тачака са теологијом. Народна музика, уколико је настајала код православних народа, стварана је под директним утицајем и на основу мотива црквене музике. Њена функција тада може бити васпитна, али она на црквену музику не може вршити повратни утицај. Ту се завршавају сви односи теологије са профаним музичким видовима.

Црквена музика, коју смо назвали музиком у Духу Светом, у нераскидивом је јединству са православном теологијом. Шта више, ако под теологијом подразумевамо обожајно искуство Откровења, тада на исти начин на који догматику називамо теологијом речи и појмова — о православној музици можемо говорити као о — православној теологији тонова.

Ранохришћанска и византијска (ромејска) музика, преузета од „предања Пророка“, обожеана Христом и формулисана од Апостола и Светитеља има освешћени догматски и иконични карактер, те је у својој суштини и својим утврђеним формама вечна, непроменива и незаменива. Ни једна друга и другачија музика, дакле, не може бити саставни елемент литургијског живота Цркве; не може бити икона есхатолошка лити нас у саборном јединству увести у вечну заједницу са Оцем, кроз Христа у Духу Светом.

Однос православне теологије и православног светоотачког појања може се формулисати једном реченицом: то је православна теологија појања!

ЛИТЕРАТУРА

- ¹ Марко Тајчевић, Основна теорија музике, седмо издање, Просвета, Београд, 1977, 7.
- ² Сравни: Х. В. Јансон, Историја уметности, седмо издање, Просвета, Београд, 1986, 17.
- ³ Сравни: Епископ др. Данило (Крстић), Култура и кунт, „Теолошки погледи“, бр. 3/4, 1989, 18.
- ⁴ Волтер, О религији — одељак из „Филозофије повјести“, група аутора, Антологија филозофских текстова, треће издање, Школска књига, Загреб, 1960, 221.
- ⁵ Јеромонах др. Јустин, Догматика Православне Цркве I, Београд, 1980, 9.
- ⁶ Исто.
- ⁷ Исто.
- ⁸ Јеромонах др. Атанасије Јевтић, Методологија богословља, Увод у богословље, зборник чланака и студија, Београд, 1992, 94.

⁹ Сравни: Георгије В. Флоровски, *Откровење, философија и теологија*, Увод у богословље, зборник чланака и студија, Београд, 1992, 4, (са немачког, др. Димитрије Калезић).

¹⁰ Исто, 1.

¹¹ Аурелије Августин, *Исповести*, X, 33.

¹² Протојереј ставрофор др. Димитрије Станилоје, *Духовност и заједница у православној литургији*, Београд, 1992, 476, (са румунског, Епископ источноамерички Митрофан).

¹³ Христо Јанарас, *Антрополошки принципи „Теолошки погледи“*, 1985, 230.

¹⁴ Г. Флоровски, наведено дело (напоље НД), 7.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Исто.

¹⁸ Станилоје, НД, 469.

¹⁹ Свети Јован Златоусти, цитирано према: Константин Каварнос, *Византијска мисао и уметност*, сепарат „Теолошких погледа“, 84 (са енглеског, Јелисавета Вујковић).

²⁰ Јевсевије епископ Кесаријски, цитирано према: Станилоје, НД, 472.

²¹ Реч је о реферату етномузиколога Јелене Глаторијсвић, под насловом: „Однос између мелодија говорних и певаних стихова на примеру пет народних песама из Горње Јасенице. Реферат је прочитан на научном скупу „Поетика Момчила Настасијсвића“, новембра 1992. у Институту за књижевност и уметност, Булевар 7, Београд.

²² Исто.

²³ А. Августин, НД.

²⁴ Свети Јован Златоусти, цитирано према: Катарина Олисевић, *Византијска музика као део предања православне цркве „Светогора“*, бр. 3, 1992, 55.

²⁵ Сравни: Протојереј Јован Романидис, *Откровење, Свето Предање, Свето Писмо и непогрешивост*, Увод у богословље, зборник чланака и студија, Београд, 1992, 34 (са грчког, Јеромонах Амфилохије).

²⁶ Исто.

²⁷ Станилоје, НД, 470.

²⁸ Свети Јован Златоусти, цитирано према: Каварнос, НД, 87.

²⁹ Сравни: Каварнос, наведено дело, 14.

³⁰ Исто, 84.

³¹ Исто, 88.

³² Каварнос, НД, 85.

³³ Сравни: Романидис, НД, 14.

³⁴ Цитирано према: „Станилоје, НД, 473—474.

Зорана Миљевкић

ДУХОВНИ ЖИВОТ

КОСОВО КАО СРПСКИ ХРОНОТОП*

Косово је било и остало српска народна и духовна колевка и српско историјско и вечно памћење. Све нам је полазило од Косова и враћало се понова Косову. И садашње свесрпско ослобађање почело је са новим страдањем Косова, што је пробудило Српски народ за слободарске подвиге који још трају.

Велико и Средишње Српско Косово протезало се до Цетина и Невесиња, одатле је ишло до Книна и Далмације Српске, а са Патријархом Чарнојевићем стизало у Славонију и Војводину. Сваки пут је то наше Српско Косово проходило све Српске земље и крајеве и честиту Босну походило. Данас је опет стигло на Српску Романију, у Соколац гнездо соколова, до пећине Старине Новака. Равно Косово се данас спустило на Равну Романију и као она косовска Метохија од Романије учинило Све-српски прквено народни *Метох*: збориште и сабориште српског православног *заједништва*. Јер *метох* и *метохија* — речи позајмљене од братског грчког православног народа — то и значи: учешће и заједништво у општем, у саборном, у Божјем и свенародном, у *Богочовечанском*. Отуда је српски песник из српског Мостара и Херцеговине рекао: „Ми пут свој знамо — пут Богочовека“.

Косово и јесте наш српски богочовечански пут, наше идeње за Христом Богочовеком и ношење Крста Часног и отстојавање Слободе Златне.

Романија је данас, посстом Српског Патријарха и посвећењем Романијске Лазарице, посвећена као стуб моста који премостује и спаја све Српске земље и крајеве од Великог Косова до Далматинског Косова, спаја и сједињује и сабориштује *све Србе свуда*, увек и изнова окупљено и сложене око Крста Часног и Слободе Златне, као она четири Српска Слова Свете Слоге око Крста на Српској Застави.

Мученичко и Славно Косово нас православне Србе сједињује временски и просторно, оно је наш национални и духовни *хронотоп* — средиште нашег *времена* и *простора*, наше *историје* и *географије*. Косово је наша Земаљска Србија уздигнута и преображена у Небеску Србију. То није никад бежање од света и из историје, него осмишљање и освећење света и исто-

* Поводом проглашења Романијског Косова (4. јула '93), Православље 1—15. август 1993.

рије Крстом и Васкрсењем, Слободом и Правдом, Жртвом и Љубављу богочовечанском. То је небесење Земље зато што је Христом Богочовеком Небо оземљено. „Бог се очовечио да би се човек обожно“ — поука и порука је свих наших Светих и Богоносних Отаца, од Светог Атанасија до Светог Саве и од Светог Василија Тврдошког и Острошког до Светог Петра Сарајевског и Јадовинског Новомученика.

Нека би ово наше данашње Романијско Косово било као и оно Велико Косово, да би нам „све свето и честито било, и миломе Богу приступачно“.

Епископ
захумско-херцеговачки Атанасије

УКОРЕЊИВАЊЕ И ИСКОРЕЊИВАЊЕ СРПСКОГ НАРОДА

Одговорност интелектуалаца у тумачењу традиције

Ако традиција у изворном значењу ове латинске речи (tradere) значи давати даље, предавати, ширити, и то најпре усмено, али онда и писмено, „с колена на колена, приче, поуке, веровања, обичаје, правила понашања и слично“, онда је опадање традиције, нарочито традиције у западно-европском хришћанском друштву (као ауторитета у питањима вере), постало упадљиво од почетка 20. века, да би на његовом крају завладала чудна збуњеност и амбиваленција код европских интелектуалаца када је у питању даље одржавање традиције. Слабљење, местимично и губљење традиције, не само као „технике комуникације којом се кроз простор и време преноси и предаје одређен садржај погледа на свет“, већ много пре као оригинални допринос сваке организоване заједнице света трајној и темељној вредности на којој се заснива култура човечаштва, повезујем са, изгледа, неумитним процесом опадања, слабљења и већ негде и нестанка патријархалности. После више од две хиљаде година плодног трајања, патријархалне културе, изгледало је, непрелазне чврстине и укорењености, најпре још делом, у античком друштву, али онда нарочито сигурно у средњовековном хришћанском, представљене вертикалом хришћанског крста — Бог, цар или краљ, патријарх или папа, отац породице — као и његовом хоризонталом — земаљски живот, природа, народ или нација — почео је снажан процес уздрмавања и кршења првобитног облика патријархалног друштва представљеног, најрадије, хришћанским крстом. Од времена Француске револуције изразито, Христов Крст је за све европске народе бледео, повлачио се у сенку, да би у 20. веку овај славни симбол за многе народе и појединце у њима изгубио готово сваки смисао и значај.

Како данас треба посматрати несумњиве знаке краја патријархата и са њиме патријархалног морала, чврсто или мање чврсто стопљеног са хришћанском религијом, распад патријархалне породице, као и свега оног што је кроз векове једно друштво чинило стабилним, и једну културу плодном, а што је доскора природно произлазило из стабилне породице? Сагледавам два основна, а супротна погледа на ове који пружају

одговор на ово питање. Један од ова два гледишта почива на цикличној теорији природних и историјских збивања, заступљених у готово свим паганским, политеистичким, философским и религиозним системима, већ више хиљада година, са необичним препородом свести о циклизму у 20. веку, присутном у делима Освалда Шпенглера, затим америчког социолога руског порекла Питирима Сорокина, делимично код Арнолда Тојнбија, као и код проблематичног француског оријенталисте Рене Гелена. Непотребно је наглашавати да становишта свих ових савремених философа историје вуку корене не само из давнашњих азијских учења о природним ритмовима којима је подложен и човек и његова историја, као и из античке философске традиције, већ и од Фридриха Ничеа и његове не много оригиналне идеје о „вечном враћању истога“.

Швајцарски научник из 19. века, Јакоб Бахофен, творац теорије о матријархату, мада се није, колико је мени познато, изјашњавао о смислу историје, једином је написао нешто што по својој носталгијности за проплим временима може да подсећа на нека наша данашња, такође чежњива сећања на протекла времена. Бахофен пише: „Из принципа материјске плодности произлази омицао универзалног братства свих бића, смисао који опада и не налази више одјека са појавом патријархалног принципа.“ Само мало измењено, ове Бахофенове речи, могле би се данас применити и на протекло патријархално време.

Друга концепција историје и збивања у њој, линсарног смера, хришћанског је порекла и њу заступају сви хришћански философи и антрополози историје у нашем веку, нарочито Николај Берђајев и Мирча Елиаде. По овој концепцији, оптимистичкој, само када је у питању спасење појединачних бића, а не и свих народа, или и хилијастичког очекивања правде и среће на земљи, антитрадицијска тежња данашњице у западно-европској цивилизацији и култури, рушилачке је природе и може већ да означи прве знаке будућег апокалиптичког доба.

Постоје, наравно, и друга гледишта на прогресивно губљење традиције у западно-европском друштву, на пример оно Карла Попера, или савремених социолога и философа који сматрају да се унутрашња равнотежа демократског феномена може у будућности замислити изван и без потпоре традиције и религије, захваљујући моћним силама кохезије на делу.

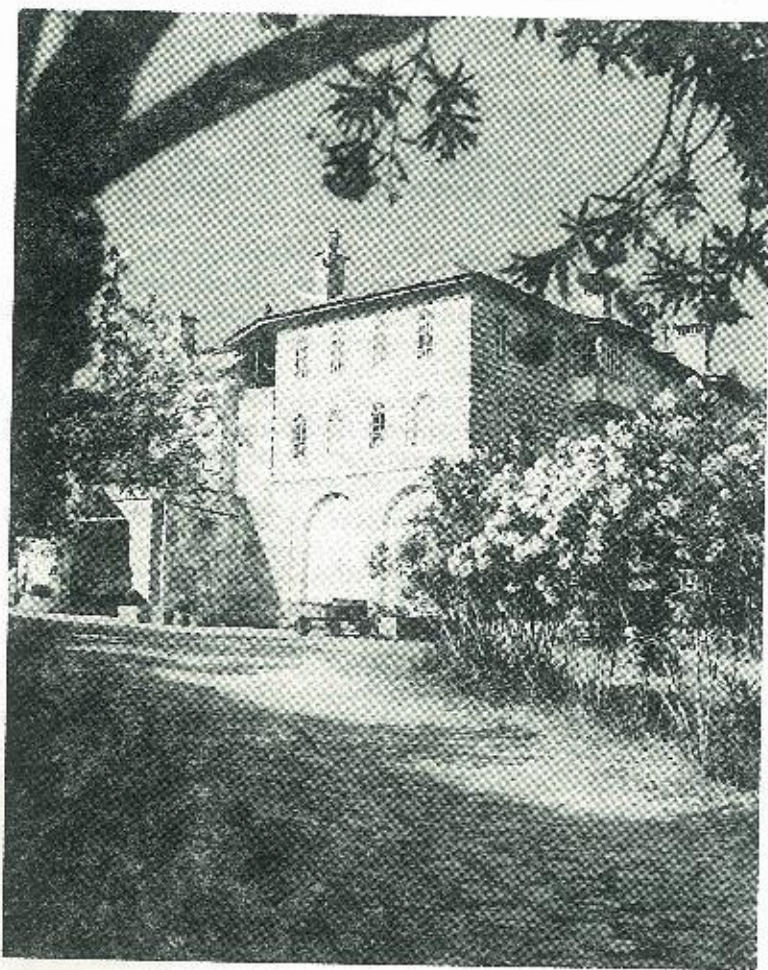
Не доживљавајући опасност да будем проглашен за конзервативног традиционалиста, упозорио бих да са психолошке тачке гледишта стварање и одржавање идентитета личности није могуће замислити без утицаја, самим тим и ослањања на индивидуалну прошлост; слично правило мора да важи и за један народ, тражећи да у његовој прошлости сазнамо шта се, најпре, збивало са његовом религијском, а затим и са националном историјом. Подсећам да се лични идентитет дефи-

нише као „постојања истоветности личности упркос свим променама у њој и око ње које су се одиграле у међувремену“ (Д. Крстић, Психолошки речник, Вук Караџић, Београд, 1988). Оваква постојаност личности, као и народа, није замислива без временског континуитета. Теодор Адорно, правећи поређење између Америке у којој се на традицију гледа с великим подозрењем, али и највишеју неразумсвања, и Европе, која жалосно имитира Америку, те и сама доживљава кризу сваке историјске свести са распадом континуитета времена, с правом указује на антиномичност традиције данас, на велику опасност њеног угаснућа, с тим, што „онда у кораку марша започиње улазак у нечовечност“, подсећајући да је Кантова реченица, „да је још само критички пут отворен“, једна од најистинитијих.

Управо преко овог нашег нешто опширнијег увода и ове Кантове реченице о потреби критичког, а не скептичког, или још горе, догматичког приступа проблемима који нас данас муче, пошто само критички поглед омогућава племенито и истинито исцупљење одговорности интелектуалца у тумачењу традиције, и не само традиције, прилазимо тешком задатку оцењивања положаја српске традиције и српске културе данас, у светлости његовог укоренивања и искоренивања на размеђи истока и Запада. Одлучно питање гласи: Да ли је српски народ данас, заједно са осталим, нарочито малим народима Европе, на заједничкој низбрдици, можда, заиста, већ и некоег апокалиптичког стрмена, низ коју литицу се постепено, али незаустављиво обурвавају све вредности које су до сада представљале темељ хришћанске европске културе, или је могуће претпоставити, да ће на византијско-православном путу, на коме је рођен као народ, не одбацујући оне тековине западне цивилизације и културе који носе трајну вредност и без којих се не може напредовати у савременом свету, српски народ својим неистрошеним виталним снагама бити у стању да изнова подигне своју, сада веома оштећену и напуклу кућу?

Нема никакве сумње да је српски народ у средњем веку стекао своју самосталност, оснивајући своју државу и своју православну цркву, утемељујући тако свој посебан идентитет међу народима Балкана и Европе у периоду од 12. до средине 15. века. Период трајања, јачања и ширења српске државе скоро триста година, од оснивања Неманићке династије под Стеваном Немањом и краљем Стеваном Првовенчанином, па до потпуне пропасти Србије за време деспота Бурђа Бранковића, зрачио је нормалну и просечну дужину трајања и сваке друге европске државе на путу стицања самостојности и угледа. Када данас постављамо оправдано питање шта је харизматско и митско у светосављу, по чему је Свети Сава и данас, не само значајан, него и неопходан за нас Србе, слажући се са нашим савременим историчарем Симом Нирковићем, радо бих иста-

као неколико битних и непролазних вредности које нам је оставио Свети Сава и за будућа времена, која нам дају, бар по моме мишљењу, кључ за решење вековне загонетке положаја Срба између Истока и Запада: положаја географског, историјског, културног, али и трансцендентног.

Улазна катија манастира Хиландара

Свети Сава је, најпре, био човек који је усклађивао речи са делима. Живећи у највећем могућем сагласју свога хришћанског учења са оним што је као црквени пастир, као дипломата и државник чинио за своју државу и свој народ, Сава Немањин је сведочио на делу могућност остварења чувене византијске православне идеје о симфонији односа државе и цркве. Будно пратећи шта се позитивно дешава у материјалној и духовној култури, не само Византије, већ и европ-

ских земаља онога времена, Свети Сава је успешно остваривао, и у његово време тешко остварљиву равнотежу, универзалног хришћанског идеала и конкретног делања у своме народу. На трећем месту, нимало споредном, истакао бих дубоко хришћански увид Светог Саве да се истинско добро у једном народу не постиже средобезиним (центрифугалним), већ увек и само средотежним (центрипеталним) путем. Снажна држава која траје, може бити остварена само непрекидним увећањем броја њених грађана који од индивидус узрастају у личности, што је могуће постићи хришћанским идеалом непрекидног самоусавршавања; модерним језиком аналитичке психологије речено, био би то „индивидуациони процес“, а православним — обожење или обоготворење. Једном постављен у хришћанству као монашки идеал*, од стране савремене хуманистичке психологије данас, откривен је као општељудски идеал, инхерентно присутан у људском бићу, као биофилантни потенцијал раста човека. И на крају, или и на почетку, зар не делују и данас савремено речи Светог Саве из једног његовог писма 1221. године, у коме каже: „Исток је мислио да омо Запад, а Запад да смо Исток. Неки од нас су погрешно схватили наше место у овом сукобу струја, па су шикали: ми нисмо ни једна из друга страна; а неки да смо ми искључиво једна или друга! А ми смо Срби, кажем ти Иринеју, судбином предоребени да будемо Исток на Западу и Запад на Истоку, и да признајемо изнад себе само Небески Јерусалим, а на земљи — ништа“. Не вичу ли и данас, на крају 20. века, једни Срби: Ми нисмо ни једна ни друга страна, а други: Ми припадамо искључиво Истоку или Западу! Није ли, уосталом, ово и вишевековни проблем словенофила у Русији?

Ако бисмо се, дакле, могли сложити, што ми не изгледа тешко, да је српски народ био једном у прошлости историје укорењен да је имао своју ваљану државу и цркву, поштовану и од других земаља, да је у тој средњовековној српској држави постојао Закон (Душанов Закон), а у народу свест о припадану једном хришћанском народу, са православном црквом која је имала не мали број оветитоља, од којих су неки били књижевници и други културни посленици, поставља се оправдано питање, када је започело искорењивање српског народа, због чега је настало, где се налазимо данас на светској, али и хришћанској ваги?

Скоро петовековна потчињеност српског народа суровом турском господару, и поред дуго сачуване свести у народу о овојој немањинској прошлости и, нарочито, одржање самосвести о своме православном хришћанском корену, не само да је зауставила даљи културни напредак Срба, већ је ова ви-

* Реч монах (грчки „монахос“) првобитно није имала значење које се обично узима: усамљеник, који усамљено живи, већ: јединствен, изврстан.

шевековна подложност исламу довела до враћања уназад (регредирања) многих значајних културних постигнућа постигнутих до времена Косовске битке.

Наш познати историчар Радован Самарџић, на прослави 300-годишњице Велике сеобе Срба рекао је: Ако се нешто од богатства и сјаја средњовековне државе Немањиха и сачувало у првим вековима турске владавине, 1690-те године преобразило се то у пустош и развалину: уколико се није склонило, народ је побијен или одведен у сузанаство".

Није потребно доказивати да и појединац и народ, у изузетно неповољним условима за живот, регредирају на превазиђени ступањ паганско-магијског погледа на свет, са још много архајских црта варварства. Почетак 19. века, са Карађорђевићем, а онда и Милошевићем устанком, значио је, у једном погледу, релативно брзи повратак сећања на своје порекло и своје корене, на другој страни, у просвећивању српског народа, морало се у много чему поћи, тако рећи, од нуле. Сматрам, да је и поред честих ратова који су прекидали природан и релативно брз и успешан напредак културне свести у српском народу, до 1918. године остварена заједница која је могла да на поново пронађеним, здравим коренима, оствари одређено, иако, наравно, скромно место међу осталим европским народима на почетку 20. века.

Уједињење Срба, Хрвата и Словенаца у једну југословенску државу, и поред наговештаја и визија, можда најбољих балканских људи у ранијим вековима, било је, по моме дубоком убеђењу, катастрофално за ове народе на Балкану, нема сумње, највише за српски народ. Распад Југославије 1941. године, у току само неколико дана, али и страшни грађански рат на Балкану, који није вођен на сличан начин ни у једној од сила Осовине покореној Европској земљи, природна је последица политичких збивања на Балкану између два рата, прецизније, исход потпуног проматнаја зближавања народа, који осим заједничког језика нису имали готово ничега више заједничког. Према природним лепотама и разноврсном природном богатству, једна од најлепших земаља света, букет народа са богатом културном прошлошћу, иако различитих религија, виталних потенцијала младе словенске стваралачке снаге, Југославија, у току, мора да се призна, и сувише кратког трајања од двадесетак година (Швајцарској је за истинско уједињење било потребно неколико стотина година, али Италији и Немачкој је било довољно испуних сто година), чије позитивно одговорила на изазов историје, а можда и Божијег Промисла — да постане златан мост спајања двеју култура — Истока и Запада. Нема никакве сумње да су овом темељном поразу допринели и себични интереси европских сила, чија несавесна

политика према Балкану, која почиње још у 19. веку, никад, ипак, не би могла да доведе до оваквих катастрофалних последица, да нису и сами балкански народи били на дељем ступњу развоја, тачније речено, да се није радило о дубокој и трагичној незрелости већине балканских народа. Народи сазревају, као и појединци. Неки народи достигну зрелост средњовековног доба индивидуе, неки и у овим годинама остану на ступњу закасне или продужене адолесценције. Пре него што бих прешао на описивање неких карактеролошких одлика српског народа, које ће нам можда помоћи да боље сагледамо где се данас налазимо, због чега смо на заосталом месту на коме смо, и са чиме треба реално рачунати у будућности, задржао бих се само са неколико речи на периоду послератне Југославије и у њој положаја српског народа, од 1945. године до данас.

Мада је процес искорењивања српског народа, по мојој оцени, отпочео већ 1918. године, стварањем несрећне заједнице јужнословенских, још недовољно у себе учвршћених, махом племених заједница, убрзани процес даљег искорењивања напустио је у Југославији онда, када је после Другог светског рата отпочео гнусан процес свесног поништавања националне традиције и хришћанске вере у српском и у осталим балканским народима. Систематско школовање младих за атеизам, потпуно занемаривање или свођење на голе датуме догађаја из националне историје српског народа, уз додатак „објашњења“ о великосрпској хегемонији, о утњивању других народа у прошлости балканских народа од стране Срба, коме су, на супрот, комунистичке власти постављале „братство и јединство“ и идеју светске интернационалистичке особитости, довело је до данашње катастрофалне ситуације у српском народу, у коме је стотине хиљада младих и средњевекних људи који не знају да се прекрсте, који никада нису чули за Исуса Христа или Библију, који појма немају о Немањинима, а веома мало о Карађорђу и Милошу Обреновићу, односно догађајима који су довели до оснивања српске краљевине у 19. и 20. веку.

Човек се искал са збоњом пита нису ли у праву они наши савремени књижевници који мисле да у српском стосу постоји „нека стигненијална немоћ за рационалност према себи у свету, нека властита самодеструкција, један иманентни трагизам у историјском бивствовању... Ми смо охоли према другом, али не поштујемо себе“ (Добрица Ћосић, у Будви, 1989. године).

Прелазимо на најзначајнији део нашег реферата, на карактерологију српског народа, на његове позитивне и негативне особине, описиване из пера наших најбољих антрополога: Јована Цвијића, Владимира Карића, Владимира Дворниковића, Драгине Васића, Слободана Јовановића, Владимира Велмар-Јанковића, Николаја Велимировића и Атанасија Јевтића.

Наравно да ћемо бити у стању да набројимо само оне позитивне и негативне одлике српског народа које су најкарактеристичније, са којима су се сложили ови поменути антрополози, а које могу, мада не морају, да нам пруже објашњење за досадашњи ток наше историје, у првом реду оне историје која започиње турским ропством, а завршава се у другој половини 20. века. Зашто не и целокупне српске историје од оснивања државе Немањиха до данас? Због практично немогућег одговора на нимало безначајно питање: Какве су карактерне одлике биле у Срба немањинског периода, или, у чему су оне остале исте, односно промениле се, битно или делимично, у периоду турског ропства, затим од времена Првог српског устанка до оснивања Југославије и, нарочито, од времена после Другог светског рата до данас.

Поставиће нам се тешко питање када будемо у наредном излагању изнели позитивне и негативне карактеролошке особине српског народа — о коме српском народу говоримо. Радован Самарџић, у спомињаној беседи поводом прославе годишњице Чарнојевићеве Сеобе, тачно је приметно: „Ако се једном народу неколико пута у његовој историји задају овакви удари, да ли је он, после свега, управо тај народ о коме се говори, који је планиран у генетском језгру историје, какав је могао бити?“ Морамо, ипак, да прихватимо хипотезу да је реч о једном истом српском народу, бар о оном о коме имамо више историјских података, а то је српски народ из времена турског ропства, затим после ослобођења од Турака и нарочито, наш народ из друге половине 19. и целог 20. века.

Мада је идеја о могућој промени неког народа кроз векове свима блиска, навешћемо као доказ, једну такву промену поредећи црногорски народ из прве половине 19. века и онај из друге његове половине. Говорећи о почетку распадања црногорских племена, самим тим и о променама психе чланова ових племена, Јован Цвијић употребљава израз „црногорска се душа мења“, мислећи на удруживање црногорских племена под династијом Његуша, односно почетак школовања Црногораца у Србији и у иностранству.

Неке особине динарског типа у српском народу, који тип, представља језгро овог народа, оне позитивне, али и негативне, као да се не мењају у току векова, те остаје отворено питање, без поузданог одговора, да ли се могу и у будућности мењати под условима друкчијег и сасвим другачијег начина живљења него што је то био случај у дугој прошлости, из које је Јован Цвијић, извукао, следеће битне карактеристике динарског типа: виоцелност, импулсивност која често доводи до непромишљених осветољубивих поступака, ирационално расуђивање, жив слободарски дух и богата имажинација, осећајност, склоност ка импровизацији, култ према прецима, несталност и несисте-

матичност, охолост. Ако овим особинама, општог динарског типа у српском народу додамо још неколико, врло вероватно стечених после дуге турске владавине, као што су: покорност, понизност и морална мимикрија, издајство, неповерљивост и крути традиционализам, „српски инат“, али и повлачење у себе и истрајавање, онда имамо пред собом доста веран профил просечног Србина у времену између 17/18. века до уједињења 1918. године.

У којој мери можемо да кажемо да је већину ових особина српски народ задржао и у време између два рата? Одличан познавалац психологије Срба у овом периоду његове историје, Владимир Велмар Јанковић, у књизи замаженој и пре рата, а и када се недавно (1992. године) још једном у Београду појавила под насловом, *Поглед са Калемегдана*, истиче, поред позитивних, још и низ негативних, рекло би се нових негативних особина које су почеле да обележавају српског човека у тзв. прелазничком периоду, названог овако од Велмар-Јанковића, а обележеног „мрљењем вредности, убијањем ауторитета, непоштовањем онога, несвртањем на јуче, пенадањем сутра“. Иако у први мах може да изгледа нереална и песимистичка слика коју је Владимир Велмар Јанковић о Србима између два рата приказао, све оно што се одиграло у комунистичком периоду после рата са српским народом, дају право писцу за овакво мучно и по будућност Срба забринuto виђење Владимира Велмар Јанковића. Готово да су једине светле стране у Велмар-Јанковићевој књизи посвећене српском православљу и његовој цркви, за коју он пише да је увек била народна црква, да никад није падала до цезаро-патијзма, што је показивала теократски карактер. Можемо мирно рећи да су наше паде и даље, после катаклизме коју је претрпела српска црква од 1941. до данас, остале чврсто везане, опет за ту исту српску, православну, народну цркву.

Данас српски народ и његова црква доживљавају, вероватно, један од најтежих периода у својој историји. Нити је хришћански, нити је психолошки исправно бацати кривицу за све што нам се данас трагично дешава, на друге народе Балкана, а и на готово све народе света. Наслушали смо се у току последње три, четири године и тачних и могућих и невероватних прича о светској завери против Срба, у којој су, најпре, коло водили комунистичка Интернационала, па онда Ватикан, светско Масонство, муслиманско Братство, чак и јеврејска Интернационала у спрегу са америчким и европским силама. После свих истињитих, полустинитих и потпуно неистинитих прича, Срби не само да нису постали наметливи, рационалнији и реалнији, него све оно што је у њима од ирационалног одавно или одувек тинјало, данас је провалило као дивљи бес, осветољубивост, мржња и свесна спремност на самоуништење после претходног уништења других. Бојим се да када би владика Николај Велимировић данас био жив, он више не би могао

да препозна свој вољени српски, православни народ који је величао и славio у Мисионарским писмима, Порукама упућеним љубостињским сестрама* као и кроз безброј других места у његовим објављеним Сабраним делима; можда бисмо опресијне могли рећи, не би препознао овај део српског народа који сматра себе данас најбољим, истичући борбену националност, са веома сумњивом и танком глазуrom православља.

Пишући неколико година после Другог светског рата о грозном геноциду који је над српским народом у Хрватској садистички извршавао усташки део Хрватске 1941. године, владика Николај је уверен да Срби нити хоће, нити су по овоме православном бићу способни за освету, па поставља питање: Шта треба Срби да чине, и на њега овако одговара: „Прво, да се не свети — јер ко се свети, тај се не посвети — него да оставе освету Богу, који је заповедио људима још пре Христа: Не овети се, моја је освета! (5. Мојсијева, 32, 35). Друго, да јављају свету и објављују свету ова грозна недела најновије инквизиције над српским народом”. Овакав савет владике Николаја очевидно да није био усмерен на разбукутавање освете и мржње објављивањем недела српских непријатеља, напротив. Овакво разглашавање требало је да буде, према речима владике Николаја, ојумена другим европским народима о могућој сличној опасности која и њима прети са истог извора зла. Ми смо чинили све супротно овим саветима владике Николаја. Неспремни да прикажемо Европи шта се догодило 1941. године (истина, у томе помно спречавани од послератног комунистичког свевлашћа), као што се и Европа показала неспремна, јер и незаинтересована, да о мучној балканској прошлости поново расправља, ми смо објављивањем злочиначких дела над српским народом, уз обилно, једом и мржњом испуњено коментарисање, распиривали јед и мржњу у српском народу, и против Хрвата и против муслимана. Садашњи рат је настао као природна последица вишегодишњих припрема, са свим ознакама ратовања која нису чак ни старозаветног порекла („око за око — зуб за зуб”), већ најсуровије могућег паганског ратовања од пре више хиљада година људске историје. Да ли је уопште нека утеха или неко објашњење када се тачно примећује да је највећи део нових зверстава над цивилним становништвом извршен од тзв. паравојних формација под утицајем алкохола и дроге?!

И као треће, што нам је владика у поменутој Поруци оставио као завештање, које такође нисмо испунили, било је да

* „Благо вама, свете кћери моје, и по сто пута благо вама што сте рођене у српском крштеном народу! Благодарите Богу за то, благодарите му дан и ноћ, јер сте рођене у једном народу монашком, у народу свеопште уздржљивости, заиста: у народу испосничком. О да знате, колико сте ви због тога срећне! и колико сте срећније од оних девојака и жена, које су рођене у јереси или у незнабоштву, где се не зна за пост и уздржљивост” (Веседа шеста љубостињских монахиња, 1942).

Срби треба „да се диче и поносе са својих 700.000 мученика за Христа”. Какав став хоћемо или можемо да заузмемо данас према целовитој, овде изнегој Николајевој поруци? Три су става или одговора које слушамо готово сваког дана у Београду, као и у унутрашњости Србије, како од простог и нешколованог српског човека, тако и од најутледнијих наших интелектуалаца. Први став је апсолутно игнорисање и негирање сваке вредности и реалности властичиних препорука. Није потребно прецизирати да је овакав став најчешћи међу атеистичким Србима, бившим или и заосталим комунистима. Други став је потпуно прихватање властичиних речи, са осећањем дубоког стида, па и кривице што се нико међу Србима који су одлучивали црквену, па и државну политику последњих пет година, није ни осврнуо на ове властичине речи. Наравно да је међу овим људима било и остало највише православних хришћана, који никад нису вештачки одвајали веру од нације, дајући предност, као неки Срби, према приликама у којима се српски народ налазио, час једној, час другој. Овакви људи су од увек знали да је српски патриота (мање националиста и никако шовиниста), на природан начин и православан Србин. Искуство оведочи да без православне вере и православне Цркве, српски народ и српска нација, присвајају атрибуте религије, нација се обоготворава и замењује Бога. Бог тако опет постаје племенски бог, као у давна и дуга паганска времена, он служи у борби против других народа, крв и језик се апсолутизирају. Управо се ово трагично реградирање одиграло са сва три народа на Балкану!

Најзад, трећи став или одговор на властичин завет Србима, завет чист као најбистрија планинска вода, изговарају данас, средином 1993. године, они агностички Срби који мисле да се умереношћу и неком врстом нагодбе, између оба претходна радикална става, може извући највећа корист за српски народ. Критикујући присуство и даље распиривање осветничких страсти, несумњиво присутних у ова три највећа народа у бившој Југославији, јер онда одмазде могу да продуже грађански рат на Балкану до у бескрај међусобног истребљивања, заговорници овог трећег става одбацују у исто време хришћанске препоруке владике Николаја као идеалистичке и утопијске, које се можда и могу, некад, применити само у сукобу завађених појединаца, или и породица, али никад и завађених народа. Решење вишесековног сукоба између Срба, Хрвата и муслимана, није у међусобном жигосању народа као злочиначких или геноцидних, јер се са вечним суседом, од кога нас дели само плот, не може онда у миру никад више

* Николај Велимировић, „Најстрашнија инквизиција”, Сатена мисли, Српска хроника на светским веригама, Књига I, приредио Предраг Драгић-Кијук, Ибарске новости — Краљево, Матица Срба и исељеника Србије, Београд, 1992.

живети. Оно што би било пожељно и могућно, то је енергично тражење новог „лирибершког процеса“ који би документовано, објективно и бестрасно означио злочинце и кривце за последњи рат на Балкану и примерно их казнио. Овај трећи, релативно објективни став према догађајима који се збивају на Балкану, који можемо назвати млаким или мудрим, већ према томе са којих положаја му прилазимо, позива се на једино упорскоње Владимира Велмар-Јанковића пред Други светски рат, који гласи: „Све што смо у историји велико постигли, на снагу смо извели. На снагу и на трпљење. По овде, у друштву са тим искусним великима, мора се радити финијим инструментима. Тражи се вештина, присебност, мудријаштво веће од мудрости. И нема више из дана у дан, нема отаљавана, него план противу плана, и то не само војнички него и сав остали. Рат под миром, рат привреде, рат културе, и технике и духа“ (В. Велмар-Јанковић, *Поглед са Калемегдана*, Библиотека града Београда, Бгд., 1992, 92. стр.).

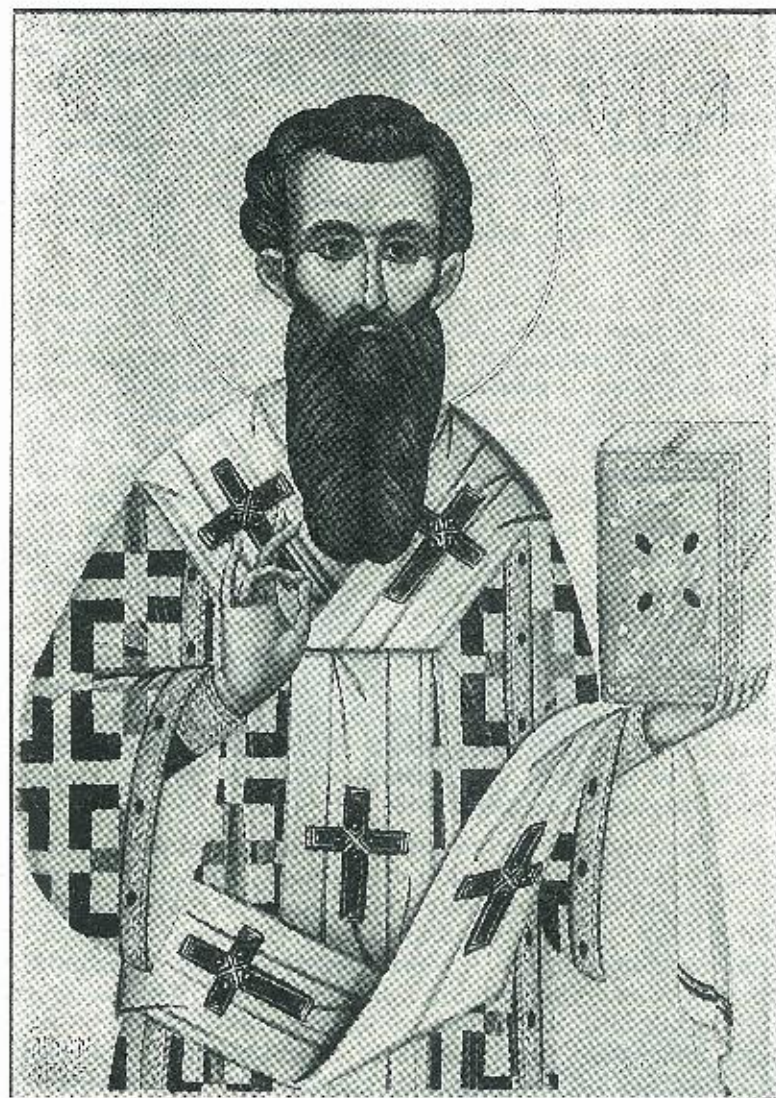
Закључак

Народи се, као и појединци, непрестано укоренјују и искоренјују. Овај процес ми изгледа да је сличан процесу христјанизирања, вазда паганске душе човекове. Ако је апостол Павле могао да каже у Посланици Галатима: „Ја још не мислим да сам достигао“, мислећи на савршенство Христово и сједињење с Богом, шта смемо да кажемо ми остали људи који још нисмо рапчистили, ни као појединци ни као народ, са мноштвом племенских и родовских белега, једва знајући за наше блиске претке, а при том још несигурни да ли смо хришћани, како се то онда православно ваља крстити и зашто управо тако прекрстити.

Процес укоренјивања сваког народа, па и српског, процицао је увек тешко, са мноштвом унутрашњих и спољашњих препрека у народима и, овакако, овај је процес трајао стотинама година, а да ипак нико у народу, или међу онима који воде народ, није могао тврдити да је укоренјивање успешно завршено. Немачки народ, у току Хитлерове владавине, у 20. веку, најбољи је доказ за оно што желим да кажем.

Српски народ се од овога постанка у 9. и 10. веку, када се почео озбиљније да формира као средњовековна српска држава, постепено и релативно успешно укоренјивао, захваљујући у првом реду својој православној, светосавској цркви и способности немачких владара. Од времена Косовске битке у 14. веку, или, тачније, од времена пада Деспотовине у 15. веку, настао је, најпре, дуг застој даљег укоренјивања српског народа, а затим, све до почетка 19. века, наступило је погубан период назадовања и делимичног искоренјивања српског народа, под утицајем једне друге цивилизације и религије, која је дуготрајно негативно утицала на свест и самосвест по-

робљеног народа, као и на чистоту његове православне вере. Ново укоренјивање Срба у природни колосек своје државности и православне вере, почело је са Првим српским устанком, да би се, уз много спољашњих и унутрашњих препрека и жрта-

Новија икона св. Саве

ва, завршило уједињењем свих југословенских народа 1918. године. Моје је чврсто уверење да је нови, много тежи и опаснији процес другог искоренјивања српског православног наро-

да почео, најпре, лагано, а онда све брже и упадљивије, од 1918. године, и у току идућих седамдесет година.

Немогуће је не довести у везу процес искорењивања српског народа, у садашње време са већ свуда и од свих примстним кварењем, дезинтеграцијом и искорењивањем и већине осталих народа света у западно-европској, до скоро хришћанској цивилизацији и култури. Искорењивање српског народа, његова већ, пословична и увек трагична разједињеност, немоћ и неспособност људи на кормилу државног брода да вештином рационалнијег и паметнијег управљања овим бродом стварно помогну српском народу да поново нађе себе, одиграва се, по несрећи, у једном од најтрагичнијих векова у историји света, када је демонизирање људи и природе постало упадљиво и видљиво, и за људе који нису хришћани, или нису уопште религиозни.

Сувишно је, штетно је и узалудно је гајити идеје о светској завери против Срба и српског народа. Чак и када би ова идеја, која је нарасла код Срба до параноичности, била тачна, моје хришћанско, православно осећање сажаљења, саосаћања и сапатње са свим осталим хришћанским народима, као, уосталом, и са свим осталим народима света који пате — подсетио бих на Достојевског и његов узбудљиво сапатнички однос према Европи — не дозвољава ми да било кога осуђујем или анатемишем, свестан апокалиптичког ужаса пред којим се данас налази цео свет, у првом реду оне земље хришћанства које су биле од Бога највише позване да проносе светом благу вест Јеванђеља и Христове љубави.

Христос није обећао ни једном народу, као ни човечанству у целини, никакав трајан мир, срећу, па ни хиљадугодишње очкивање општег благостања. „Историја је море у које Јеванђеље баца удицу и лови живе душе; Јеванђеље дела у историји, али не за историју“, пише значајни руски религиозни филозоф Максим Тарјејев (1866—1934).

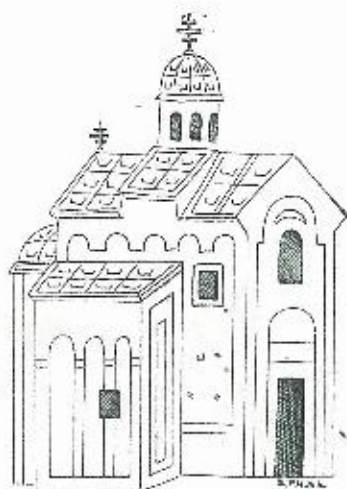
Не бих желело да на крају овог мог фрагментарног и у мноме непотпуног реферата оптеретим слушаоце (и читаоце) новим бригама или песимистичком визијом будућих догађаја. Не могу, ипак, да не истакнем да ван активног и мудрог деловања православне цркве и њеног патријарха у будућности (уз помоћ, наравно, свих осталих православних цркава у свету), тешико сагледавам могућност повратка заблуделог, али онда искрено покајаног сина небеском и земљаском Оцу, повратка српског народа његовој Цркви, самим тим и његовим правим коренима. Не сумњам да овакав претежак задатак данас, православна српска црква може да испуни само преобраћањем појединаца, једино мучним и дугим процесом претварања индивидуа у личности, јер, према речима Јована Мајендорфа, „само личности могу бити чланови Цркве“. Најснажније оруђе у рукама свих истински просветљених православца (бити

православно просветљен значи бити просвећен) увек је била и остала молитва. Можда данас још само молитве православних „чистог срца“ могу да помогну спасавању дубоко несрећног српског народа.

Др Владета Јеротић

лична библиотека
Арх. Наум

ПРАВИЛА СПОЉАШЊЕГ ПОНАШАЊА ЗА МОНАХЕ ПОЧЕТНИКЕ

Том V из дела Св. Еп. Игњатија Брјанчанинова

Увод:

Црквени устав говори да смо по завештању светих отаца дужни у потпуности држати меру и правило. Цитирајући свете оце, устав наводи врло битну и значајну изреку св. Јефрема Сирина: „Велика беда настаје тамо где животом не управљају законска правила.“ На основу тога ми вољубљеној браћи монасима почетницима предлажемо следећа правила ради њиховог спољашњег понашања.

ПРАВИЛА:

1. Свети оци називају манастир болницом. И то је тачно, јер манастир у суштини и јесте болница. Ми из света долазимо у манастир да би оставили греховне навике које смо стекли живљењем у свету, и да би удаливши се од утицаја саблазни, којима је свет пренасућен, стекли добре навике и истинско хришћанско понашање. Надамо се да ћемо за истински хришћански живот на земљи добити вечно блаженство на небу. Дакле, потребно је уложити сав напор да би циљ, због кога смо и дошли у манастир био испуњен, и да би нам живљење у манастиру послужило на спасење а не као повод да већма будемо осуђени на судишту Христовом.
2. Они који су ступили у болницу тражећи неку корист, обавезни су да се покорављају свим упутствима лекара руководиоца, не дозвољавајући при том себи употребу ни хране, ни одела, ни кретања, ни лекова по свом сопственом нахођењу, иначе ће они обрести себи штету.
Тако је и сваки онај који ступи у манастир обавезан упражњавати не оне подвиге и трудове који се њему чине пужним и корисним, него оне који му буду назначени одностно одређени од стране самог настојатеља или посредством других манастирских власти.
3. Уопште, сви манастирски послови и дужности називају се послушањима. Послушања је потребно обављати са највећом марљивошћу, и са строгим чувањем савести, верујући

да је такво пробођење послушања неопходно за наше спасење. Манастирска занимања се и називају послушањима зато што су она повезана са одрицањем од своје воље и од својих умовања. Из тог разлога се савест при испуњавању послушања подвргава непрестаним опитима (искуствима). Последице испуњавања послушања су: истинско смирење и духовни разум (расуђивање). Произвољни трудови обављани из самомњења и похоте, поготову са одрицањем покорности, ма како они били велики, не само да не доносе никаквог духовног плода него иа против, будући сами последица самомњења и гордости незадрживо појачавају те две страсти у монаху, потпуно га отуђујући од хришћанског благодатног начина мишљења тј. од еванђелског смирености. Преподобни Касијан каже: „Главна брига старца коме су поверени почетници, састоји се у томе да почетник првенствено научи побеђивати своју вољу, посредством чега он бива постепено оспособљаван за узлазак на врх највишег савршенства. Обучавајући га у овоме са крајњом брижљивошћу и усрђем, старац се изричито стара да му увек налаже оно што је противно његовој вољи. Египатски велики оци, научени многим опитима, потврђују да монах, нарочито млади, неће бити у стању да обузда похотне жеље ако се претходно не обучи умртвљењу своје воље посредством послушања.

Они непоколебиво сведоче да онај који се најпре није научио побеђивати своју вољу, никако неће моћи угасити ни гнев, ни тугу (печал), ни прелубодејство духа; не може стећи ни истинско срдечно смирење, ни свагдашњег јединства са братијом, па чак не може ни остати дуго у општежићу. Они се старају да почетницима предају та правила као неку азбуку која руководи ка савршенству и по тим правилима они расуђују о томе какво је смирење код почетника: да ли је оно истинско или притворно и лажно (засновано на машти).

4. Погрешност у коју по немоћи падамо својствена је овим људима и њу треба исповедати духовном оцу, а некад по својству погрешности и настојатељу. Исповедати дакле, а не падати у унију и ослабљивати се и тако са обновљеном ревностју треба продужити послушање. Па када ми земаљске науке и уметности не можемо одједном схватити, него се изучавајући их кроз дуги низ година подвргавамо разним недоумицама и грешкама, како онда да се не подвргавамо погрешкама изучавајући науку над наукама и уметност над уметностима — монашки живот.

5. Молитва је мајка сваке врлине. Због тога се у манастиру највећи део времена посвећује молитви. За почетника није корисно засебно обављање молитава (насамо), зато црквени устав забрањује самовољно мољење, прописујући да сви

који живе у манастиру молитве Богу приносе, заједно, у црква Божјој, изузимајући болеснике који су спречени болешћу и старце, који су сазрели за усамљену келијну молитву.

6. Молитва је мајка врлине; зато је сваки брат позван да свим силама неотступно попуњава прописане му молитве и да са исто таквим трудом и непустљивошћу одлази у цркву Божју.
7. Из келије у цркву, пред лице Божје, треба одлазити са непоколебљивом богобојажљивошћу, не зверати унаоколо него имати очи отворене ка земљи, при томе се не размакивати рукама, него их држати опуштене доле.
8. Прилазећи цркви Божјој, сваки брат је дужан да се пред њеним вратима осени крсним знамњем, затим да начини појасни поклон, одавајући тиме част Божјем жилишту — цркви.
9. По уласку у цркву сваки брат је обавезан да стане на сред ње, пред царске двери, и да начини три појасна поклона (а у Великом посту три велике метаније); затим поклонивши се на обе стране присутном народу дужан је да заузме своје место.
10. Ако је брат појак и припада десној певници, када дође до ње дужан је да са побожношћу начини поклон пред иконом Спаситеља, затим да се поклати братији која стоји за певницом; наклонивши се прво левој, потом десној певници, и да након тога са скромношћу заузме своје место. Ако брат припада левој певници, дошавши до ње он је дужан да начини појасни поклон пред иконом Мајке Божје, и поклонивши се певницама (десној па левој) након тога да стане на своје место.
11. Црква је земаљско небо. У њој смо дужни стајати са богобојажљивошћу, пристojно, (попут свстих ангела), са очима обореним ка земљи, не наслањати се на зидове. Руке треба држати опуштене и не прекрштати их, ноге не растављати, него на обе стајати равномерно.
12. Црква је судилиште Божје. Из ње се може изаћи оправдан или осуђен, по сведочанству светог Еванђеља (Лк. 18, 15). Стога се чтење и појање мора обављати са свом могућом пажњом и богобојажљивошћу, никада себи не дозвољавајући празнословље а поготову смех и шалу. Иначе ћемо из цркве изаћи осуђени прогневивши Небеског Цара непобожним стајањем пред њим.

13. На народ који присуствује богослужењу не треба се освртати. На сваки начин треба чувати поглед, који је отвор душе и кроз који у њу могу ући заразне страсти.
14. За певницом је сваки дужан да стоји на месту које му је назначено. Уколико је неко одсутан, његово слободно место заузима следећи иза њега а никако неко од млађих по својој вољи, самомњеном или дрскости; изузимајући случај када началствујући за певницом по неопходности разврстава појце према њиховим гласовима.
15. У свети олтар као „светињу над светињама“ да никад не улази неко од непосвећених изузев еклисијарха и свећеноца (према 19. правилу лаодикийског сабора); и по обичају прихваћеном у најбоље устројеним православним манастирима. Помињање сродника Бог једнако чује из олтара као и из цркве, односно места на коме стојимо. Богу ће твоја молитва из цркве бити угоднија (када се због богобојажљивости устежемо ући у олтар), него из олтара, када у њега улазимо без дужне побожности, нарушавајући предато ти правило.
16. Брат који по неопходности мора да уђе у олтар, или да прође кроз њега, обавезан је да то учини са највећом побожношћу, односно страхом Божјим. Ушавши у олтар нека према светој трпези начини три земна поклона (местаније) а недељом, суботом и другим празничним и полијелејним данима три појасна поклона. Затим нека се окрене икони која стоји на горњем месту и начини један појасни поклон пред њом. Након тога треба начинити поклон пред настојатељем и од њега узети благослов. Ако настојатељ није у олтару, благослов се узима од служашћег јеромонаха.
17. Око свете трпезе не треба да пролазе непосвећени. Ако се по каквој нужди догоди да прођу, они то треба да учине са великим страхом Божјим и ошрезношћу, идући тихо и обилазећи престо на што већем растојању.
18. У олтару нико не треба да се задржава изузев неке потребе, након које треба без задржавања да напусти свето место. Ко улази у олтар по некој великој потреби или због послушања, треба да са самоукоревљењем говори: авај мени грешном и скверном, који сам се дрзнуо да уђем у „светињу над светињама“. Сами свештенослужитељи који су призвани да служе и предстоје Богу у олтару баш таквим сагледавањем своје недостојности и чине себе достојним свога служења. Они се још поред осталог старају да омију себе обичним сузама покајања и смирења, а поред тога су дужни да своје служење обављају са великом побожношћу и страхом.

19. Онај који чита псалме и уобичајно правило, тј. вечерње, јутрење и часове, дужан је да се благовремено припреми и пронађе тропаре и кондаке дана, како се у време читања у цркви не би збуњивао и правно застоје у молитвословљу тражећи тропаре и кондаке.
Чтец је дужан да стоји усправно, да држи руке опуштено, да не чита пребрзо нити да отеже, него да речи произноси разговетно и разумљиво. Треба читати просто и једноставно, са побожношћу, у једном тону, без изливања својих осећања преливима и мењањем гласа. Пропустимо светим молитвословљима да делују својим сопственим духовним постојањем (садржајем). Жеља да се присутнима пренесу своја осећања је знак самомњеном (самообмане) и гордости.
У древним манастирима се од чтеца захтевала најмоћнија исправност, за грешку при читању чтец је подвргаван епитимији.
20. Уобичајени редослед читања почиње од вечерњег богослужења. Чредни је дужан да стане близу онога који завршава са деветим часом. Када овај заврши (обојица) заједно чине појасни поклон према олтару, а потом се поклањају један према другом. Чредни стаје пред налоњ док се онај који је завршио враћа на своје место.
21. Кад чтец апостола крене са певнице он треба да држи књигу у левој руци, мало примакнувши њен врх од груди. Када крене на читање апостола, чтец прво стаје пред икону Спаситеља или Мајке Божје (у зависности од тога којој певници припада); прави појасни поклон пред иконом, затим се окреће својој певници и прави још један поклон и након тога излази на средину пред царске двери, и ту пред олтаром прави појасни поклон. Када служашћи јеромонах каже „мир свима“, чтец прави поклон и пред њим и почиње са читањем прокимена. Затим након произношења заглавља (главе, зачала) апостолу, када служашћи јеромонах или ђакон кажу „вонмен“, чтец тада још једном одаје поклон служашћем јеромонаху и отпочиње читање апостола. По завршетку читања (апостола), на речи служашћег „мир ти“ чтец одговара „и духови твојему“, затим прави поклон пред царским дверима, и са средине цркве долази поново пред икону близу своје певнице, прави пред њом поклон; затим се окреће наспрамној певници одајући и њој поклон и након свега тога враћа се на своје место.
22. За време читања апостола не треба прекомерно и непристојно викати, као они који то чине подстицани сујетом. Напротив, потребно је читати природним гласом без оптерећивања савести и слуха присутних. Треба дакле читати са побожношћу, пажљиво и свечано да би наша жртва хва-

ле била благопријатна Богу, и да се не би показало како Богу приносимо само плод усана (Јевр. 13, 15) а плод ума и Срца приносимо славољубљу при чему и плод усана бива одбачен од Бога као оскрнављена жртва. То треба да знају и појци: зато што је, уопште за све који су за певницама, крајње опасна страст славољубља за којом у душу улазе и остали пороци, поготову гордост, и при чему од човека одступа благодат Божја која га чува.

23. Полазећи на исход (вход) и враћајући се са исхода сви су дужни да певање заједно почну и окончају. При томе не треба махати рукама, очи треба да су оборене земљи и не освртати се около, него треба ићи у реду, уједначено један иза другог и при томе један другог не пожурјујући. Стојећи на исходу, треба се поравнати да не би стајали без реда. При повратку са исхода за певнице такође је потребно одржати такав поредак на који смо претходно указали говорећи о излажењу на исход. Стојећи на исходу, руке треба да су опуштене, не треба их прекрпити а поклон нипошто не чинити самовољно, него када дође време за то. Дакле не чинити их самовољно него заједно са свима, да би братија која се налази на исходу образовала једино тело, како то налаже и црквени устав. Да би постигли такво једнообразно и богобојажљиво покајање сва братија треба да следује за началствујућим који је дужан да води рачуна о благовременом обављању поклона и о томе да његови сопствени поклони не би били преурањени нити са закашњењем, да би братија била у могућности да се са њим саобрази.

24. Поклони на богослужењу врше се следећим распоредом: — кад служашчи јеромонах изађе пред царске двери да би благословио читање деветог часа или полуношнице, или намерава да из олтара благослови читање часова, он пре возгласа „благословен Бог наш“ прави три појасна поклона. То треба да учини и остала братија као и на почетку Божанствене литургије.

На почетку свеноћног бденија, када старешина возгласи „придите поклонимсја“ праве се по три поклона. И уопште на свим службама приликом сваког трисветог и „придите поклонимсја“ чине се по три поклона (појасна) изузев придите и трисвјатоје на самом почетку јутрења када се само осењујемо крским знамењем. Исто тако и на почетку шестопсалмија при трикратном произношењу стиха „слава во вишњих Богу“, затим на средини шестопсалмија при трикратном произношењу алилуја, алилуја, алилуја, слава тебје Боже (такође се само три пута осењујемо крским знамењем).

* Исход (вход), излазак, излажење на литији у припрату цркве.

- На Божанственој литургији приликом исповедања символа вере обично се једном осењујемо крским знаком.
- Приликом појања стихира и стихова такође се прави по један појасни поклон и то када речи стихире позивају на поклоњење.
- Уосталом ни на исходу ни за певницама не треба се клањати самовољно, без поретка, него човек треба следовати за началствујућим.
- Када се при читању катизми произносе славе са трикратним алилуја, алилуја, алилуја слава тебје Боже, праве се по три појасна поклона остим недељом, празником у полијелсјне и суботне дане када се поклони изостављају. Приликом поласка на исход као и у време повратка сва братија прави заједно у почетку један појасни поклон а затим се и сви истовремено поклањају једни другима.
- Даље, при првој прозби сваке јектеније и при возгласу којим служашчи јеромонах завршава јектенију прави се један појасни поклон.
- Пре и после читања Еванђеља, (при певању славе) по један појасни поклон.
- На деветој песми при појању „чосњејшују херувим“ на сваком понављању тим речи. По један појасни поклон на Божанственој литургији при појању „придите поклонимсја“, прави се по један појасни поклон.
- По завршетку херувимске песме, те после алилуја — иду три појасна поклона.
- На великом входу, још посвећеним даровима одаје се част једним појасним поклоном, а након тога приклањањем главе.
- По завршетку „Тебе појем“, праве се три дубока појасна поклона, а они који нису за певницом један земни у време певања те свете песме када се осењују предложени свети дарови.
- После „Достојно јест“ — један појасни поклон.
- Пред Молитвом Господњом (Отче наш) они који нису за певницом праве један земни поклон, док се појци само осењују крским знамењем јер не могу да прекидају певање.
- После Молитве Господње када служашчи јеромонах каже „јер је твоје царство“ и остале речи возгласа, прави се један појасни поклон.
- При возгласу „свистиње светима“ чине се три појасна поклона.
- Када се износе Свете Тајне са возгласом „са страхом Божјим“ појци праве са побожношћу дубоки појасни поклон, као саоме Христу невидљиво присутном у Светим Тајнама; а они који нису за певницом по један земни.

- Тако исто треба поступити и када се свети путир износи и други пут са возгласом „всегда мише и присно“, и остало.
 - По завршетку Божанствене литургије праве се по три поклоне појасна, а за певницом млади се поклањају старијима који им узвраћају поклоном, и на тај начин једни другима одају поштовање.
 - У недељне, празничне, суботње и полијелејне дане земни поклони се у цркви изостављају.
25. Палакамилавке се скидају са главе и вешају о раме да би тако пребачене преко рамена образовале крст и да не би спадале током богослужења:
- на Литургији
 - на малом входу
 - на великом входу
 - на великом входу при читању Еванђеља
 - у време Христових речи „узмите и једите“, па све док се не отпева достојно.
 - За време молитве „Отче наш“ и при изношењу святих тајни.
 - на вечерњи
 - на входу
 - на јутрењи
 - При читању Еванђеља и на честејшују.
 - За време читања апостола на Литургији и паримеја на великом вечерњу.
 - Када се за трпезом чита „Отче наш“ братија скида камилавке као и на крају када се поје достојно. Било да скида или да ставља камилавке, братија је дужна на то чини истовремено а не предупредујући један другог.
26. У цркви Божјој треба сачувати крајњу побожност и поредак, како у славу Божју тако и ради сопствене душевне користи, а и ради душевне користи присутног народа који се побожношћу монаха назива док се њиховом немарношћу смућује, саблажњава и поврћује. Из цркве не треба изићи пре времена; соби не треба дозвољавати било какво па ни најмање нарушавање реда и побожности. Немарност према малим и ништавним стварима лако прераста у немарност према оном најважнијем, а касније и у потпуну немарност. Да би сачували опрезност у својим важним обавезама потребно је да марљиво мотримо над собом и да водимо рачуна о свему па чак и о својим најбезначајнијим поступцима.
27. Уколико осећамо потребу да изbacимо сувишни секрет (из грла, уста или носа) биће боље да га са опрезношћу скупимо у марамицу него да га избацујемо напоље уз непристојан

- шум. Не треба кашљати ни шмркати на нос него те и сличне природне потребе треба обављати тихо и пристојно. У цркви дуван не треба користити. Када је храну као природну потребу човека забрањено употребљавати у цркви, утолико је више забрањено коришћење дувана који уопште није природна неопходност већ ствар лоше навике и самовоље људи, онај ко ступа у монашки чин мора се одвикнути од употребе дувана. Наша браћа из света веома се саблажњавају када виде да монаси употребљавају дуван. Неприкосновени дуг љубави налаже нам да не дајемо повода за саблажњавање браћи из света, који када буду саблажњени у нечем малом леће нам веровати ни у великом и важном. Онај ко не може да савлада своје лоше навике, нека сагледава своју немоћ и нека недостатак самоодрицања допуњује самоукоревањем. При томе нека пази да ту своју навiku не облодањује пред осталом братијом, јер је мање зло да прегрли један човек него да она снабе многе. Такво је мишљење отаца о поразима који нас сналазе због немоћи наших.
28. Најстрожу побожност и поредак који је установљен у цркви треба сачувати и за трпезом. Боравак за трпезом ради окрепљења јелом треба да представља продужено богослужење. Братија која поткрепљује телом предложеним јелима са благоразумном умереношћу такође је дужна да у то време нахрани и душу своју речју Божјом која се чита у време трпезе. Ради тога за трпезом треба чувати најдубље ћутање. Уколико је потребно да нешто кажемо, то треба чинити тихо и кратко, да се не би ометало читање речи Божје.
29. Сва братија је дужна да храну употребљава за општом трпезом а не по келијама, изузетак су болесни којима се дозвољава употреба хране али и њима, једино са знањем и благословом настојатеља.
30. Употреба хране, како за трпезом, тако и по келијама треба да је у погледу количине веома одмерена. Почетници су дужни да једу до ситости али не и до преједене.
- Пост, који касније толико користи монаху, код почетника мора бити умерен. Најбољи пост за почетника је да не користи храну ван трпезе. Једење чак и до ситости, код почетника је потребно и због тога што је обавезан да испуњава послушања, некада и веома тешка, (да због прекомерног поста не би сасвим ослабио).
- У погледу поста, почетницима је довољно да се прилагођавају врсти и количини хране која је погуђена за манастирском трпезом. Код почетника се страсти не умањују од усилеог поста, него од исповедања греховних помисли, од трудова и од избегавања слободног обраћања ближњима.

31. Иако је употреба вина на трпези разрешена црквеним уставом, разрешење важи само за оне старце који се труде и којима је вино потребно и корисно. За младе је вино штетно; и поред тога што је у неким манастирима оно предложено за трпезом, веома је корисно за младе да се потпуно уздржавају од вина, „уздржање од вина — похвала је монаху“, — рекао је свети Велики Симеон Чудотворац. Ако због телесне немоћи монах ипак буде приморан да га пије, нека то чини у најмањој мери. Преподобни Пимен Велики је рекао: „Монасима никада није потребно да пију вино“. — „Младост да не омирише вина“, — рекао је преподобни Марко Подвижник.
32. У келијама се треба бавити душекорисним читањем и таквом врстом рукодеља које не побуђује пристрашће према себи. Иначе сва твоја пажња биће одвучена ка рукодељу према коме имаш пристрашће, а Бог и твоје спасење постаће ти туђи, књиге светске, нарочито оне штетне по души не само не читати, него и не држати их у келији.
33. Почетницима није дозвољено нагомиланање у келији раскошних и скупоцених ствари. Оно што је стечено у келији везује за себе ум и срце почетника, и тиме их одваја од Бога. Осим тога оно побеђује мапштања која онемогућавају напредовање у духовном животу. Најбољи украс монашке келије је одабрана библиотека која треба да је састављена од „Светог писма“ и светоотачких дела о монашком животу, „Неопходно је имати хришћанске књиге: само један поглед на те књиге одвраћа од греха и упућује на добродјетели“, — рекао је свети Епифаније Кипарски. Свештоне књиге треба чувати како доликује, одајући част Светоме Духу који у њима пребива. Неки старци познати по својој особитој побожности и духовном успеху, Нови завет чувају поред светих икона.
34. Почетницима се забрањује примање жена у келију, па чак и најближих сродница. За примање рођака и познаника треба да траже благослов настојатеља.
35. Почетници не само да су дужни чувати се од примања у келију људи из света, него и од неблагоприятног одлажења у келије једних другима. Посета (једног брата другоме) у неодговарајуће време почетницима служи као повод за празнословље, смех, дрскост (смелост у отхођењу), чиме се из срца почетника искорењује страх Божји и склоност ка подвижничком животу, а изазива најсилније деловање страсти, особито унинија, гнева и блудне страсти. Зато је Велики Старац Симеон Богобојажљиви затражио од свог ученика светог Симеона Новог Богослова да се одрекне од сваког познанства ван и унутар манастира. Ученик је пажљиво

- испуњавао завештање Старца и ускоро је постигао велики духовни напредак.
36. Почетнике, често посећуј келију твога духовника или твога старца ради духовног надзиравања и исповедања твојих сагрешења и греховних помисли. Блажен си ако нађеш старца осведоченог, опитног и добронамерног; исправан настојник у наше време је права реткост. Нека ти буде светиња у којој си слушао оживљавајући реч Божју. Ако у манастиру нема задовољавајућег наставника, то се онда чешће исповедај пред духовним оцем а упутства црпи из Еванђеља и светоотачких књига о подвижништву. Нека ти келија постане пристаниште и прибежиште од мислених и срдачних бора.
37. У келији се ништа не сме имати никакве хране нити каквих слаткиша, а поготову не каквих напитака. Не ступамо у манастир да би испуњавали телесне жеље нити због земаљских радости и утеха! Ми ступамо у њега зато да би посредством истинског покајања (које расејавања и забаве не прекидају) помирили са Богом и задобили од њега непроцњиви дар спасења.
38. Одећу треба имати по могућству просту, но уредну и чисту која доликује устројству манастира и његовим односима са посетиоцима, братијом из света, који се могу саблазнити како раскошном, тако и прљавом одећом. Украшене подраснике са украшеним цповима не носити: таква одећа не приличи онима који плачу због своје умрле душе. Таквима доликује црна одећа у коју се човек облачи у знак своје дубоке жалости. Почетник мора сачувати ово правило зато што се његова душа својим стањем саображава стању тела, јер почетник не може задржати у себи осећање покајања када му је тело украшено раскошном и блештавом одећом. Од раскошне одеће код почетника се јављају сујета и огорченост и његово тело оживљава за блудна осећања и покрете. Грешнику не доликује да има лепу одећу иначе ће бити сличан окреченом и украшеном гробу, споља светлом и богатом — а унутра са смрдљивом лешином.
39. Према старијим треба показивати уважавање, а од јеромонаха треба узимати благослов са страхопоштовањем и вером. На то уважавање треба да нас побуђује љубав а не човекоугодништво нити било која друга побуда овога века страна монашком настројењу, страна духу цркве.
40. Приликом сусрета сва браћа су дужна да се једни пред другима љубазно поклањају поштујући у ближњем лик Божји, поштујући самог Христа (Мт. 25, 40).

41. Млађи су дужни да теже да све љубе подједнако чувајући се као замке Баволске од нарочите наклоности према било коме од вршњака или познаника из света. Таква наклоност код младих, није ништа друго него пристрашће кога ни сами нису своси, а та наклоност их сасвим одваја од њихових обавеза према Богу.
42. При узајамном сусрету потребно је уздржавати се од било каквог додира (са ближњим), тако да се чак и руковање са братом изоставља. На исти начин треба се удаљавати и од осталих присности које не доликују светој монашкој обитељи. Овог су се правила строго држали у древним манастирима. Нарушитељи (овог правила) у египатским манастирима (јначе најважнијим у хришћанском свету) подвргавају су јавној манастирској казни. О томе говори преподобни Касијан Римљанин.
43. Као највећу опасност треба избегавати познанство са оцим братом који живи у нераду, не због осуђивања, већ због нечег сасвим другог: Ништа није тако пријемчиво, тако различно као слабост брата. Свети апостол је завештао: „Заповедамо вам пак, браћо, у име Господа нашег Исуса Христа, да се клоните од свакога брата који живи неуредно, а не по предању које примише од нас“ (II Сол. 3, 6). „А сад вам написах да се не мешате са неким који се брат зове ако је блудник, или користољубац, или идолопоклоник, или опадач, или пијаница, или отимач; с таквима заједно и да не једете“ (I Кор. 5, 11). — Зашто? Зато што исти свети Апостол каже: „Зли разговори кваре добре обичаје“ — (I Кор. 15, 33). Ако си се макар и на кратко дружио са пијаницом, знај у друштву са њим и ти ћеш се научити пијанству. Разговарају ли често са блудником, знај, он ће прелети на тебе и своја сладострасна осећања. Нека ти пријатељи и познашци буду они којима је једина намера да угађају Богу. Тако је поступао свети пророк Давид. Он говори о себи: „Пребивах у незлобивости срца мога посред дома мога“, али, не обазирјући се на такву незлобивост, омрзох оне који чине преступе“. — Богоугодном мржњом која се састоји само од удаљавања од њих“ онога који клевета ближњег свога, тога изгоним; који су гордога ока и незасита срца, са њима не једох. Очи моје мотре верне који су на земљи како би их посадио да пребивају самном; који ходи по непорочном путу тај ми служаше. А онај који поступа охоло не живљаше на сред дома мога, а онај који говораше неправду не исправљаше се пред очима мојим“ — (Пс. 100, 2—7). „Мени веома чесни бише пријатељи твоји Боже“ (Пс. 138, 17). Преподобни Пимен Велики је говорио: „Врхунац делања код почетника био би: уклањај се од лошег друштва и држи се доброд“.

44. Неумесно је по манастиру ићи гологлав јер се тиме нарушава скромност и побожност. Такође себи не треба дозавати неприличну викање, непотребне и самовољне покрете тела који растројавају унутрашње благочиније почетника (односно његово добро владање), нарушава поредак манастира и спокојство братије и изазива саблазан код мирјана који посећују манастир.
45. Ван манастирског посела не треба никуда излазити без претходне дозволе и добијеног благослова од стране настојатеља.
46. Приликом шетње никада не треба ићи сам него увек (треба ићи) у друштву са још једним или двојцом. Овај обичај је постојао, како у древним тако и у савременим, добро устројеним светим обитељама. Њиме се спречавају многе саблазни, па чак и падови. „Тешко усамљеноме“ (Проп. 4, 10), јер када га саблазан почне савлађивати, ко ће му помоћи? На супрот томе, брата потпомогнутог од стране другог брата, Свето писмо употребљује са тврдим и високим градом (Приче, 8, 19).
47. Не љубите одлазити у град, не љубите посете мирским насељима. Како да се не повреди душа младог монаха или почетника који жели да прими на себе монашке завете, од честог гледања на саблазни и од мешања са саблазнима, којима је његово срце још наклонено, којима се наслађује и поробљује. Када се оно (срце) не би наслађивало прелестима света, не би ни било њима привржено. Монах који осећа потребу за честим изласцима из манастира у свет рањен је стрелом Баволском. Монах који се поводи за жељама срца и често оставља манастир, лутајући кроз саблазан света добровољно је примио у себе смртоносну отровну стрелу коју је Баво на њега пустио. Он је тиме допустио да се отров разлије по његовој души и да је отрује. Почетника који се предао скитању треба сматрати неспособним за монашки живот и благовремено удаљити из манастира. Монах који се предао скитању изневерио је Бога, савест, монашке завете. За таквог монаха нема ничег светог, сваки па и најподлији поступак, свако безаконје и зло делање он сматра себи дозвољеним, пошто је поробљен и помрачен страшћу љубави према свету, која у себи садржи све страсти. Неопходна је нарочита предострожност према таквом монаху зато што се он неће устручавати да панесе било какво зло обитељи користећи се за то својим непотребним везама из света, да би своје настројење оправдао и спречио сваки покушај обуздавања његове немарности.
48. Све зависи од навика. Ако ослабимо себе, стећи ћемо лоше навике које ће господарити над нама као сурови господар

над робом. Ако причувамо себе стећи ћемо добре навике које ће деловати у нама као благотворно својство природе. Изабери за себе корисно, поучавај се томе: навика ће корисно учинити пријатним. Принудимо себе да би стекли добру навiku трпеливог пребивања у манастиру, напуштајући га само по крајњој нужди, што је могуће мање остајући ван њега и враћајући се што је пре могуће. Предводник монаштва, преподобни Антоније Велики је рекао: „Као што риба које се задрже на сувом пину, тако и монаси општећи са људима из света губе расположење за безмолвије. Као што риба стреми у море, тако смо и ми дужни да стремимо ка својој келији да не бисмо задржавајући се без ње заборавили на унутарње стражење. Од навике пребивања у манастиру лако ћемо прећи на другу још бољу навiku, навiku пребивања у келији. Тада ће нас милосрдни Господ примити у светој навизи пребивања унутар себе.

49. Онај ко држи благоразумно молчаније (ћутање), ко чува поглед и додир, ко избегава посебну наклоност ка ма коме од братије или људи из света, ко се удаљује од привезаности према земаљским стварима, ко избегава слободно обраћање и све што нарушава скромност и побожност, врло брзо ће осетити у себи ону умртвљеност из које возијава живот (II Кор. 4. 10). Напротив, ко се предаје расејаности и не бди над собом, дозвољавајући себи пристрашће и слободно обраћање, никада неће постићи ништа духовно, макар у манастиру провео читаво столеће.
50. Сваки сабрат је обавезан да свакодневно приступа чудотворној икони или светим моштима који се налазе у манастиру. Треба им приступити са три богобојажљива поклона и са усрдном молитвом светима да би нам помогли да монашко поприште пребемо у славу Божју и на спасење душе. Два поклона се праве пре целивања иконе или моштију, а један после. Тако поступају благочестиви монаси у свим манастирима где се налазе свете чудотворне иконе или свете мошти. Монаси се поклањају иконама и моштима обично после јутрења, или после вечерњег правила.

ЗАКЉУЧАК

Монах ће испуњавањем горе наведених правила правилно изградити своје спољашње понашање и тако се научити постојаној богобојажљивости и стражењу над собом. Довевши своје спољно понашање у ред, монах постаје сличан добро одржаваном сасуду (без напрслина) у који је могуће ставити драгоцено миро са уверењем да ће се миро сачувати у целости. А монах који је добро изградио своје навике (понашање) постаје способан за душевно велико делање које се одржава добрим спољ-

ним понашањем. Оно се напротив никакко не може задржати код монаха растројеног у спољном понашању.

Свети Исак Сирин у почетку 56. беседе каже: „Телесно делање претходи душевном као што је и стварање тела Адамовог претходило удахнућу души у њега. Онај који није стекао спољне телесно делање, не може имати ни унутрашње (или душевно); друго се рађа од првог као клас од наог шпечичног зрна. Онај који нема душевног делања липец је духовних дарова. Исти светитељ у 46. беседи каже: „Видео сам многе велике и дивне оце који су се највише од свега старали о стицању добрих осећања и добрих телесних навика. Од тако доброг поретка раба се мир помисли. Много се шта са човеком дешава против његове воље принуђавајући га да изневери циљеве које је сам себи поставио. Када се он не би непрестано трудио, онда дуго времена не би могао доћи к себи и наћи своје ратије мирно настројење”. У 89-ој беседи каже: „У присуству ближњих чувај себе у страху Божјем; поступај тако да користиш и себи и њима, зато што душа често са себе збацује узду стражења под изговором љубави. Избегавај разговоре јер они нису увек корисни. У друштву претпостави ћутање, јер оно унапред чува од многих душевних озледа. Чувај поглед више него стомак, јер је борба која се води са собом лакша од оне која долази споља. Не веруј, брате да унутарње помисли могу бити задржане без претходног довођења тела у добро и благочестиво устројство. Плаши се више од ружних навика неголи од демона”. Када је свети Василије Велики стигао у Антиохију, тада га је философ Ливаније (учитељ антиохијске школе и школски друг св. Василија још из Атине), замолио да поучи своје младе слушаоце. Св. Василије је то учинио. Казао им је да чувају чистоту душе и тела и дао им подробна правила за спољашње понашање: заповедио је да имају ход кротак, глас умерен, реч учтиву, храну просту и нижу; пред старима да ћуте, да мудре слушају, да се старешинама покоравају, да према себи равнима и мањима имају нелицемерну љубав, да се клоне од рђавих, страсних и радозналих људи, да мало говоре а више размишљају, да не буду лакомислени у разговору, да не причају много, да се не подсмевају, да се стрпљивошћу украшавају; (да са поквареним женама не разговарају, да очима гледају доле а дугом горе, да избегавају препирке, да не траже положаје, да славу овога свега сматрају ништавном; када добро чине другима да очекују плату од Бога и вечну награду од Христа Исуса Господа нашег).

м. Свети Василије дао је младима поуку која се у највећој мери односи на спољашње понашање знајући да се пристojност неодложно преноси са тела на душу и да добро понашање тела веома брзо доводи у ред и душу.

О дрскости, тј. смелости у обраћању (претераној слободи)

Посебну пажњу треба обратити на одвикавање од слободе у обраћању, толико олобраваче и толико цењене у свету. У наше време многи навикнувши на слободно обраћање у светском животу настављају га и у манастиру, а други се после ступања у манастир траже да стекну ту слободу, налазећи у томе нешто посебно привлачно. Штетне последице слободног обраћање не примећују се при расејаности, непажња на себе при непрестаном деловању безбројних саблазна, али за монаха оно је погубно. Свети оци строго говоре против слободног обраћање, које називају дрскошћу. Једном се преподобном Агатону, који се међу оцима египатског скита одликовао особитим даром расуђивања, припао брат и упита га: „Намеран сам живети са братијом, реци ми како да живим са њима?” Старац је одговорио: „Сво време твог живљења са њима проводи као првог дана свог доласка. Током целог живота држи се туђиновања (тј. сматрај себе за туђина и дошљака а не за житеља и члана обитељи), и не дозвољавај себи слободно обраћање (дрскост). Ава Макарије, који се ту задесио питао је: „Какав значај има дрскост (слободно обраћање)?” Старац је одговорио: „Дрскост је слична великој врућини напред које сви беже и од које вену плодови на дрвету.” Ава Макарије је на то казао: „Зар је толико штетна дрскост? Ава Агатон је одговорио: „Нема горе страсти од дрскости. Она је родитељка ових страсти. Подвижник је нужен да се уздржава од слободе у обраћању.”

Преподобни ава Доротеј, наводећи те речи св. Агатона, у једној од својих поука говори: „Веома је добро и веома разумно старац назвао дрскост матером свих страсти. Она је њихова мати зато што изгони страх Божји из душе. Ако се страхом Господњим овако уклања од зла (Прич. 15, 24), онда је несумњиво овако зло тамо где нема страха Божјег. Дрскост се пројављује различито: може се изразити и речима, и покретима тела, и једним погледом. Од дрскости се прелази на празнословље, на разговоре о светским стварима и на шале које изазивају неристојан смех. Дрскошћу се сматра то када се неко обраћа ближњем без потребе, или када неко према ближњем пружа руку с намером да га прекине у речи или смеху, затим када дозвољава себи да нешто отима из руку ближњег или га додирује, и када дозвољава себи да бестидно гледа на ближњег. Све се то сматра дрскошћу и јавља се због тога што човек у души нема страха Божјег. Из таквог стања се постепено може доћи до потпуног нерада на себи. Због тога је Бог дајући заповести (из који се састоји закон Мојсијев) рекао: „Благочестиви постаните синови Израилеви” (III књига Мојсијева 15, 31). Без богобојажливости није могуће ни истинско богопоштовање нити држање заповести.”

Дрским поступком некада се показују преступничке помисли и намере срца. Када је Јуда искаримотски већ уговорио са синедрионом издају Господа, после тога је бестидно сео за трпезу на Тајној вечери са осталим апостолима и није се усудивао да пружи руку према суду са сољу и да узме со заједно са Учитељем и Господом својим. На тај поступак, наизглед мало важан, Господ је указао као на знамење изданика (Мт. 26, 23).

Слободно обраћање се често јавља из побуде човекоугодништва, двојелућности, од слабости карактера и воље. Одвраћајући од узрока слободног обраћања преподобни Варсапуфије Велики и његов ученик Јован Пророк говоре: „Стегни чврстину и она ће од тебе удаљити слободу у обраћању ближњима која је за човека узрок свих зала (одговор 256). Ако хоћеш да се избавиш од срамних страсти, никоме се не обраћај слободно, поготово не онима којима је твоје срце наклонено из страсти похоте. Кроз то ослободићеш се и од сујете; јер сујету прати човекоугодништво, а са човекоугоднишвом иде слободно обраћање, а слободно обраћање, односно смелост је мајка свих страсти. Уклањај се од смелости као од смрти. За све је очигледно и схватљиво да слободно обраћање веома лако и често прелази у највећу дрскост и напост, бива узрок забаве и гнева, злопамћења; но није овима јасно и схватљиво да се од слободног обраћања разгоревала силна блудна страст. Нека то зна возљубљена братија која ступа на невидљиво поприште мучеништва и који су се прихватили борбе са страстима тела и духа, с тим да би их Божјом благодаћу која поспешује напоре подвижника победили и да би он за ту победу стекао венац спасења из руке Христове. Уопште треба казати да монах подлеже сасвим другим законима него мирски човек и зато му је потребно најпажљивије стражење над собом у непрестаној опрезности и сталној неповерљивости према своме уму, срцу и телу. Монаха можемо упоредити са цветом наранџе, док је мирјанин сличан пољском цвету. Немогуће је у пољу срести такве прекрасне и драгоцене цветове какви се срећу у врту наранџи, јер наранџини цветови изискују посебно надгледање, не подносе непогоде, а повређују се чак и при најмањим захлађењем ваздуха, док пољски цветови не исказују никакво старање нити надгледање, расту на слободи и добро подносе ваздушне промене. Сви свети оци заповедаху монасима најстрожије стражење над собом и најстроже чување себе. Од најнезнатније спољне околности може за монаха изнићи највеће искушење и сам пад. Од једног неопрезног додира, од наизглед безначајног погледа како је посведочено небројаним оштитима, тренутно се у монаху мења његово душевно расположење, мир срца и сам начин мишљења. Над собом треба мотрити и чувати се. Винис пута помињани преподобни Агатон је говорио: „Без највећег стражења над собом, немогуће је успети ни у једној добродетели.”

Почетници који ступају у манастир од самог почетка су дужни да сву своју пажњу усмере на стицање благочестивог понашања и добрих навика, да их изучавају и да се најбрижљивије старају да их задобију макар и кроз велики напор.

Добре навике с трудом стечене у младости прелазе у својство природе и свуда прате онога који их је стекао. Ко је оградио себе dobrим телесним навикама може прикупљати душевно богатство са добром надом, да ће оно бити сачувано у потпуности будући одсвуд заштићено dobrим телесним навикама. На супрот томе лоше навике могу и за најкраће време упропастити сво душевно богатство, прикупљено током дугог времена, сабирано кроз напоран подвиг, па због изгубљеног здравља и снаге поново скупљање тога богатства постаје већ крајње тешко. Нарочити узрок таквих душевних беда је навика слободног обраћања коју раба и са којом је сједињена навика честог изласка из манастира и келије. Браћо, молимо Господа, сјединијући са молитвом у сопствени труд, да би нас извео на пут благочешћа који је он сам заповедио и да „постави стражу“ како пред устима нашим (Пс. 140, 3), тако и пред нашим целим телом и свим чулима која, ако се не чувају, постају отворена врата за грех који кроз њих улази у душу и убија је. Амин.

*Поучку Св. Василија наводимо у широј верзији него што је у оригиналу. Превод смо узели од аге Јустина из јануарског житија ст. 38—39.

САВЕТИ О ДУШЕВНОМ ДЕЛАЊУ МОНАХА

— Душевно делање је својствено човеку и представља његово неотуђиво наслеђе.

Човек не може бити без мисли и осећања. Мисли и осећања су знак живота човековог. Ако би се они ма за које време прекидали, било би то такође и прекидање његовог живота, човековог постојања.

Живот се не прекида ни за трен: и ум не прекида ни за трен да раба мисли, а такође и срце ни за минут не престаје да раба осећања. Души је својствено непрестано занимање, односно активност. Дати души богоугодно занимање је стална обавеза свакога ко ступа у манастир. Такво занимање је од св. отаца названо душевним делањем, умним подвигом, чувањем ума, трезвеношћу, пажњом, чувањем срца. Као што је после стварања тела не дуго за њим била у њега удахнута и душа тако бива и са почетницима након испуњења правила о спољашњем делању душе. Као што душа оживљује тело, тако се богоугодним душевним делањем оживљује благочестиво спољашње понашање. Без душе тело је мртво и, напуштено од ње оно се почиње распадати и одавати из себе смрад, тако да и спољашње побожно понашање без благочестивог усмерења и делатности душе, прво се лишава духовног плода, а потом се заражује сујетом, самомњењем, лицемерством, човекоугодништвом и другим погубним, тешко уочљивим и неухватљивим душевним страстима. Душевне страсти веома перфидно расту и јачају под маском ополасније побожности када она није падахнута истинским благочешћем. Човек који се задовољава спољашњом побожношћу неприметно прелази од побожности ка притворству, односно умишљености. Притворство будући блиско ослепелом овету привлачи на себе похвалу, уважавање и поверење људи, монаха скреће са његовог пута, припремајући му земаљске и телесне угодности.

Када на тај начин притворство очини свога делатеља тада он, видећи са једне стране своју добит а са друге стране невоље и гоњење од света (којима се подвргавају честити подвижници благочешћа), труди се да све више напредује у притворству и човекоугодништву. Потпуни успех у притворству образује фарисеја који се придржава убитачног слова закона, одбацујући тиме животни дух закона. Макар и непрестано говорио о Богу и врлини, фарисеј је потпуно туђ и добродетелни. Он је решен и спреман на свако зло дело, па сваки ниоки поступак само да би угодио своме самољубљу. Такав је пут и плод природе. Душа не може пребивати без непрестаног занимања, ако јој не омогућимо богоугодно делање, она ће се тада непрестано бавити мислима и осећањима која се ређају у њој самој. Тако ће она увећати свој пад развијајући у себи лажни зло којима је већ заражена.

На време треба припазити да се не постане фарисеј и да због тренутних преимунстава и људских похвала не будемо лишени спасења и вечног блаженства. Срце је наше слабо и оно се веома лако може заразити пороком прикривеним лепо украшеном маском. Мере предострожности против фарисејства предузима онај ко се при ступању у манастир потруди да се без оклевања прихвати правилног душевног делања.

Из тога што ум непрестано раба мисли а срце осећања очигледно је и делање које је монах обавезан да да својој души. Ум треба усмерити на бављење богоугодним мислима, а срце на богоугодна осећања. Потребно је уосталом да ум и срце у себе приме и усвоје Еванђеље.

Као помоћ ојој који жели да стекне спасоносно душевно делање предлагемо ове савете узете из Светог писма и отачких списа.

Са руског превели црногорка браћа монах Давид и искушеник Слободан

* Оне који се претварају као добродетелни и споља се показују у овчијој кожи, а уствари су, унутра, у суштини (у унутрашњем човеку), нешто сасвим друго, и који су испуњени сваком неправдом, и љути зависти, суровости и злосрамних страсти, — њих као такве многи сматрају за светитеље и бестрасне. Самим тим они показују да својим неочигледним душевним оком нису у стању да такве људе препознају по њиховим изјављивањима. А за разлику од тога, оне који пребивају у богобојажљивости, врлини и простоти срца, такве оне истински свете људе пренебрегавају као обичне, не придајући им никаквог значаја, прсирју их не рачунајући их ни у шта. Такви говорљивог и сујетног признају за учитеља сматрајући га духовним, а олога који је ћутљив и који се уздржава од празнословља проглашавају за незналицу и мутавка. Високоумни и заражени ђаволском гордошћу одвраћају се од оних који говоре Духом Светим, као од високоумног и гордог и не само да не бивају ганути њиховим речима, него пак бивају ужаснути и саблажњени од њих. На супрот томе они веома хвале и цене красноречивог, који говори од своје учености или по телесном мудровању и, који тако даже против свога спасења.

(Преподобни Симеон Нови Богослов — Гл. 70, 71—72).

лична библиотека
Арх. Наум

МАНАСТИР ВИСОКИ ДЕЧАНИ

„Ево место изабрано за храм Богу...”

„... И тако подиравши се господи Краљ са преосвећеним и неколицином своје властеле, пође тражити такво место, на коме ће се сазидати храм. И ходећи набоше равно место на обали реке зване Бистрице, и видећи господи мој рече:

„Ево место изабрано за храм Богу!”

... и пошто су ту учинили свеноћна пјенија и молбе и означили место, узе господи краљ у своју руку угаци камен и подиравши очи своје ка висини, рече:

„Боже, призири са висине милосрдним својим оком и посепи почетак овога светог храма Твога и утврди ово моје рукоположење”.

... и тако положи камен руком својом и нарекоше га храм Господњи на име празника Вазнесења Господњег, звано место славно ДЕЧАНИ...

Овим речима Данилов ученик почиње своју Повест о Дечанском манастиру и његовом христољубивом ктитору Стефану краљу названом Дечански, који „ваљуби Христа истишном љубављу, и Овоме хотећи на крају живота свога послужити истинитом вером”, сазда храм Богу.

Тако је уз Бистрицу, под стрмим обронцима Проклетија, „у месту дивном и шумовитом, на топленом водама”, поникао манастир Христа Спаса, највеличанственија задужбина богатог немањинског духовног и градитељског наслеђа, у чије је мермерне зидове, велелепне фреске и скулптуре дубоко уткано и занавск похрањено готово целокупно историјско памћење и духовни идентитет нашег народа. Нису без разлога многи ходочасници, путописци, освајачи и војсковође остајали редовито без даха у неом страхопоштовању пред достојанственим и стаменим обрисима дечанског храма, пред сномеником и заштитом једног поколења које је себе заувек обесмртило тиме што је вечно представило пролазном и небеско овоземаљском. Ако су Косово и Метохија Света Земља Срба, Дечани су онда његов Сион. Вековима су се проливале крв мученичка и сузе покајничке пред овим српским зидом плача, изливали се вапаји и уздаси поробљеног Србља, а под окриљем Краљевог живота свијали су се невољници тражећи утеху своје болу. Витки сводови храма остали су и заувек ће бити место тихе сесте за прохујалим временом царства, али и стеништа утешне наде у свесрпско покајање, пренород и истинску слободу. Оту-

да Дечани нису само обична грађевина, већ и живи знак и завет Богу. Свети Краљ је у дечанском разнобојном мермеру оваплотио и узигао духовни путоказ своме народу који у својој историјској одисеји крајње исходиште може наћи и једино налази у храму, под окриљем Господа Сведржитеља, у очрковљењу и обожењу.

Манастир Високи Дечани 1335.

Историја дечанског манастира бурна је, као и уосталом, и цела историја српског народа. Почиње у времену процвата и постепеног заласка српске средњовековне државе, потом зарања у мрак петовековног турског ропства, великих мученичких страдања и наставља се кроз крваве голготе последњих ратова све до данашњег, ни по чему мање тепог и искушењима бременитог времена. Али, вратимо се почетку: Даниловом ученику, Цамблаковом житију и старим летописима који описују изградњу манастира.

Утемељивши храм, благочестиви краљ Стефан Урош III са архиепископом Данилом, сабрао је у Дечане велики број мајстора и каменорезаца, већином из Приморја. Архиепископ је надгледао радове, а и сам владар је често боравио у близини у својој поносници на белајским стрминама одакле је могао да посматра градњу задужбине. За протомајстора краљ је изабрао уметног фрањевца Виту из „Котора, краљева града“, а њему су помагали и мајстор Борбе са браћом Добросавом и Николом, који су своју градитељску вештину окушали на многим црквама у Србији. И тако стадоше зидати. Најпре је био

изграђен манастирски зид са кулама и високим ширгом, са звоником над улазном капијом. Сам храм беше започет 1327. г. и грађен је пуних осам година, до 1335. Унаоколо Спаситељевог храма постепено су почели да нигу конаци, монашка трпезарија, пекара и болница, једна од најстаријих у Србији. „И пошто су се зидови храма подигли и поставили достохвални стубови, христољубиви господин Краљ, видећи да ово напредује радовање се као што се радовао и цар Соломон, чинећи храм Вишњем.“ Овако своју реч завршава летописац и узвисује Дечане над свим дотадашњим храмовима поредећи га са дрвеним јерусалимским храмом.

Лепотом разнобојног мермера, пространошћу и висином Високи Дечани су, заиста, превазишли све цркве у Србији. Они и данас, после више од шест векова, плене поглед и изазивају усхићење блеском својих мермерних фасада, богатим рељефним украсима, озбиљним линијама сивих оловних кровова, који наткриљују степенасто уздигнуте сводове храма. Јасно рапшчлањеним масама остварена је монументалност грађевине чији кровни венци у степенастом ритму узводе поглед ка врху куполе, као идејном врхунцу васељене. За разлику од до тада уобичајених фасада рађених по византијском узор у комбинацији камена и опеке, црква дечанског манастира обложена је редовима кристално белих и окерно румених мермерних тесаника. Занимљиво је, отуда приметити, да сам храм својим архитектонским облицима, као и обрадом материјала у великој мери одступа од стереотипних градитељских канона који су тада преовладавали у византијском културном кругу. Шта више, дечанска уметничка остварења представљају врхунац једног одважног и надареног оригиналног прожимања уметничких традиција православног Истока и латинског Запада, што је приметно још и кад рашијих немањихких цркава Рашке школе. Ова чињеница нам открива једну веома занимљиву особину Срба тога времена. „Они су умели вешто да искористе највиша достигнућа у домену развитка друштвеног, државног, институционалног, културног и уметничког живота суседних народа са старијом цивилизацијском традицијом, — да их међусобно укрсте, оплоде и да их прилагоде својим сопственим животним потребама — стварајући тако, живи мост између Истока, оличеног у Византији и Запада.“ Унутрашњост храма је подељена на два дела: припрату, која својим високим сводовима почива на четири монолитна мермерна стуба и главни део, у облику петобродне базилике са кубетом. Поред главног храма у наосу, у побочним бродовима смештене су две капеле посвећене Св. Димитрију и Св. Николу.

У Дечанима посебан утисак оставља богато рапшчлањена фасада храма са раскошно декоративном пластиком, која украшава, портале, прозоре, колзопе и капителе стубова. Сви ови елементи са видним западним утицајем вешто су уобличени у маниру локалних традиција и уметничког укуса православног

Истока. Иако је клесарско умеће неговано у српској уметности још од XIII века, у дечанској цркви, оно је доживело свој врхунац, како по квалитету обраде камена, тако и по тематској разноврсности. Избор тема уметници су налазили у богатој хришћанској, али и античкој симболици ликовних алузија и знакова.

Свети Краљ Стефан и архиепископ Данило нису, нажалост, доживели да виде ову задужбину завршену, пошто, након битке на Велбужду 1330. г., а на подстицај незадовољне и похлепне властеле, долази до сукоба између младог престолонаследника Душана и његовог оца. Стари краљ бива заточен у тврдом граду Звечанима, где убрзо, 1331. г. умире насилном смрћу. Радове на цркви и манастиру наставља нови владар Душан који је убрзо и крунисан за првог српског цара. Он проналази веште сликаре, који су до средине века живописали цели храм. Фреске је тешко сагледати, а још теже избројати због висина и даљина које оку измичу. Има их преко хиљаду и на њима је приказано око десет хиљада разних ликова. Од куполе као средишње тачке, одакле бди озбиљни поглед Творца васељене, развија се неколико десетина сликарских циклуса који покривају историју Старог и Новог Завета, Дела Апостолских, повести из апокрифних списа, агиографске књижевности и историје Цркве. Својом богатом паративношћу коју динамички још више наглашава необична игра сенки и пригушене светлости, дечанске фреске остварују намеру нама непознатих мајстора да створе атмосферу у којој се прожимају небеска и земаљска црква, вечност и историја. Својим умећем и оригиналношћу ти сликари названи „грчким“, отимају се свакој стилској класификацији. Они успевају да вешто обједине најсветлије традиције класицизма династије Палеолога и домаћег српског сликарства са почетка XIV века. У Цариграду замореном и исцрпљеном грађанским ратовима, у тим годинама није било важнијих грађитељских остварења, нити су се из старе престонице могли наметати неки нови уметнички трендови. Зато су Дечани, с правом, највећа сачувана и најзначајнија ризница црквеног сликарства са средине XIV века, без обзира на све своје недостатке и ограничења. На зидовима дечанског храма, у готово бескрајном паративном низу, смењују се ликови не само светитеља, мученика и преподобних, већ и мноштво изразито овоземаљских судбина грешника, болесника, блудника и просјака, који нам непосредно дочаравају слику свакодневног живота у Србији тога времена. Читава је то „Библија сиромашних“, катихизис у слици и боји који је чинио снажан утисак на душу средњовековног човека, тако пријемчивог на ликовни израз.

Још и пре завршетка свих грађитељских и занатских радова у манастиру се почело окупљати и монашко братство. На зидовима цркве остали су нам многобројни историјски портрети, међу којима су и ликови прве двојице игумана дечанске

обитељи: кир Арсенија и Данила. Од тада па све до данас, монашки живот у манастиру има непрекинут континуитет. Царским хрисовуљама манастиру су дате и велике привилегије, као и имања, на ширем подручју између Псћи и Призрена, посебно у околини самог манастира и села Велика Хоча код Ораховца, где се све до данас налазе манастирски виноградни, које је, по предању засадио сам Свети Краљ. Манастир је имао своје богате покровитеље од којих неки и данас почивају у припрати храма. Стари летописи нам говоре да су се после мученичке смрти и потреба краља Стефана почела дешавати многобројна чуда и исцељења на његовом гробу. Зато, монаси „учинивши свеноћна бдсница и молитве многе, отворише гроб Краља и набоше чесне мошти његове целе и нетљене и миомирисом обагрене.“ Од тада, култ „красника дечанског“ проширен је и негован, а живот у који су његове чесне мошти похрањене, постао је место утехе, исцељења и сваковрсне помоћи многим невољницима, страдалним и болесним кроз све ове векове. Није било никога ко пред овом светињом није осетио најдубље поштовање, па чак и најкрвожеднији варвари, какав беше Татар хан, који пожеле да цркву претвори у памију, устукну у страху када св. Краљ учини чудо и један лав са западне фасаде на месту уби имама који се спремаше да клања намаз. Колико ли је само других знавих и незнатих чудеса светитеља тешко је избројати, али сама чињеница да храм никада није разаран у вртлогу бурних историјских кретања на земљи косовској, уверљиво сведочи о сити благодатне заштите Светитеља. И данас не само православни већ и припадници латинске и исламске вере са највећим поштовањем притичу моштима Св. Краља, у храм, који сматрају и за своју властиту светињу.

Први период историје манастира завршава се Косовском битком, после које је дошло до пресудних промена на целом подручју српског царства. Када је кнегиња Милица, већ као монахиња Евгенија 1397. г. походила Дечане заједно са својом децом, нашла је манастир спаљен и опљачкан од Турака. Сам храм није претрпео штету, мада је био похаран, тако да Милица обнавља стари полијелеј који је био општећен, заменивши општећене делове новим, скованим, по предању, од оружја косовских витезова. Кнегиња је том приликом издала и повељу којом су манастиру враћена отага имања. Долазили су тешки дани. Над Дечанима су се навалијали мрачни облаци страдања и патње. У периоду који почиње после Косовске битке, историја манастира сачувана је у фрагментима и може се само делимично реконструисати на основу појединих рукописних записа на маргинама старих књига сачуваних у богатој дечанској библиотеци, понеком стидљивом графиту на зидовима цркве или у путописима путника намерника који све ребе навраћаху у ове крајеве.

У XV веку, за време чувеног дечанског игумана и књижевног надареног агиографа Григорија Цамблака, у манастиру је

деловала монашка школа и манастир је, као уосталом и други манастири који су преживели пустошења, био важно жариште духовног образовања и народног просветитељства у тешким условима исламске репресије над свим што је носило православно хришћанско обележје. Манастир се много чешће спомиње у наредном XVI веку. То је период значајне уметничке делатности у манастиру, посебно у другој половини века. Из 1565. г. у манастирској ризници остао је велики дуборезни крст који је рађен по наруџби старца Нестора и братије манастира. У времену које следи у Дечанима, као и на ширем подручју Јужне Србије делује чувени сликар „расоноша“ Лонгин, са братом манастира, који је за собом оставио већи број изузетно вредних икона као и прелепи иконостасни крст осликан 1594. г. И поред тешких услова живота у времену турског ropcтвa, дечански монаси су се трудили да развијају духовне и интелектуалне делатности у манастиру. Неговане су старе иконописачке традиције, али са приметно скромнијом сликарском вештином и лепотом израза. Период опште националне и цивилизацијске декаде није снажно се одражавао и на духовни живот и уметничко стваралаштво. У полумрачним скрипторијама манастира и пустињским келијама на белајским стрмицама преписиване су старе рукописне књиге из XIII и XIV века; еванђеља, српско-словенски преводи светоотачких дела са старогрчког језика, као и богослужбене књиге. Као и сви монаси тога времена, дечански калуђери брижљиво су неговали писану реч, сакупљали и сами писали књиге. Попут хиландарског старца Исаије, који преводио „Небеску јерархију“ Дионисија Ареопагита у преломно време Маричке битке и турских продора на Балкан, и дечански монаси су се против све већег незнања и затирања духовног и националног идентитета српског народа борили писаном речју и иконописањем. У тим, мада ограниченим и осиромашеним оквирима стваралачког рада, наши су манастири наставили древне духовне и националне традиције предковског периода. У ropcтвy распети стваралачки дух нашег народа сродно се и некако уздицао у зидове храмова, чекајући, ваљда, неко боље време да настави оно што већ давно беше започето. У дечанском манастиру и у то тешко време настављена су стара предања монашког живота, како општежитељног у манастиру, тако и отшелничког у оближњим испосницама, које и данас стражаре као орловска гнезда на литицама изнад захуктале Би-стрице дечанске. Ипак у поређењу са ранијим периодом, број монаха је био у сталном опадању, посебно због све тежих услова живота.

У наредна три века живот у манастиру био је стално изложен злудим самовољним и похлепним турских спахија, али и полудивљих Арбанаса који су се са планина спуштали у долину ради пљачке и насиља. Колико су само пута богата дечанска ризница и старе књиге сакриване по подручјима и пећинама у околини, да би се, сто, све до данас сачувале као живи све-

док неугасивог духовног живота у манастиру који је у та смутна времена чувала тек шачица убогих калуђера. До озбиљније обнове Дечана долази око 1764. г. када у манастир долази јеромонах хаџи Данило, родом из Папштровића, који је управљао дечанском обитељи пуних четрдесет година, готово све до своје стодвадесете године живота. Манастир је био затекао скоро опустео, пирг порушен, без околних зидова и конака, а од братства напao је само једног јединог свештеника. Хаџи Данило је подигао нову ограду око манастира, и неколико нових зграда. Убрзо се повећао и број братије. Захваљујући све већој помоћи из свих српских земаља у XIX веку долази до значајних грађитељских потхвата. 1836. г. Милош Обреновић гради велики конак са тремом и дрвеним стубовима, звали „Милошев конак“, обнавља се „архимандритија“ и старије зграде; две капеле у храму почетком века добијају и нове дрвене иконостасе које су израдили дебарски дуборесци. Из средине XIX века сачуван је један занимљив путописни извештај о манастиру из пера руског путописца Гилфердинга, који детаљно описује изглед манастира, али и тешке услове живота у њему. Манастирској братији су готово свакодневно досађивале групе необузданих Арбанаса, које би враћајући се са својих поља, навраћали у Дечане и гостили се и напијали на трошак монаха. Често су приликом свадбених славља узимали и шарене бродатне црквене одежде, у које су облачили невесту, и тако накићени јахали би по манастирском имању исцрпљујући до немоглости коње, које су исто тако „позајмили“ из манастирских штала. Онога који би покушао да им одбије гостопримство одмах би „почастили“ неколицином куршума, у најбољем случају. Братија је по целој Србији, па и даље прикупљала помоћ и прилоге за манастир. Једино су тако успевали да остану јер се број српског становништва, након великих сеоба на север, тако смањило да је средином века манастирску парохију чинило само једанаест домова. Кнез Александар Карађорђевић је у то време богато обдарио обитељ Св. Краља Стефана и покrio прву оловом, а у манастиру обновио неке зграде.

Тако наша прича полако улази у оквире новије, нама савремене историје, у којој манастир заједно са многострадалним косовометохијским народом пролази страдања балканских и два светска рата, дочекује ослобођење од турског ropcтвa, али доживљава и нови егзодус хиљада Срба у послератном периоду албанског аутономашког терора. Али, као и до сада, у временима када је било најтеже, увек се нађе у пенелу запретена понека искрица живота која се распламса, те заживи опет дечанско братство новим полетом. Сви смо данас сведоци једне нове обнове монашког живота у манастиру. Много је нових, младих лица у стасидијама храма, ујурбаних корака по старим ходишцима и трему. Све је почело у марту месецу 1992. г. када је један део братства манастира Црне Реке, по благовременом његовом преосвештештва Епископа рашко-призренског го-

сподина Артемија, иначе духовника братства, прешао у Дечане да обнови у њему монашки живот. Из мале, али младалачким ентузијазмом набујале Црне Реке богато се излио полет духовне обнове и у дечанску обитељ. У току прве године свог живота у манастиру, под руководством игумана Теодосија, братство је данас нарасло већ на седамнаест чланова. Већ самим доласком у манастир видне су промене. Богослужење са свакодневном божанском литургијом духовно је средиште око кога се одвија сав монашки живот. Службе дуге, смерне, монашке...; умирни мирис моштију, тамјана, воштаница и уља из неугасивих кандила напуња атмосферу храма молитвеним полетом. Исти замах радости преноси се на сва послушања, на поучна чтења у монашкој трпезарији, на дуборезачку и свећарску радионицу, пекарну, кухињу и башту. Манастирска економи-

Ново дечанско братство

ја готово да покрива све потребе братства. Стари конаци су преуређени, а управо се завршавају и радови на винарији у Великој Хочи. Ова обнова обитељи Св. Краља веома је значајан показатељ неке дубоко унутрашње, живе и динамичне духовне физиономије једног манастира, који у време најпретомнијих историјских искушења даје свој активни допринос кроз служење Богу, нашој вери и православној наци не само код нас већ и шире. Осствивши значај те богомдане мисије дечанске обитељи, приликом своје недавне посете манастиру, сам Васељенски Патријарх Вартоломеј, назвао је манастир „Похвалом Православља“.

* * *

... „Када му прилазите, пише један путник, из далека узлеће његово куће над зеленилом, а када му се приђе ближе и уђе на капију кроз бедеме, оно се исправља и диже некако још више него што јесте све што се дуже посматра, ваљда зато што га сјај старог и као месо млечно руменог мрамора вечно чини живим, као да дише и промиње се...“ Утоњу у столетне шуме кестена и високих борова храм као да се лиже да премости својом висином онај бездан што небо од земље дели, да вазнесе земно и пролазно ка вечном, да свуче небо на земљу из које је поникао... Као неки вагај сетне радости, душе српске..., мученичке...

писао С. М. Д.

МОНАШКИ ЖИВОТ У МОНАСТИРУ ЦРНА РЕКА (наставак из I броја)

Према у житијама сачуваним подацима, монаштво се у Црној Речи заснива око Св. Јоаникија Девичкога (манастир је вероватно, подигнут раније). Након дугог подвига, са благодатним даровима и искуством у духовном животу, он руководи неколицином ученика. Они формирају малу монашку заједницу (киновију). Пре тога, ово је било станиште, углавном, отшелника исихаста. Претпоставља се да је ту неко време тиховао и Св. Јефрем, патријарх српски. Већ, дакле, од тог раног средњег вијека, монашки живот, са свим својим предањем и плодовима тиња у духовно неутасивом кандилу манастира Црна Река.

Заштићен непроходним шумама и стрмим литицама, дубоко повучен у кланцу реке чувао је непарушиви мир и пружао сигурност онима који су боравили у њему. Мистика његове леђинске цркве смештена у окомитој стени, спокој монашких келија осветљених само трацима светла које продира кроз уске прозорчиће, склад дрвених степеница и таваница и њихов сусрет са каменом орнаментиком пећине, и данас одушевљава посетиоца. Надасве благодат места, освећеног молитвама светих Божијих угодника, и мошти (моћи) св. Петра Кориншкога, приличиле су одувек људе жељне духовне утехе.

У дугим вековима турског ропства овај манастир је био и једина потпора и охрабрње потлаченом српском народу овога краја у очувању својег духовног и етничког идентитета. У 18. вијеку паљен је од Турака, о чему сведочи полусрушена припрата са нагорелим гредама и загарављеним фрескама. Већином, ту су живела два или три калуђера, који су држали службу, бдења, вршили молитве за народ и болесне, крптавали и читали парастосе. Овде, као на нешто сигурније место, склањају се повремено и мошти српских светитеља, да би се сачувале од уништења, и атарјанске похаре. Тако се у 17. веку на краће време доносе мошти св. Евстатија архиепископа српског, а у 18. веку и св. краља Стефана Првовенчаног, док мошти св. Петра Коринскога ту трајно остају.

Велику културну и уметничку вредност представља и фрескосликарство Црне Реке. Настало је у 16. веку трудом нашег познатог сликара Лонгина. Истичу се низови подвижника на левом зиду и светих ратника на десном и карактеристично за Лонгина док се св. апостоли Петар и Павле сликају десно од улаза, а успела композиција Успенија са апостолима и Христом, који узима душу Богородице, изнад врата. Ипак, највреднији радови

су „Благовести“ у олтару и Св. Арханђели на олтарским луковима. Као ктитор у ниши је лик некога Николе, човека из народа, вероватно богатијег сељака или трговца, што се може закључити по његовој скромнијој одећи.

Архитектонски склоп манастира непромењен је од првобитног, сем што је на другој обали 1898. године изграђен нови конак. Озидао га је, како пише на каменој плочи, татор и игуман манастира Јеротије.

У овим временима манастиром повремено управљају и свештеници, да би поново монашки оживио тридесетих година овога века, када је у њему старешина јеромонах Атанасије. Заједно са њим живео је овде и монах Рафаило (у великој схими Гаврило), чији је живот потом везан за Горњу испосницу у Студеници. Прави монах и подвижник он и овде живи у труду, бдењу и постовима угледајући се у свему на свете оце. Још се називају остаци моста, којег је он изградио вукнући камење са околних стрмени. Тако је направио себи пут до пећине где је боравио у молитвеном миру. Старешина га је, вероватно да би пробао његову смиреност и послушност, терао икад зими да сече у шуми дрва и ложи пећ у соби отворених прозора. Он је све то без поговора извршавао.

За време другог рата манастир је опустео. Чували су га Срби и муслимани из околине, а највише св. Петар Коришки. Неки дечак муслиман покушао је украсти драгоцености из цркве али су се врата за њим затворила. Није успео да изађе све док није оставио украдено и побегао.

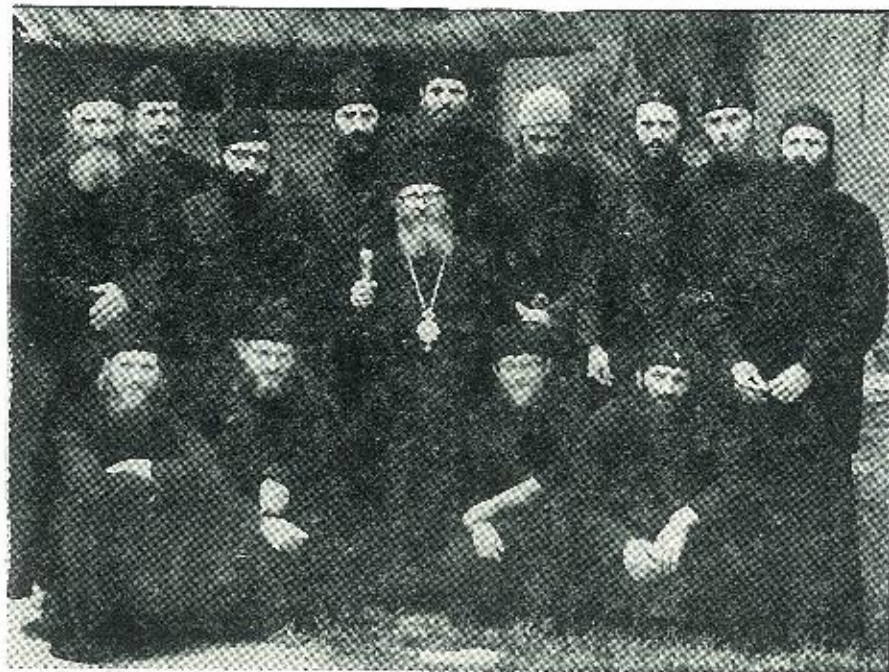
Након рата манастир поново добија становнике, искушенице из манастира Сопотана и о. Доситеја, доскорашњег духовника манастира Жича. Остају неколико година и запамћени су по марљивости и побожности. Вратиле су се у Сопотане и тамо постале монахиње Теодора и Серафима.

После њих долази о. Мирон, пастир и духовник у временима тешким за Цркву и Српство. Држао је парохију и трудио се на њиви Господњој. Својом смрћу као да је потврдио речи ове молитве, „Дај ми Господе да познам кончину моју.“ Нашли су га сусједи у постели, обувеног у чисте чарапе, лица окренутог ка истоку са свешћом у рукама и иконом изнад главе.

Следећи становници кратко су били о. Саво Кривокућа са две монахиње а иза њега о. Саво Чанчаревић. Они су, такође, по својим моћима допринели да се манастир одржи и напредује. То је, управо, време када Срби масовно одлазе са својих всковних отаџбана из Рашке области. Монаси их опомињу да не продају у бесцење имања муслиманима али њихови савети нису прихваћени, тако да данас у свим селима од Рибарића до Новог Пазара скоро да и нема српских кућа. На жалост, као да смо сами себе прогнали са ових простора и своју постојбину оставили другима.

1978. године у Црну Реку долази о. Артемије Радосављевић са о. Андрејем, но овај други ускоро одлази одавде.

О. Артемије се са живом монашком општежитељном традицијом упознао у Грчкој. Намера му је била да по угледу на таква братства и по светоотачком предању устроји монашку заједницу. Помагало му је у томе и искуство које је стекао уз о. Јустина Поповића, његовог духовника у манастиру Белије, као и благослов и молитве овог светог човека.

Црна Река — пред рођење

Тешкоће на том путу представљали су у првом реду услови, руиниран конак без струје и воде. Читаних пет година реконструирају се зграде и подижу помоћни објекти. У тој обнови и формирању манастирског устројства и живота помаже му и први искушеник, Мирослав у монаштву о. Јустин Стефановић. Касније за искушеника долази, данашњи старешина, о. Николај Николић, и по том сваке године братство се умножава, да би се број попео на 15 људи. Заједнички живот у послушању духовном оцу и старешина, редовне молитве и исповедање, причешћивање и читање духовне литературе учинило је да братство духовно ојача. У Поредак дневног богослужења уврштена је и свакодневна литургија.

Рад на послушањима, кухињи, кројачкој радници, штампари или башти био је сведен на меру у којој не омета молитвено правило, већ позитивно утиче на духовни живот. Обично би се на послушање одлазило ујутро после молитве до 1 или 2 сата послеподне, када би се монаси повлачили у келије. Пос-

тојала су два obroka и послеподневно послужење, када би се заједнички разговарало, саслушала поука или одмерена пнала.

После вечере сви жители манастира скупљали су се на читање духовне литературе. То су била „Житија Светих“ или дела писаца подвижника: св. Јована Лествичника, Исака Сирија, Игњатија Брјанчанинова, Никодима Агиорита, Нила Сорског,...

Поред свих манастирских послушања, онима који су то желели, омогућено је и да студирају и полагају испите на Теолошког факултету. Године 1989. цело братство одлази на ходочашће у Свету Земљу, а често се посещују и оближњи манастири у Србији ради помоћи и сарадње. Многобројни посетиоци и поклоници у манастиру су налазили гостопримство, лепу реч и пријатељски дочек.

Потврда о пуноћи живота у овој монашкој заједници били су и нови млади људи заинтересовани за ступање у братство. То је због скучености простора било омогућено тек када је избором старешине о. Артемија за епископа Рањко-Призренскога, већи дио монаха придружен другим манастирима, а за новог игумана изабран о. Јустин. Он наставља путем свог духовника и одржава успостављени поредак све до свог избора за епископа Тимочкога. Данашњи старешина о. Николај Николић има богато и дуго монашко искуство и његово младо братство већ броји 8 чланова, три монаха и 5 испушеника, одушевљених животом и монашким поретком у овој светој обитељи.

Благослов св. Петра Коришкога, св. Јоаникија Девичкога и осталих Божијих угодника лежи на Манастиру Црна Река и он је био и остаће место молитве, духовне утехе и охрабрења за све који у њој то траже.

Јеромонах Мирон
ман. Зочиште

БЕСЕДЕ

ПОЧНИ ПОНОВО, БИВШИ ЧОВЕЧЕ!

„Човек пеки силажапше из Јерусалима у Јерихон, и западе међу разбојнике, и ови га свукоше и ране му зададоше, па одоше, а њега полумртва оставише.“

Човек је хтео у Јерихон, тамо је имао посла, а сада га ето на путу, крвав, лежи у праштини. Он више и не личи на човека, нико га не би могао препознати. А био је здрав. Хоће ли моћи да настави пут полумртав човек? Да ли ће икада стићи тамо куда је пошао, и хоће ли остварити своје животне планове, којих је свакако имао? Хоће ли имати због чега још икада да му се обрадују његова жена и деца?

Сви смо ми, браћо путници на земљи, као овај човек о коме говораше Спаситељ. Пред svakим стоји његов властити пут од Јерусалима до Јерихона, животни планови и жеље. Али је пут опасан и пун неизвесности. Потребно је проћи заседе разбојника, тесне кланце и мрачне амбисе. Мало је срећних људи који неповређени стигну на крај пута. Међутим, велики је број оних које разбојници премлате и опљачкају, или се сами оклизују у неки понор, одакле се тешко излази.

Ко су ти разбојници и какви су то амбиси који нас ометају на путу? Немамо увек право да се жалимо на друге људе, па ни на демоне, који су главни актери зла у овом свету, а још мање имамо оправдања да се изговарамо на спољашње прилике под којима живимо. „Ви нас можете убити, али нам не можете наудити,“ говорио је Св. Јустин Философ хришћанским мучицима. А Св. Златоуст пише: „Нико не може повредити човека док он сам себе не повреди.“ Наши непријатељи и све наше опасности су у нама. То су наше грешне жеље, погрешна усмерења кроз живот, погрешни циљеви које себи постављамо, рђаве навике а врло често и лоше познавање стварног живота. Дрога, алкохол, разврат, мржња и други пороци више су прекратили људских живота неголи поплаве и земљотреси. Колико порочних људи се налази на самом дну амбиса! Осећају га свим својим бићем! Када човек падне у греховни амбис, ту се и његов пут прекида, падају у воду сви животни планови, јер он умире. Да би ишао даље, мора најпре да изиђе из амбиса, мора да оживи. Тако упропаштен човек неће никоме бити потребан, он је терет себи и другима. Он је постао БИВШИ ЧОВЕК — пропали човек, биће које је раније било човечно, а сада не личи на човека, јер се у пороцима губе црте људскости.

О браћо мила, како је то тежак доживљај када човек падне тако дубоко! Верујем да сте у животу имали среће, па нисте никада додирнули само дно амбиса, али јесте се макар надвиравали над њега. Као што добри хришћани који доживе Бога и блаженство не могу да то искуство опишу нашим језиком, јер је то људско искуство, тако ни осећање пакла, које се јавља када човек падне у понор греха не може да се стави у људске речи. Када пропадне човек на дну амбиса реално схвати и осети где се налази, настаје такво мучење да он на све начине покушава да побегне и из себе самога, јер је и њему мучно да буде са собом, али како да побегне кад осећа да амбис нема ни врха ни дна! Нигде ослонаца за бившег човека! Зар није онда чудно што неко може још и да се љути на њега? Бивши човек је бивше најдостојније пажње и сажаљења, наших суза и помоћи.

Ништа не може тако да сатре, измрцвари и унизи човека као што то од њега чини грех.

Шта да радиш, бивши човече? Хоћеш ли дозволити да пропаднеш до краја па да ти живот остане сасвим бескористан, или ћеш се борити?

Ако нема вере у Бога, узалудна је борба за бившег човека, умреће у овојој несрећи, или ће можда и сам себи одузети овај привремени живот, док је за вечност умро давно, јер је непоношљиво осећање да смо лоши, безвредни и поражени. Када човек то осети, опасно је да буде сам, сам са собом, многи су у таквом стању себи прекинули живот. У праву је онај филозоф који је казао: „Човек не може да живи без повсрења према нечему неразоривом у себи.“ Код бившег човека грех је разорио и опустошио све. Јер грех је неприродан за човека. Он га не може сместити у своју душу и остати жив, нити може сам да се од њега ослободи. То је убедљиво доказао несрећни Јуда Искариотски.

Благо теби ако верујеш у Бога, бивши човече! Вера у Христа неће ти дозволити да пропаднеш. Он има толико љубави према нама да је и страдао за нас. И још рече да није дошао у овај свет због праведника, него због нас грешника, — због мене и тебе, бивши човече. То је Он казао. Ако верујемо у Њега, Он ће увек бити са нама, јер од свога ваплоћења Христос нам је близу, Он је у Цркви својој. Држи се скута његовог као крвоточива жена, која је одмах потом оздравила! Држи се деснице његове, која је придржала ап. Петра када је почео да тоне у море! Јер, где, твоја ранија грешка била је баш у томе што се ниси држао Њега. Ниједан човек на земљи не може сам да победи грех, силе зла јаче су од човека када се човек одвоји од Бога. Вара се сваки човек који мисли да постоји и један тренутак у његовом животу када му Бог није потребан. И ти си се у томе преварио, бивши човече, и зато су те тако смлаћили греси. Но, не очајавај! Када верујеш, ниси сам. Рука Милостивог Самарјанина подићи ће и тебе из прањине и излечиће ти ране. Ти не можеш сам да то учиниш, али вера у Милости-

вог Самарјанина јесте оно неразориво у теби, без чега се, као што рече филозоф, не може живети. Због твоје вере, Христос је твоја снага.

Христос ће поново васпоставити човека у теби.

Зато устани, бивши човече, завапи Христу и **ПОЧНИ ЖИВОТ ИЗНОВА!** Истина, за тебе је болно сазнање да си до сада залудно живео и да си претрпио страпан пораз, али кад имаш веру у Бога онда имаш и храбрости: одсеци од себе тај део живота, одбаци своју прошлост као погрешну — одреци се себе грешнога! Мораш то учинити, јер први корак у новом животу јесте јасно повлачење демаркационе линије између себе и своје грешне, промашене прошлости. И добро пази да се никада не повратиш и не прекорачиш ту линију! Она је за тебе непомерљива мсба, она ту мора вечно да стоји. Почео је нови живот.

Када је човек способан да схвати, а затим да призна и осуди своје грешке, то је већ знак да је сигурним кораком ступио на пут преображаја. А докле год не може да то учини, он је духовно мртав и код њега никакве поправке нема.

Ми смо то, браћо, раније једном учинили, успоставили смо демаркациону линију од које је заиста започео наш нови живот. Било је то на Светом Крштењу. Тада смо се одрекли Сатане, његових дела и служења њему и греху, па смо и плућули на њега, да се никада више њему не вратимо, а онда смо се сјединили са Христом, родили се у Њему као нова бића, и помазани смо Духом Светим за вођење новог — светог живота. Али нисмо остали верни датим обћањима, вратили смо се на стари стил живота. Ово што сада, као пробуђени, радимо само је обнављање Светог Крштења. У Цркви се то зове — покајање.

Од демаркационе линије, браћо и сестре, треба да почне наше исправно живљење. А да бисмо ми тачно знали како треба да живимо, Господ нам је то показао својим животом и својом науком. Заповести које је Он дао нама јесу непогрешива правила живота, путокази у живот вечни. Дајући нам своје заповести, Господ је и овде поступио са нама као Милостиви Самарјанин.

Живећи по заповестима Божијим, постижемо две крупне ствари. Прво, осћамо се сигурни, заштићени од заблуда и спокојни, јер су заповести Божије дело најсавршенијег Ума и израз свете Воље Божије. Затим, наш живот, који је раније био хаотичан, без ограда, уводи се у дисциплину и постаје плесивит, усмерава се према Царству Небеском. А живот који је усмерен према циљу доводи до интеграције, окупљања личности; док су раније наше снаге биле расуте и, зато, ништавне, сада су оне прибране, и ми смо много јачи.

Но, ма колико се ми залагали у пањој борби да се поправимо, морамо знати да су људске снаге ипак недовољне. Зато се обраћајмо непрестано молитвом Богу да бисмо увек били у

заједници с Њим и добијали његову помоћ. А изнад свега нам је потребно учешће у Светим Тајнама, нарочито у Светој Тајни Исповести и Причешћа. У њима се божанске преображајне силе дају човеку. У тој синергији између нас и Божије благодати ми се чистимо од греха и учвршћујемо у добру, — **ПОНОВО ПОСТАЈЕМО ЛЈУДИ.**

Колико може један велики грешник уз помоћ Божију да поправи свој живот дивно су показали неки од Светитеља Христових. Међу њима је било и таквих ранијих грешника: разбојника, блудника, пијаница, који би с правом могли да се назову бившим људима. Поменимо само једну такву личност — Светог Мојсија Мурина, који се покајао из пепела и од великог грешника постао светитељ.

Никада не очајавај, бивши човече! Почни борбу поново!

Можда ће бивши човек рећи: Како да се борим кад је само мало од мене преостало? Неуредан живот ми је уништио и духовне и физичке снаге. Опустошен мозак, сломљено срце, разбијена воља! Чиме да се сада борим!

Бори се тиме што имаш! Прикупи то што ти је остало, то што, Богу хвала, још ниси стигао да упропастиш, и крени у борбу. Када се човек бори, живот постаје интересантан. Ако будеш стрпљив, и први мали успех донеће ти животног одушевљења. И не заборави да ће твоју борбу помагати благодат Божија, која допуњава оно што је крње и слабо код нас. Тако можемо добити битку и са мало оружја.

Но можда ћеш ти да оклеваш зато што си већ неколико пута покушавао да се измениш, и ниси успео, увек те нешто враћало на старо.

Таква се неодлучност јавља због тога што ти не можеш да повучеш демаркациону линију према својој прошлости, што нећеш да се одрекнеш свога греха. Раније искуство смета ти да учиниш тај корак, јер ти очигледно имаш само грешне доживљаје, а они ти се можда свиђају, док, с друге стране, још немаш довољно искуства у врлини — ниси доживео сласт чистоте и доброте. Врлина је по својој природи привлачнија од греха, али да бисмо је заволели треба најпре да је окусимо. Треба уз то да се често подсећамо на трагичне последице греха, да будемо свесни какве нељуде и наказе ствара грех, и на крају их одводи у вечна мучења, па ће онда ојачати код нас покајничко расположење, и чежња за здрављем и чистотом.

Бори се, бивши човече! Добар ратник има разлога да буде задовољан, само зато што се храбро борио, па макар и не добио битку. А ти ћеш је добити, јер покајнику помаже Милостиви Самарјанин.

О браћо мила, не дозволимо да греси убију људскост у нама, не дозволимо да постанемо бивши људи! Ако је неко пошао према амбису, нека се одмах одтуд враћа. Јер, као људи, јесмо скљонии греху, али смо способни и да се за своје грехе кајемо. Ми се међу собом разликујемо, не по томе што су неки од нас без-

грешни, док су други грешни, него по томе што се неки људи кају за своје грехе и боре се за своје спасење, а други се не кају и не боре се. Први ће се изборити и остаће људи, а ови последњи биће запамћени као пропалнице, као бивши људи, и завршиће тамо „где је плач и шкрпуг зуба“.

Молимо Ти се, Оче наш небески, опрости нам што смо узалудно проводили дане свога живота које си нам дао, па штету своју и на штету браће наше. Дај нам снаге да свим данима наше грешне прошлости противставимо дане новог — исправног живота, и да ови нови дани надброје оне старе дане. Помози нам да у остатку нашег живота учинимо више добра него што је у прошлом времену било промацаја и пораза. Дај нам да извршимо све задатке који пред нама стоје у овом животу, и да честито послужимо своме спасењу и спасењу браће наше.

ТВОМЕ ЧОВЕКОЉУБЉУ СЛАВА И ХВАЛА ВАВЕК! АМИН!

На дан Св. Мојсија Мурина

Протосинђел Атанасије Ракита

1993. године

лична библиотека
др. Наум

ИСТОРИЈА

СРПКИЊЕ ПРИЗРЕНА И КОЛО СРПСКИХ СЕСТАРА

Уз благослов Епископа рашко-призренске епархије, његовог преосвештенства господина др. Артемија објавили свој рад. Својој браћи Србима у Босни и Крајини одмах по оснивању послали помоћ и навестили своју интензивну активност.

Многе српске културне институције које су ницале за време владавине османске империје, биле су део живота српског народа и његове активности умерене „на подизању просвете у

народу и помагању сиротих¹. Једна од таквих институција јесте и Коло српских сестара основано најпре у Београду, као национална институција која је „одбегле снаге из јужних крајева (мисли се на Стару Србију-прим. ВС) као и из пркосовских крајева примала на издржавање спремајући их за живот“². „Многи наши паћеници — каже се даље у документацији —

¹ АК, фонд „Српкиња“, к1—330.

² Исто.

налазише утеху и подршке у Колу, које је свој програм свесно испуњавало³.

„После извршеног уједињења Срба, Хрвата и Словенаца у једну заједничку државу децембра 1918. године Коло српских сестара поставило је свој рад на културној основи“⁴ па се зато његова даља активност одвијала у том правцу.

Оснивање пододбора

Да би разгранали своју активност, Коло српских сестара из Београда одлучило је да широм Србије оснује своје пододборе. Један од таквих пододбора јесте и пододбор Кола српских сестара који је основан у Призрену 1922. године⁵. А оснивању овог пододбора и његовој подршци посебно су допринела Друштва која су постојала у Призрену још за време владавине османске империје. То су била Друштво „Цар Урош“⁶, друштво „Света Недеља“⁷ и друштво „Српкиња“⁸, чији је носилац активности све до 1934. године када је 12. јуна и умро био Петар Костић а у конкретном случају и Епископ рашко-призренски г. Серафим⁹. Свечарски тон оснивању дали су чланови ових Друштава програмом који је почео српском химном „Боже правде“¹⁰, тачкама из репертоара њихових секција¹¹. На овој оснивачкој скупштини одређени су циљ и задаци Кола, изабрани чланови Управног

³ исто.

⁴ исто, 332.

⁵ исто.

⁶ Друштво „Св. Урош“ или како је од 1912. године добило назив „Цар Урош“ основано је 1885. године са циљем да пробуди национални дух код Срба у Призрену и околини да их музички образује и оспособи. Први његов доживотни председник био је Петар Костић. Друштво је наставило са активним радом и у Новој Социјалистичкој Југославији под називом „КУД Будућност“.

⁷ Формирано је 1906. године а радило је све до 1941. године. То је било омладинско тамбурашко друштво које је приређивало концерте који су били врло посећени и са богатим прилозима.

⁸ Основано је 1906. године. Оснивачи су били: Марица К. Костић, Мара Т. Димитријевић, Магдалена М. Лазаревић и др. Циљ Друштва је био да сирема сироте девојке, да имају хумане осећаје и да помажу сиромашне. Материјална средства су месечни улози чланова.

⁹ Епископ Серафим Јовановић (1928—1945) — родом Призрепац — где је и завршио Богословско-учитељску школу а затим Духовну академију у Москви. 29. октобра 1928. године изабран је за рашко-призренског владiku. За његово време доста је обопљено или подишито пркава, а призренској епархији је вратио Пећ и Хвосно. Од имовине у суседном селу коју је закупио помагао баке и бачки интернат. Под претњом Шиптара из Призрена морао је да напусти Призрен. Био у интернацији у Тирани. Умро је 13. јануара 1945. г. Опело је извршио архиепископ албанске православне цркве Христифор и прото Милан Трифуновић који се опростио у име епархије рашко-призренске. Сахрањен је на гробљу у Тирани (Гласник СПЦ, Београд, 1945, бр. 5—6, стр. 68).

¹⁰ АК, фонд „Српкиња“ док. 332;

¹¹ исто;

одбора и Назорног одбора. А за првог председника, изабрана је једна од најактивнијих српкиња у друштвеном животу Призрена г. Мима Јакић. Уз благослов Епископа призренског г. Серафима дата је и крсна слава Колу „Мала Госпојна“¹². Тако је Коло конституишући се полако али организовано укључивало све чланице српкиње најпре у агитацији на друштвеном омањвању а онда и раду на хуманим акцијама.

Петовековно роштво, ратови, први балкански, други, први и други светски рат, имали су утицаја на живот људи. Осиротели српски човек, заосталост српкиња, налазили су утеху како моралну тако и материјалну у оваквим врстама институција. Зато је „у почетку свога рада оно своју пажњу обратило на сиромашне грађане“¹³. У документацији стоји: „Коло српских сестара окупљало је све племените жене српске националности а подручја града и његове околине. Њихове побуде биле су искључиво милосрдне. Прикупљале су добровољне прилоге и храну за сиромашне баке који су становали у Бачком дому. Основале су Бачку трпезу у старој згради Митрополије“¹⁴. Управо ту бачку трпезу финансирао је Епископ рашко-призренски г. Серафим¹⁵.

Тако је своју хуману мисију почело и наставило све до другог светског рата када је престало са радом. За тај период Коло је дало изузетан допринос својој датој намени. Оно је стално агитационо деловало на све српкиње Призрена настојећи да се учлане како би се тиме и морално и материјално оснажили, „нашли на заједничком раду“, будући „да су његови циљеви били огромни“¹⁶. Из тих разлога је Управни одбор његова председница Мима Јакић са осталим чланицама одбора стално упућивала апел на „драте грађане и грађанке“ за учлањивање у Коло и пружање помоћи. Апеловало се и на давање добровољних прилога¹⁷. Оно је уз помоћ осталих Друштава Призрена давало приредбе како би испунило своју програмску мисију. А задатак им је био да поред осталог прикупе средства за подизање народног дома који би у се примио све хумане установе¹⁸. Из једног дописа који је упућен друштву „Српкиња“ о једној таквој акцији сазнајемо: „Призренски пододбор Кола српских сестара приређује на други дан православног Божића 8. јануара 1937. године у два часа после подне МАТИНЕ.

¹² Податак је убележен на фотографији чланица Кола снимљена на прослави славе „Мале Госпојне“ 1936. г. Фотографија власништво Томе Димића;

¹³ АК, фонд „Српкиња“, нерестровани документ;

¹⁴ По речима пок. Јована Станковића;

¹⁵ исто;

¹⁶ АК, фонд „Српкиња“, нерестровани документ;

¹⁷ исто;

¹⁸ Петар Костић, Просветио културни живот православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX и почетком XX века, Скопље 1933, с. 11;

Управа има част најленише замолити Вас да изволите уступити зграду Женске занатске школе, односно Ваш дом за подневну приредбу¹⁹. У потпису председница Султана Печеновић а секретар Вора Гушчица²⁰. Из овога дописа поред њихове активности сазнајемо и унутрашњи однос рада Управног одбора из кога се види — наравно у недостатку друге документације — да је Председништво Кола од избора до избора мењало своје Председнице и чланове управе. Такав је рад позитивно деловао на омасовљење. И ако се сматрало и говорило да „дарски Призрен спава мртвим сном“²¹ оно је повременим приредбама, матинсима деловало и на културни живот призренца и пробуживало у њима активни однос према свему што је обогаћивало њихов културни живот. Кроз забаве које је приредивало упознавало је грађане са историјатом, тежњама и обавезама. На тај начин посетилац на приредби је стицао једну комплетну слику културне активности и покушаја учења онога што је у самом Призрену у односу међу људима недостајало а што је било саставни део живота једне културне средине. Овај пододбор је уствари копирао рад Главног одбора Београда који је како његова председница Мима Јакић у периоду његовог оснивања наводи „подизао цркве, помагао сиротињу, одржавао православље“²² итд. Тако је о овему о њима била обавештавана и јавност других народа којим је рад сестара упоређивао са радом Народног одбора²³. Проблем Кола је био само у материјалним средствима која су недостајала и онмогућавала планирани рад. Пододбор наводи да „прилике и материјална средства не дозвољавају нам да радимо како желимо“²⁴. Пододбор Кола није био финансиран од стране државних органа већ је сам себе финансирао и помагао што је хумани однос у свакој прилици долазио до изражаја. Њиме је повремено о неким празницима Главни одбор из Београда слао одређене поклоне за чланове и „сироте“ а тако су своју активност уз своја залагања и залагања других испуњавали. Они Главном одбору у Београду пишу: „Ви нам шаљете пакете сваког већег празника, ми дајемо онолико колико можемо и раздамо сиротињи... да ублажимо јаде“²⁵. Они су и из својих прихода то чинили. Тако на пример: о празницима представник Кола српских сестара обавезно је обилазио основне школе и уз консултацију са учитељима или управитељима правили спискове сиромашне деце које су о празнику нарочито „Врбници“ опремали обућом и одећом и причињавали велику радост деци и родитељима²⁶.

¹⁹ АК, фонд „Српкиња“, неретровани докуменат;
²⁰ исто;

²¹ исто, неретровани докуменат;

²² исто, из мемоарске грађе Миме Јакић;

²³ исто;

²⁴ исто;

²⁵ исто;

²⁶ Сећања Михајла-Мисе Некућ;

Пододбор кола и у другим акцијама

Пододбор Кола у Призрену у својим акцијама ишао је много даље. Он је заједно са осталим Пододборницима и друштвима учествовао и у „подизању опромне капеле на брду званом „Св. Илија“²⁷, управо на мрсту где је „прва чета српске војске 1912. године боравила“²⁸ а народ је то место сматрао светим па га је хтео овековечити²⁹ јер је сматрао да је „са тог места прво сунце Србина Призренца огрејало“³⁰. Из једне потврде са којом се потврђује да је Коло српских сестара примило 4000. динара „колику суму новца примили од Друштва Књезиње Љубице из Призрена а на име куповине материјала за зидање капеле“³¹ у Призрену на гробљу Св. Илија. Обавезујемо се да поменути капелу сазидамо и то: 5(пет) метара дужине, 3 1/2 (три и по) метара ширине и 3 (три) метара висине. Темељи као и зидови имају бити од камена помешани циглом, а цео материјал има бити од крча и песка. Капела има бити са три прозора, прозор висине 1 (један) метар, ширине 1/2 пола метра. Једна врата висине 1,90 м. (један и девет десет метара). Плафон има бити од малтера а Друштво има снабдет само црепом и дати два радника.

Око капеле имамо поравнати земљиште на два по метара и сва радна снага има бити о нашем трошку сем црепа и два радника“³². Ова задужбина Кола српских сестара није у суштини била капела. То је била црквица где је народ Призрена, Српкиње одлазиле о дану Св. Илије са децом. Ту се одлазило и за време рата од 1941 до 1945. године. Она је орушена у послератном периоду а реаговања јавног није било. Будући да је на том месту у стара не баш тако давна времена било и српско гробље то су доскора обележја гробља и постојала. Зашто се дозволило да се све то сруши, зашто нису одређени или боље рећи надлежни реаговали то је питање за размисање. Надајмо се да ће Коло српских сестара покренути акцију за његову обнову! То је уосталом и његов задатак: да обнови, подигне своју задужбину!?

За потребе те капел-црквине „госпођа Нака Спасић председница Кола у Београду послала је лепу кационицу којом (би требало да) се окади у тој цркви народ и црква“³³.

Коло српских сестара схватало је потребе подизања капеле у православном гробљу. Њено подизање било је неопходно па је зато преузело акције и делимично реализовало 1938. године по-

²⁷ АК, фонд „Српкиња“, неретровани докуменат;

²⁸ исто;

²⁹ исто;

³⁰ исто;

³¹ У документима стоји израз „Капела“. Међутим то је гробарева кућица;

³² АК, фонд „Српкиња“, неретровани докуменат;

³³ исто;

дитавши најпре кућницу за гробаре.³⁴ Наравно, оно је многе своје акције изводило са осталим друштвима и пододборима у граду што је карактеристика свих друштава и пододбора. Ниједно од њих није посустало од културне активности и утицаја на општење живота културним акцијама које су доприноси-ле пробудивању свести, јединству и акција. Њихов рад темељио се на истим основама као и рад пододбора у другим крајевима прихватајући све акције и организацију посла као и главни одбор у Београду. Зато се његове хумане акције приближавају изворним проблемима будући да је ово крај био дуго времена под отоманском империјом која је на српско становништво оставила велике последице. Одатле и произилазе потребе за копирањем рада београдског Кола српских сестара, јер се кроз то и кроз помоћ која им се указивала лакше обезбеђивао пут ка једном бржем напретку у коме су се укључивала и остала Друштва и пододбори. Зато се и активност Кола у Призрену мора интегрално третирати скоро у свим акцијама а посебно у културним јер се једино на тај начин могао обогатити живот Срба у Призрену и околини. Коло српских сестара је радило све до капитулације краљевине Југославије 17. априла 1941. године са одређеним осекама у зависности од стања у земљи. Њиховом раду и афирмацији у многоме је допринела и Управа основне школе „Младен Угаревић“ и Женске занатске школе, које су им за многе светковине стављале на располагање школску салу. Доказ томе су и многе фотографије чланица које су колективно о празницима фотографисале испред тих школа или у самој сали школе.

Период слободе

И када се рат завршио „као да се није ништа догодило, као да није стигла слобода, није допуштено да се настави са радом. Дали само зато што је било српско, родољубиво, добротворно и племенито. Била су то у сваком погледу, тешка времена за српски народ“³⁵. На срећу стигла су и друга времена у којима ето, у склопу обнове свих великих и деценијама затурелих моралних и других вредности српског етноса³⁶ могло се приступити обнови рада Кола српских сестара јер је „биће српске жене саткано од великих хришћанских врлина, од смерности, дарежљивости, моралне чистоте, човекољубља, милосрђа, прелепости и ревности у вери. Таква је била митска косовка девојка. Таква је овака српкиња“. У њиховој несебичности и храбрости назирао се темељ и узор Колу српских сестара.

³⁴ Исто;

³⁵ Архив Кола српских сестара-Призрен, из уводног излагања председника Кола Биљане Костић-Мишић;

³⁶ Исто;

Сусрет једне племените српкиње, жене и мајке Биљане Костић-Мишић, са председницом Кола српских сестара у Призрену г. Загом Павловић био је потстрек да се после четрдесет и девет година од „слободе“ окупе жене српкиње у сали Скупштине Општине и донесу одлуку о обнови Кола српских сестара у Призрену. Матерински осећаји за ратним сирочадицама, потреби за помоћ својој браћи на фронтима у Хрватској и Босни, изгладнелим очевима, мајкама и деци, родољубље и жалост за изгубљеним домовима протераних и унесрећених, били су основни мотиви потребе за обном Кола српских сестара.

16. марта 1993. године, Иницијативни одбор на чијем се челу налазила Биљана Костић-Мишић у сали Дома културе у Призрену организовао је оснивачку годишњу скупштину на којој су присуствовали Епископ рашко-призренски Његово преосвештенство г. др. Артемије са делом свештенства, начелник призренског округа г. Блажо Дамјановић и председник СО Призрен г. Драган Станишић и други.

Као ниједна досада, ова скупштина је свој рад започела молитвено. Његово преосвештенство г. др. Артемије на хришћански начин, а српкиње како то доликује српским мајкама погнуте главе молећи се Богу саслушале су молитву а након тога добиле благослов за рад Кола српских сестара. По завршетку молитве Епископ др. Артемије обраћајући се присутним рекао: „... да је срећан што присуствује историјском тренутку за град Призрен, јер се рад Кола српских сестара обнавља после скоро пола века“.

На скупштини је једногласно усвојен статут удружења по коме је прави назив: „КОЛО СРПСКИХ СЕСТАРА ЕПАРХИЈЕ РАШКО ПРИЗРЕНСКЕ. По члану (3) „сви чланови морају бити крштени“ а циљ удружења је да ради на остваривању највиших хришћанских идеала у погледу хуманих, моралних, културних, националних, социјалних и хигијенских активности“³⁷ што значи да су његови задаци да „пوماже материјално и другојачије сиротињи деци и деци: оснива хуманитарне установе за материјално угрожене, могуће немоћне особе, инвалиде и болеснике; прикупља обућу, одећу, храну, књиге и шаље их невољницима из свог рода где се год укаже потреба; посећује и пوماже невољним у болницама, дечијим и старачким домовима и затворима. Свим својим активностима шири начела доброте и племенитости“³⁸.

Статутарно је решено и питање могућности оснивања одбора у насељима ван Призрена „са истим циљевима, ако се зато укаже потреба“³⁹.

³⁷ Архив Кола, записник са скупштине од 16. марта 1993. г.

³⁸ Исто, из статута Кола стр. 3;

³⁹ Исто;

⁴⁰ Исто;

У зависности од тога какву улогу у удружењу играју чланови удружења могу бити: редовни, утемељачи, добротвори, велики добротвори и почасни чланови⁴¹. За све њих и уопште удружења одређена је крсна слава „Св. Петка“ која се слави сваког 27. октобра⁴².

Будући да је статутарио регулисано и питање органа управљања то је на скупштини изабран и Управни одбор у који су ушле следеће госпође: Биљана Костић-Мишић, Добрица Васиљевић, Зорица Тоскић, Мила Гапић, Славица Николић, Славица Милошевић, Гордана Фурјановић, Даница Чичић, Славица Радић, Надица Жорић, и Јованка Бенцаревић⁴³. Изабран је и Надзорни одбор од три чланице и то: Видосава Костић, Гордана Сурчевић, и Јадранка Симић, а највиши органи удружења била је скупштина⁴⁴.

У склопу Удружења могу се оснивати и секције са тачно утврђеном делатношћу у случају да бројност чланица буде већа и да постоји склоност за ту врсту рада, једном речју ова питања од виталног интереса за удружење била су регулисана статутом па и њихово финансирање за које у статуту стоји: „Делатност удружења се финансира средствима добијених од чланица, као и добротворним прилозима од физичких и правних лица из земље и иностранства, од завештања, поклона, наследства, изложби као и предавања која приређује у добротворне сврхе“⁴⁵.

У случају престанка рада Удружења, имовина по измирењу обавеза, припада искључиво Епископији рашко-призренске епархије⁴⁶.

Крштење чланица

Поред обавезе да сваки члан при уписивању и потписивању приступнице и прихватању програма и задатака Удружења да мора бити крштен, један се део чланства нашао у ситуацији пита сада? Време комунизма и самоуправног социјализма оставило је трагове на многе бракове, на много некрштене деце? Једни су једва очекивали такву одлуку, док су друге ћутке прелазиле преко тога суочене са кругом некрштених и невенчаних рођака и пријатеља, другова и другарица? Део чланица су и из материјалних разлога одустајале! Питање за једну озбиљну анализу. Али у овом конкретном случају таква једна одлука је позитивно прихваћена међу многим чланицама, па и оних чланицама чији су кумови некрштени и које су због тога морале да мењају кумове! Одмах се након тога крстило пет чланица што је позитивно од-

⁴¹ Исто;

⁴² Исто;

⁴³ Исто, из статута Кола срп. сестара;

⁴⁴ Исто;

јекнуло да и осталих тридесет чланица у најскорије време обави и тај задатак. Тако је крштење као чин уласка у православну веру дато потстрек да са Богом у срцу остварују своју хуману мисију коју Удружење поставља пред њима.

Чланице у акцији

Српкиње Призрена и околине још пре оснивања овог Удружења показале су свој матерински осећај и spremност да помогну својој браћи и сестрама у ратом захваћеној Хрватској и Босни. Као чланице Братства — „Сима Андрејевић Игуманов-Призренац“⁴⁵ пришли су „прикупљању прилога за одбегле Србе од фашистичких бојовника и усташа у Хрватској... На жиро рачун Матице иселеника Србије 25. 05. 1991. године уплаћено је 42. милијарде динара, а нешто касније, 6. 06. 1991. године још петнаест милијарди динара. Део прилога уплатили су чланови Братства, а део прилога прикупили су по задужењу чланови од радника фабрике и школе“⁴⁶. Таква активност настављена је и у оквиру овог Удружења будући да је при фабрици синтетичких влакана „Перлонки“ обезбеђен магацин за прикупљену робу, а по две чланице овакодневно од 17—19 сати дежурају у одређеним просторијама спортског центра. До сада чланице су сакупиле седам тона хране, лекова, санитарског материјала и остале робе. То је послато за српски народ Крајине. Истовремено у војној касарни у Бенковцу. Возач је био радник фабрике „Перлонке“ г. Југослав Витошевић. Суочен са оним што је видео одмах по повратку изјавио је „да је у свако време спреман да поново иде да би својој браћи помогао и допринео да опстану“⁴⁷. Роба која је отпремљена била је сакупљена од радних организација и то: Фабрике синтетичких влакана „Перлонка“, Фамиле, ПИК „Прогрес“, „Фармакос“, „Примс“ и ДП Средачка жупа и друге⁴⁸.

Посебно у сакупљању прилога истакле су се српкиње Фабрике синтетичких влакана „Перлонка“.

У давању и сакупљању прилога у новцу и натури активирали се и становници села Љубижда и Новак. У Љубижди је Божиновић Станко сакупио поприличну своту новца. У томе се истакла и школа „Десанка Максимовић“, Новчани свој су прилог давали у натури тако што су сакупили 1150. кг. брашна тип 500, 250 кг. пасуља, 150 литара уља, два мачка црног лука и један пак пшенице.

Ова акција сакупљања прилога у новцу и натури свакодневна је и она је приметна и поред тешког живљења и ових људи.

⁴⁵ Вскослав А. Станковић, Братство „Сима Андрејевић Игуманов-Призренац“ Лидер од 5. марта 1992. бр. 25—26, стр. 38—39;

⁴⁶ Исто;

⁴⁷ Податке нам је дала Биљана Костић;

⁴⁸ Исто;

И преко приштинских органа послата је 1,5 тона хране за браћу у Требињу и за Мајевцу 19. 03. 1993. године једним војним камионом отицла храна за личну хигијену.

Тако ових 184. чланице хуманих српкиња свакодневно чине напоре да се што више сакупи потребан материјал, храна, обућа и одећа. Зато, није нимало случајно што су тек што се организовале, а Коло српских сестара у Призрену је већ почело да добија захвалнице из Требиња, Мајевце, Српске гарде и других.⁴⁹

Речи изговорене од стране председнице овог Удружења г. Биљане Костић-Мицић на оснивачкој скупштини Удружења: „Сматрам да смо се састали у прави, да не кажем последњи час, када српство крвари, када широм српских земаља гину Обилићи, страда недужна српска дејач. Састали смо се и у време велике беде у коју је запао српски народ. Много је невољника и мученика у овом напаћеном српском роду којима треба помоћи. Ко ће им пружити руку? Сви који могу то треба да учине“⁵⁰, — прихваћене су од свих чланица и оне се реализују.

Мр. Векослав А. СТАНКОВИЋ
Призрен

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

ХРОНИКА ЕПАРХИЈЕ РАШКОПРИЗРЕНСКЕ

1. У манастиру „Високи Дечани“ на други дан Божића (8. 01.), епископ Артемије рукоположио је јерођакона Саву (Јањића), сабрата Дечанског, у чин јеромонаха. Архијерејска литургија одслужена је у капели светог Краља Стефана Дечанског, уз саслужење игумана Теодосија и осталих дечанских клирика. (Дечанско братство сада броји три јеромонаха и једног јерођакона).

2. У Зајечару, 11. 01. 1993. епископ Артемије на позив руководства фабрике трикотаже „Тимочанка“, присуствовао је освећењу нове фабричке хале које је извршио епископ тимочки Јустин. Овај чин обављен у Зајечару међу прима је овакве врсте у Србији, а утицаће вероватно на многе колективе да призову Божји благослов на свој рад и своје раднике.

3. На остацима старе цркве у Словињу, малом селу близу Липљана (некадашње Улпијане — месту где су пострадали свети мученици Флор и Лавр) код Приштине, мештани су одлучили да саграде нову цркву. Након ископавања која је извршио покрајински завод за заштиту споменика, епископ Артемије је обавио полагање новог камена темеља и освећење темеља храма (21. 02) који ће нићи на месту бившег, срушеног од руке некрста у 19. веку. Ово село које је имало 7 цркава и 1 манастир, остало је без иједне цркве, а обнова значи и решеност овог народа да остане на овим просторима.

4. На самом почетку Великог Поста (2. 03. 1993. — другог дана тримирја), епископ Артемије учествовао је у сахрани архимандрата Доситеја у Жичи.

5. У току друге седмице Великог Поста почело је одржавање братских састанака свештеника по намесништвима. Ови састанци одржавани су сваке среде и петка након Преосвећене Литургије. Основна тема и циљ ових састанака било је успостављање једнообразности и поретка по питању свете Тајне Причешћа, да се верници не смеју причешћивати ако нису припремили себе постом, молитвом и светом Тајном Исповести, и предузимање конкретних корака у том правцу.

⁴⁹ Исто;

⁵⁰ АК, из говора председнице Биљане Костић;

6. Игуман манастира Зочиште код Велике Хоче, упокојио се 9. 03. 1993. Сахрана оца Дамјана обављена је 10. 03. 1993. године, уз служење епископа Артемија, многог свештеништва и монаштва Рашко-Призренске епархије и присуство бројног народа овога краја. У протеклих 10-ак година које је провео као настојатељ овога манастира, отац Дамјан све своје снаге уложио је на обнављање и подизање ове велике светиње, која је била прилично оронута пре његовог доласка.

7. Епархија Рашко-Призренска одлучила је да покрене издавање једног часописа, те да и тако допринесе духовном препороду српског народа. То је први пут у историји ове епархије да она издаје свој часопис. Назив „Свети Кнез Лазар“ одабран је због значаја који је свети Кнез имао за опстанак и постојање српског народа. Први број часописа изашао је 18. 03. 1993. године, а часопис треба да излази тромесечно.

8. На позив епископа Тимочког Јустина, владика Артемије се одазвао да у Зајечару (19. 03.) и Неготину (20. 03.) одржи Духовну академију. Основна тема била је јединствена: Спасење, (шта је то спасење, значај спасења, зашто и од кога се спасавамо). На овим заиста изузетно успешним и многобројно посећеним предавањима, посетиоци су имали прилике да постављају питања из области духовног живота.

9. У организацији манастира Соколице и општине Звечан, (4. 04.) одржана је духовна трибина у Звечану. После краћег уводног слова, епископ Артемије је углавном одговарао на питања о сахранама, венчањима, славама, исповести, причешћивању. Очигледно је да је жељ народа за духовним знањем огромна и зато овакви сусрети увек изазивају велико интересовање.

10. Прво освешћење општине у Рашко-Призренској епархији обављено је у Звечану (5. 04.) на захтев председника општине и његових сарадника. Овај чин епископ Артемије обавио је уз саслужење више свештеника и присуство многих службеника ове куће.

11. (7. 04. 1993.) — Благовести, 14 година од упокојења оца Јустина Белијског. Ове године епископ Артемије служио је свету Литургију на већ традиционалном сабору у манастиру Белијама. Те вечери у Врању (у оквиру манифестације девет векова Врања) одржана је Духовна академија посвећена оцу Јустину. Учесници су били: Митрополит Амфилохије, Епископи Атанасије и Артемије и свештеник о. Стаматис из Грчке — данашњи познавалац и велики поштовалац о. Јустина. И ова академија у Врању треба, ако Бог да, да постане традиционална.

12. Дане Велике Недеље и Васкрса, епископ Артемије провео је у Призрену учествујући у богослужењима и припремајући се за Васкрс.

13. (14 — 27. 05.) Епископ Артемије активно учествује у раду архијерејског Сабора који се сваке године одржава у мају месецу.

14. У току трајања архијерејског сабора, епископ Артемије учествовао је (16. 05.) на слави светог владике Николаја. Крај моштију светог Владике одслужена је архијерејска Литургија и пререзан славски колач. Литургију су служили епископи Лаврентије, Атанасије и Артемије уз саслужење више свештеника и ђакона, а беседио је митрополит Новограчанички Иринеј. После литургије, у организацији сестринства манастира Белије, одржана је Духовна академија у којој су поред служашких епископа учествовали ђакон Радован Биговић, Др Владета Јеротић и други. Слави је присуствовало и много народа из Валева и целе Србије.

15. Свети Кирило и Методије, слава је богословије у Призрену. Епископи Артемије и Дамаскин учествовали су у бденију уочи славе, и затим у академији коју су припремили ученици богословије. У понедељак (24. 05.) одслужена је света Литургија и пререзан славски колач.

16. На локалитету остатака манастира светих Архангела крај Призрена, задужбине цара Душана, вршена су у току маја месеца археолошка ископавања. Том приликом откривени су темељи цркве старије од остатака оне из 14. века, и на нивоу који је био испод оног на коме је сазидан храм у 14. веку. Ови радови су само почетак много опсежнијих активности око обнове манастира свети Архангели.

17. У Паризу се сваке године, већ 14 година непрекидно, одржава сабор братства оца Јустина. На сабору се окупила велики број верника из читаве Европе, а предавачи су, осим ученика светог старца Јустина, и многи познати српски интелектуалци. Ове године основна тема је била *страдање* (шта је страдање и како га осмислити), а предавачи су били епископ Артемије и др Владета Јеротић. Сабор траје два дана, а после предавања обично се развије дискусија између учесника и слушаца. Овај сабор свакако је најзначајнији духовни догађај у западној Европи у току читаве године, и он окупља осим Срба и православне Французе, Шпанце, Швајцарце.

18. У недељу (27. 06.) уочи Видовдана, Њ. Св. Патријарх Павле, служио је у Призрену архијерејску Литургију са епископом Артемијем.

19. Видовдан (28. 06. 1993.) донео је са собом неколико великих духовних догађаја. У манастиру Грачаници уочи Видовдана одслужено бденије, и после тога завршена манифестација традиционалне смотре Видовданско песничко причешће. На сам дан празника свету архијерејску Литургију служили су Њ. Св. Патријарх Павле, митрополит Амфилохије и епископи Артемије и Пахомије, уз саслужење више свештеника и ђакана. После литургије на Газиместану одржан је парастос јунацима изгинулим у боју на Косову 1389. године. У поподневним часовима, на темељима храма Христа Спаса у Приштини (који су завршени за само 6 месеци), извршена је додела медаља *Мајке Југославије*, новоустановљеног ордена епархије Ралко-Призренске, који се додељује српским мајкама које су родиле четворо, петоро и више деце.

Јеромонах Симеон (Виловски)

ИЗВЕШТАЈ СВЕТОМ АРХИЈЕРЕЈСКОМ СИНОДУ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

о учешћу на семинару предавача богословља Источне и Средње Европе

Светски савет црква организовао је богословски семинар са темом „Слуге Христове и служитељи Божијих тајни — богословско образовање данас“, који је одржан у Каламарији (Грчка) 22 — 29. августа 1993. г. Домаћин је био Његово Високопресвештенство митрополит новокринијски и каламаријски Прокопије. На семинар су позвани предавачи богословља са богословских факултета и богословија из десет земаља Источне и Средње Европе. У његовом раду је учествовало тридесет људи, од којих су седморица били протестанти, један монофизит, Јерменин а остали православни. Задатак семинара био је да се испита стање у богословском образовању на овим просторима после слома комунизма, да се види с којим се новим изазовима богослови и предавачи богословља срећу, и да се пронађу начини да се адекватно одговори на новонасталу ситуацију. Одлуком САС Српске Цркве позван сам да учествујем на овом скупу као њен представник. После извршеног задатка желим да захвалим САС-у што ми је указао такво поверење и велику част и да саопштим о раду семинара, као и своје личне утиске о томе, износећи само оно што за ме има трајног значаја.

Семинар

Семинар је званично отворен у понедељак 23. августа у присуству гувернера Тесалије, градоначелника Солуна, митрополита Прокопија и његове пратње, а све то пратила је телевизија. Активно се радило пет дана. На пленарним заседањима прочитано је и продискутовано шест реферата, од којих су три била православна а три протестантска. С наше стране читали су Бугарин, Румун и Рус износећи садашње стање у богословском образовању у својим Црквама. Реферати су били веома информативни и наглашавали су три важне ствари: а) отварање свих богословских школа које су престале да раде доласком комунизма на власт, б) увођење нових предмета у богословије и на богословске факултете (нарочито у Русији) и в) апресију западњачких и источњачких религија. Не знам зашто није предвиђено да и српска делегација да извештај такве врсте о својој Цркви.

ви!? Протестанти су се углавном бавили статистиком, и видели се да су у сваком погледу добро обавештени. Рад по групама био је још ефикаснији. Поделили смо се у две групе, у једној се говорило енглески а у другој руски. Пало ми је у задатак да водим и координирам енглеску групу, у којој су се налазили и о. Борбе Кондорта и г. Борбе Лемонулос из организације семинара. Над нама је лебдео протестант г. Герхард Липа, који је посећивао обе групе и настојао да их усмери у жељеном правцу. Много се залагао да се о Србима и њиховим патњама не говори на овоме скупу, а мени је баш то био главни задатак да и наша Црква добије пажњу коју заслужује равноправно са другим Црквама. Изненадило ме оклевање и суздржаност православне браће, у приватним разговорима све ми одобравају па чак воле и да се моле Богу за нас, нарочито Руси, а на званичним местима ћуте. Да бих унео у дискусију страдања Српске Цркве, тражио сам да се следи логички ред: Је ли Србија део Источне Европе, макар географски? — Јесте. Је ли позвана српска делегација? — Јесте. Је ли српска делегација дошла? — Јесте. Па зашто онда да не говоримо о верском образовању и у Србији, као што говоримо о Пољској, Мађарској, Чешкој и о другим земљама овог дела света? На крају сам натерао протестанте да проговоре о нама, и тада ми један од њих рече: „Шта је Српска Црква учинила да се спречи и заустави рат у Југославији? Зашто није зауставила Србе?“ Ово дрско питање натерало је г. Лемонулоса, који се дотле углавном држао по страни, да се и он умеша. Велики пријатељ Срба и Српске Цркве г. Лемонулос је лично одговорио на питање, стручно износећи чињенице о почетку рата и о земљама Западне Европе које су тај рат приредиле, и на крају рекао: „Пошто си ти немачког порекла, и лутеран, дозволи ми да ја теби обратном поставим исто то питање, — реци ми шта је твоја црква учинила да се спречи рат у Југославији?“ Био је то катастрофални пораз за протестанта. Протестанти су инсистирали на томе да је комунизам био једини проблем у Источној Европи, а један од њих је тражио да се озвучи и стручни термин „хомо совјетикус“ који би означавао људе источне европе (себе је наравно сматрао за западњака).

После свега, семинар је изразио жаљење због страдања људи у Југославији и осудио санкције које изазивају патње неужних. О томе говори и последњи пасус званичног документа семинара који је потврђен на његовом последњем пленарном заседању у недељу 29. августа.

Посете

Поред научног рада, семинаристи су нашли времена да направе четири излета. На самом почетку два пута смо ишли у Н. Михаљону, за вечерњу и Литургију поводом оданија празни-

ка Успења Пресвете Богородице, које се по новом календару тада празновало. 26. августа посетили смо манастир Ксенофонт на Светој Гори и ишли на пријем код митрополита Прокопијоса, а 28. августа разгледали знаменитости Солуна. На поласку за Призрен посетили смо, двојица православних Пољака и ја, децу избеглице из Српске Крајине и Босне која се тренутно одмарају у близини Солуна.

Молитва

Радни дан започињао је и завршавао се молитвом. Ујутру су православни служили јутрењу, у капели, а протестанти су само присуствовали, не узимајући никаквог учешћа у томе. Увече су протестанти организовали вечерњу молитву, захтевајући учешће православних. Њихова молитва састојала се у читању, певању, ћутању и хватању за руке а приређивана је у радној сали или напољу испод дрвећа. И православни су читали и певали са њима, као и они ћутали и и држали се за руке. Ја сам изабрао улогу посматрача, који не учествује али је принуђен да седи ту или стоји са њима. Велим: био сам често на аутобуској станици а тамо буде Турака, Шинтара, Хрвата и разних других људи, па када ми то није сметало онда ћу и ово издржати. Тако се према протестантој молитви односно и архимандрит Евлогије из Бугарске. Али морам признати да сам се једном поколебао. Било је то оне вечери када је Јан Штефан, протестант недефинисане оријентације подигао руку и, једним прстом, растегао свој велики благослов у знаку крста. Пошто смо седели у виду правоугаоника а ја био на супротној страни, то сам и ја био благословен. Зато се о. Евлогије касније често шалио: „Благословио те Штефан, и то са једним прстом.“

Обраћање браћи Грцима

За све време боравка у Грчкој, зато што сам Србин, уживао сам највећу наклоност Грка. На сваком пријему са осмехом се наглашавало „Сервос“. На вечерњи и на Литургији у Михаљони, где смо служили са тројицом митрополита и бројним свештенством, у присуству више од сто хиљада људи, само мени из наше групе дали су да кажем возглас, а не Русу, Бугарину или коме другоме. „Морамо чути српски возглас!“ казали су. А првог дана нашег семинара дошла је грчка телевизија из Солуна и г. Лемонулос ме пита: „Хоћеш ли да даш интервју?“ Двапут само дао интервју телевизији, што смо увече гледали на дневнику, и једном радију а у Михаљони држао сам пригодну беседу. Ово су читања која су ми постављали:

1. Шта мислиш о овом семинару који се сада одржава?
2. Реците нешто о тренутној ситуацији у Србији и Српским Крајинама!

3. Шта значи православље за Србе у овој њиховој борби за опстанак?
4. Каква је тренутна ситуација на Косову?
5. Шта бисте поручили Грцима у овом тренутку када страдају Срби?

Протестанти, и г. Лин с њима, оценили су ово као пристрапно понашање телевизије, као неку православну кампању. Можда у томе нису ни погрешили.

Лично мишљење о семинару

Сматрам да је семинар био веома успешан јер је третирао важна питања, темељно их анализирао и пружио добра решења. О томе најбоље говори завршни документ, као плод његовог рада, који би требало објавити у српском преводу. Овакви семинари су нам потребни и ради међусобног упознавања, јер ми ни нашу православну браћу не познајемо довољно. Упознавање са другим православним Црквама и са протестантима, као и са нехришћанским религијама довољно је оправдање екуменских сусрета. Међутим, сматрам да је погрешно учествовати на молитвеним скуповима неправославних хришћана и других вера. Да и не помињемо шта по овом питању говоре канони, који свакако не говоре у наш прилог, погледајмо само каква је вера код протестаната. Они не верују у Свету Тројицу, не верују да је Христос Бог. Разговарао сам са њима и то су ми они лично говорили. Који је то онда заједнички бог за нас и за протестанте којем бисмо могли заједно да се помолимо? Да попијем кафе са протестантом ради пријатељства, то разумем, али нема оправдања ако у име неке толеранције профанишем оно што ми је најветије, — веру. Зато сматрам да је неопходно да наша Црква јасно каже како треба да се односимо према молитвеним скуповима неправославних и да се у томе усагласи понашање свих православних Цркава.

Затим на екуменске скупове у једној делегацији треба слаати више људи, као што су и овом приликом Руси послали шесторицу, Румуни и Бугари по четворицу. Тако би делегација била јача. И потребно је да се делегати на време обавесте о свим појединостима таквих сусрета, како би се што боље припремили.

Посебан утисак на мене је оставила Грчка, њен православни народ, грчко богослужење и црквени поредак. Схватио сам колики је промашај слаати младе људе на школовање у западне земље, где се неминовно трују протестантским духом, јер на Западу је сав живот натоњен протестантизмом. Предлажем да наши млади богослови што више одлазе у Грчку, јер тамо сав живот одише православљем. Ја лично жалим што се са Грчком писам раније упознао и сматрам да сам тиме много изгубио.

Протосинђел Атанасије Ракита

САДРЖАЈ

Еп. Артемије, Из ризнице св. владике Николаја	3
---	---

ДОГМАТСКО БОГОСЛОВЉЕ

Еп. Артемије, Тајна и смисао страдања у православној теологији	11
Јеромонах Игњатије (Мидић), Вера у Бога као живот	27
Монахиња Макарија (Соколичка), Православна икона св. Тројице	39
Зорана Миљевић, Однос теологије и музике	47

ДУХОВНИ ЖИВОТ

Еп. Атанасије (Јевтић), Косово као српски хронотоп	57
Др Владета Јеротић, Укоренивање и искоренивање српског народа	59
Еп. Игњатије Брјанчанинов, Правила спољашњег понашања за монахе почетнике	75
Јеромонах Сава (Јањић), Манастир Високи Дечани	95
Јеромонах Мирон (Косаћ), Монашки живот у манастиру Црна Река	105

БЕСЕДЕ

Протосинђел Атанасије (Ракита), Почни поново, бивши човече!	109
---	-----

ИСТОРИЈА

Мр Векослав А. Станковић, Српкиње Призрена и Коло Српских Сестара	115
---	-----

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

Јеромонах Симеон (Виловски), Хроника Епархије Рашко-призренске	125
Протосинђел Атанасије (Ракита), Извештај СВЕТОМ АРХИЈЕРЕЈСКОМ СИНОДУ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ	129

лична библиотека
Арх. Науш